

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s): Worsaae, J. J. A.; af J. J. A. Worsaae ;
Træsnittene udførte af A. Kittendorff.
Titel | Title: Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og
Gravhøie
Udgivet år og sted | Publication time and place: Kjøbenhavn : Selskabet for Trykkefrihedens
rette Brug : trykt hos Louis Klein, 1843
Fysiske størrelse | Physical extent: [4], 123, [1] s. :

DK

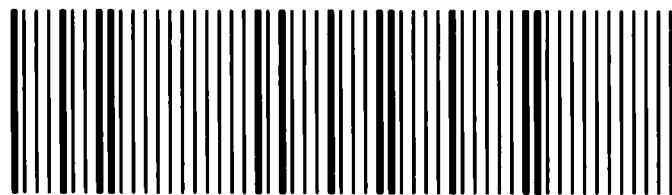
Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

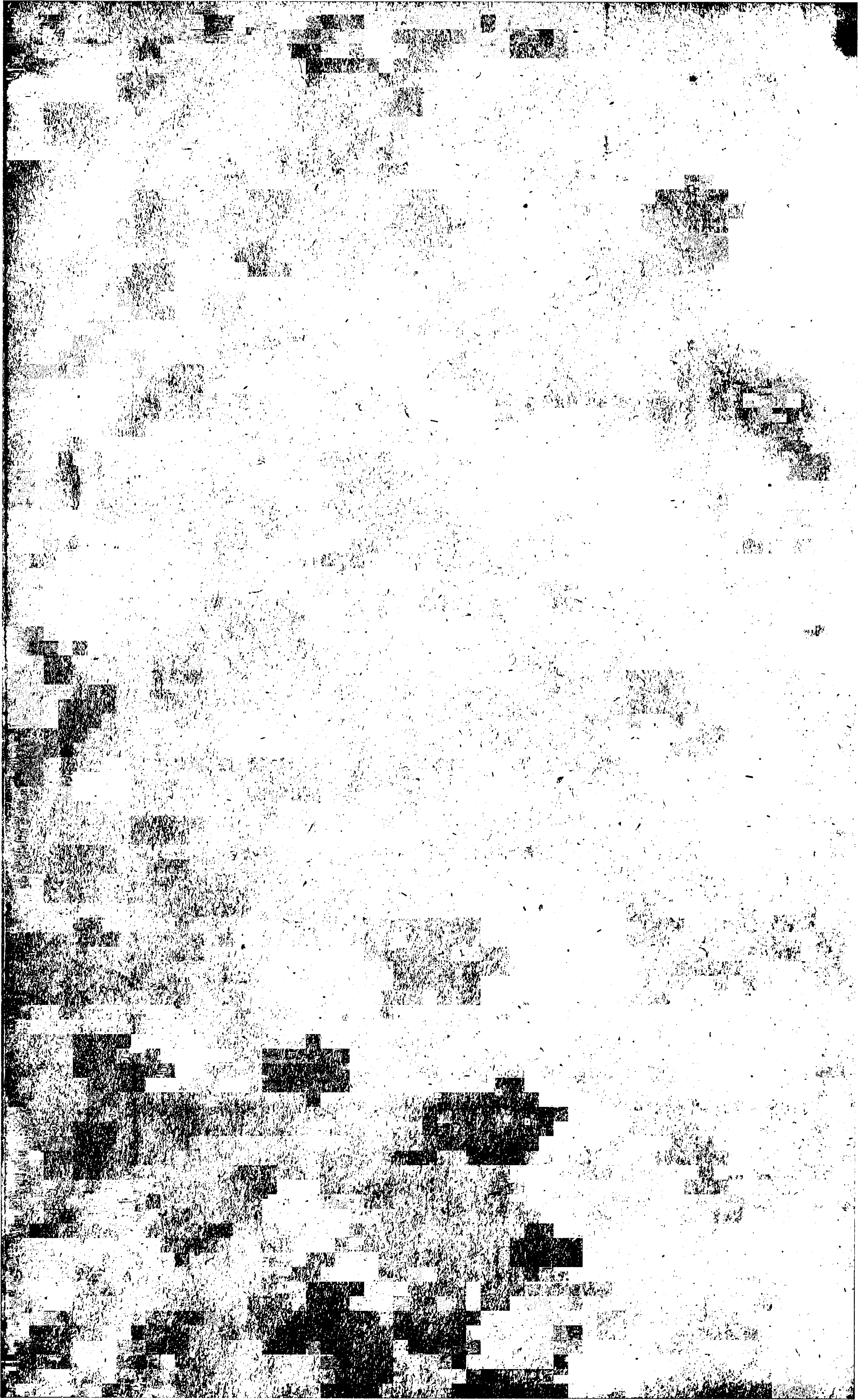
The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130014461060

Danmarks Oldtid

oplyst ved

Oldsager og Gravhøie

af

J. J. A. Morsaae.

Træsnitterne udførte af A. Kittendorff.

Udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug.

Priis overalt i Danmark 40 Skilling heftet.

Kjøbenhavn, 1843.

Trykt hos Louis Klein, Eier af det Seidelinske Dfficin.

1770

1770

Forord.

I Oldtiden, førend Christendommen blev indført i vort Fædreland, altsaa indtil for omtrent ni hundrede Aar siden, var det almindelig Skik, at de Døde begravedes paa Markerne i Høie, der bleve opførte af Stene og Jord. Tilligemed Ligene nedlagdes i Gravene de Gjenstande, som havde været de Afdøde kjærest. Med Krigeren begravedes saaledes hans Sværd og øvrige Vaaben, med Smeden hans Værktøi, med Fiskeren Fiskeredskaber o. s. v.

Rundt om i Landet paa Marker, Heder og i Skove henligge endnu utallige saadanne Gravhøie, af hvis regelrette Form man let kan see, at de ere opførte med Menneskehaand. Men betænke vi, at mange efterhaanden i et saa langt Tidsrum som ni hundrede Aar ved den tiltagende Agerdyrking, Landeveies Anlæg o. s. v. ere blevene og endnu blive ødelagte, ville vi kunne forestille os, hvor stort et Antal her oprindelig maa have været. Naturligviis fandtes ved Høienes Borttagelse hyppig en heel Deel gamle Redskaber, Vaaben og Smykker, men da tidligere ikkun ganske Faa havde Sands for at opbevare disse mærkelige Levninger fra Fortiden, gik de næsten alle sporløst tilgrunde. Endelig i Begyndelsen af dette Aarhundrede, da der vaagnede et nyt Folkeliv i Danmark, og da saaledes ogsaa Sandsen for fædrelandste Anliggender gjorde sig mere gjældende, end tilforn, fandt man, at det var baade Synd og Skam, hvis vore gamle Gravhøie skulde med Tiden aldeles ødelægges, uden at man engang fik nogen omfattende Kundskab til deres Beskaffenhed og Indhold i det Hele. Adskillige lærde, fædrelandssindede Mænd besluttede derfor at raade Ved herpaa. Deres Bestræbelser havde til Følge, at Regeringen Aar 1807 bød dem træde sammen i en Commission, for at virke til, at mærkelige Steensætninger og Gravhøie kunde blive bevarede fra Undergang, og at jordsfundne gamle Ting, eller, som de sædvanligst kaldes, Oldsager indsendtes til Kjøbenhavn, hvor de skulde gjemmes og opstilles i en særskilt Samling. — Da Opmærksomheden saaledes først var bleven henvendt paa Vindesmarkerne fra Oldtiden fandt Sagen, som et nationalt Anliggende, mere og mere Gjenklang hos Folket. Efterhaanden indkom allevegne fra en stor Mængde Oldsager til den nysoprettede Samling, og denne modtager endnu hvert Aar betydelige Forsøgelse. I forholdsviis meget kort Tid, omtrent ikkun 30 Aar, har den derfor naaet en saadan Størrelse og Fuldstændighed, at den neppe finder sin Lige, hverken i Norden, eller i de fleste andre Lande i Europa. Ved

Regjeringens Omsorg er der indrømmet den Plads i en af Fløiene paa Christiansborg Slot, hvor den een Gang om Ugen forevises Alle og Enhver uden Betaling. Men ifølge Sagens Natur er det nærmest Beboerne af Kjøbenhavn, som kunne have Leilighed til stadigen at besøge Samlingen, medens derimod Folk i Provindserne i Almindelighed ere ganske forhindrede herfra. Imidlertid er det vitterligt, at det navnlig er disse sidste man kan takke for, at Samlingen er, hvad den er. Man har derfor anseet det for billigt, at ogsaa de skulde have Leilighed til at lære Samlingens vigtigste Oldsager at kjende og til at erfare, hvorvidt saaledes deres Bestræbelser for Oldsagers Opbevaring og Indsendelse have været frugtesløse eller ikke.

At virke til Opnaaelsen heraf, er for en Deel Hensigten med dette lille Skrift. Men, ville sikkert Mange sige, til hvad Nytte er egentlig en saadan Kundskab om Oldsager? Hvor stor Værdi kan der vel være ved en tilhuggen Flintesteen, ved forrustede Metalstykker eller simple, endog itubrudte Leerkrukker? og er det i det Hele ikke en temmelig ligegyldig Sag, om slige forgjæmte Ting samles eller tilintetgjøres? Ifølge heraf indskrænker nærværende Skrift sig ikke til alene at give en Beskrivelse over jordsfundne Oldsager. Dets Hovedsiemed gaaer derimod ud paa, at betragte alle vore Oldtidsminder, baade Oldsager og Gravhøie, for herved, om muligt, at tydeliggjøre, hvorledes Levningerne fra Oldtiden have Betydning for os som historiske og derhos ogsaa som nationale Mindesmærker.*) Kunde en levende Overbeviisning herom ret vinde Udbredelse, er der ingen Tvivl om, at Oldtidsminderne for Eftertiden vilde blive fredede med langt større Omhu, end hidindtil er skeet.

For nogen bestemt Klasse af Folket er denne Bog ikke skreven. Nærmest er den udarbejdet til Læsning for de Mange, som i ledige Timer jævnlig give sig af med boglige Sysler, og som føle en Glæde i at erholde Kundskab om Alt, hvad der angaaer vort Fædreland. Den er altsaa isærdeleshed beregnet paa oplyste Mænd i alle Stænder, hvilke netop udgjøre det største Antal af Trykkefrihedsselskabets Medlemmer; imidlertid haaber man, at de to første Afdelinger i Bogen dog ogsaa ville kunne læses af de mindre Indsigtsfulde. Maatte dette Forsøg svare til sin Bestemmelse og ved at vække Interessen for vore Oldtidsminder og deres Bevarelse, bidrage til at nære og styrke Kjærlighed til fædrelandste Anliggender i Almindelighed!

*) Af Forarbejder maa især nævnes: "Ledetraad til nordisk Oldkyndighed." Kbhvn. 1836. Ved Beskrivelsen over Steenalderens Oldsager er tillige afbenyttet: S. Nilssons "Skandinaviske Nordens Urindvånare" 1ste Bind, fra hvilket Bort tre Afbildninger (Side 16 og 18) ere laante.

Indledning.

Et Folk, som har Agtelse for sig selv og sin Selvstændighed, kan umulig blive staaende ved en Betragtning af sin nuværende Tilstand alene. Det maa nødvendigviis tillige henvende Blikket paa den forbigangne Tid, for at erholde Oplysning om, til hvilken Folkestamme det hører, i hvilket Slægtskabsforhold det staaer til andre Folk, hvorvidt det fra de ældste Tider har boet i Landet, eller senere er indvandret, hvilke Skjæbner det her har undergaaet, kort — for at erfare, hvorledes det er blevet hvad det er. Thi først naar dette ligger klart for Tanken, faaer Folket fuld Bevidsthed om sin Eiendommelighed, først da kan det med Kraft værne om sin Selvstændighed, og med Iver arbeide paa en større fremtidig Udvi-
ling og derved paa at befordre Fædrelandets Held og Hæder. Til alle Tider har saaledes ogsaa Historien, som fremstiller Nationernes tidligere Skjæbne, indtaget en høi Plads i Videnskabernes Række, til alle Tider har Bestræbelsen for at oplyse Historien, i Forhold hertil været anseet og skattet. Det er da aabenbart, at det maa være os Danske magtpaaliggende, blandt Andet at erholde saa nøie Kjend-
skab, som muligt, til vore Stamsfædres Indvandring, Herkomst, Sæ-
der, Skikke og Bedrifter. Denne Kundskab er dobbelt ønskelig og nødvendig for os, da alle historiske Efterretninger vise, at vore For-

fædre i Hedenskabets Tid spillede en meget betydelig Rolle blandt de europæiske Folkeslag, og da det isørigt neppe vil kunne nægtes, at man i Almindelighed lettere er istand til at spore et Folks Eighedommeligheder i dets tidligste Fremtræden, saalænge det endnu er ublandet, end i dets nyere Historie, hvor Forbindelsen med andre Lande ofte kjendelig har udøvet en saadan Indflydelse paa Folket, at Opfattelsen af det Nationale hos dette bliver vanskeligere og i hvert Tilfælde mislig. Men det er tillige naturligt, at vi herved kunne attraae at vide, om der før vore Forsædre boede Folk her i Landet, og i saa Fald paa hvilket Dannelsesstrin disse stode. Det er baade nyttigt for Historien at lære den eller de Folkestammer at kjende, som vore Fædre traadte i Berøring med ved deres Indvandring, og det maa vel ogsaa antages, at en Udsigt over vort Fædrelands ældste Skikkelse og tidligste Bebyggelse altid vil være kjærkommen for Enhver, der oprigtigen elsker sin Hjemstavn.

See vi nu saaledes hen til de ældste Efterretninger om Danmark og dets Indbyggere, da ville vi finde, at disse ere indhyllede i Mørke og Taager. Vi vide, at den gothiske Folkestamme, der nu beboer Landet og som er meget nær beslægtet med de Norske og Svenske, ikke til alle Tider har opholdt sig her. De gamle Sagn og Sange tale dunkelt om flere Indvandringer og berette, hvorledes vore Forsædre og de øvrige Gotther ved deres Ankomst her til Norden traf paa tidligere Indbyggere, som de deels maatte slutte sig til, deels gjennem langvarige Kampe søge at betvinge. Men hvilke disse Folk vare? paa hvilket Dannelsesstrin de stode? hvorlangt deres Herredømme strakte sig, og hvorvidt hele Norden dengang var beboet af eet og samme Folk? ere Spørgsmaal, som endnu Ingen paa en for Historien fyldestgjørende Maade har formaaet at besvare. Hos romerske og græske Skribenter finde vi de første Efterretninger om vort Norden, men da disse deels ere opskrevne efter Andres mundtlige, ofte udpyntede og forvandskede, Beretninger, deels ere meget korte og ufuldstændige, kunne de langt fra tjene til at give os et endog kun nogenlunde klart Billede af de forstjellige tidligste Folke-

stammers Bopæle, Levemaade og gjensidige Forhold. I denne Henseende ere heller ikke vore egne gamle nordiske Sagn og Sange tilstræffelige. De omtale jævnlig, at der her i Norden ved vore Forfædres Indvandring foresandtes Tætter eller Skabninger af overnaturlig Størrelse, der med Væthed svingede uhyre Klippestykker, Dverge (eller Svartalser), som vare smaae og sorte og boede i Huler under Jorden, og endelig Alfes (Lysalserne), et smukt og, som det synes, dannet Folk, med hvem vore Forfædre levede i vensfabelig Forstaaelse. Nu er det vel efter Manges Mening vist nok, at der under disse Benaevnelser og Beskrivelser skjule sig forskjellige Folkestammer, men det er dog ligesaa vist, at man ikkun med den største Varsomhed og under alle Omstændigheder med megen Usikkerhed kan paaberaabe sig disse og lignende Beretninger, naar Talen er om at levere paalidelige historiske Efterretninger. Thi vi maae vel erindre, at alle saadanne Sagn først ere opskrevne, efter at de gjennem Aarhundreder ere mundtlig overleverede fra Mand til Mand, og det er da let forklarligt, at hyppig Noget ved ofte gjentaget Fortælling enten kan være blevet lagt til, eller taget fra, saa at den oprindelige historiske Sandhed, der ligger til Grund for Sagnet eller Sangen, ofte, ja vi tør nok sige, som oftest er bleven gjort ukjendelig. Endogsaa i vore Dage have vi jævnlig Exempler paa, at de samme Begivenheder, selv paa Prænt, skildres forskjellig, hvor meget lettere maatte Sligt da ikke kunne skee i hine Tider, hvor Færdselen mellem Landene var mindre, og hvor det saaledes kunde være vanskeligt nok at erholde nærmere Underretning om, hvorvidt en Fortælling var bygget paa Sandhed eller ikke? At desuden mange Sagn om den hedenske Tid, hvilke først ere optegnede over hundrede Aar efter Christendommens Indførelse, tillige ere blandede med christelige Tilfætninger, er mere end sandsynligt.

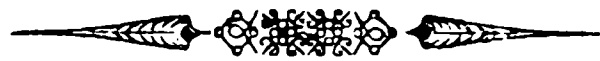
Af disse samme Grunde maae vi ogsaa tilstaae, at vi kun vide saare lidet Sikker om Danmarks nuværende Beboeres eller vore Forfædres tidligste Skjæbne her i Landet, uagtet det dog ikke mangler os paa Fortællinger herom. Med Christendommens Ud-

bredelse, eller rettere omtrent med Kong Gorm den Gamle, der levede i første Halvdeel af det tiende Aarhundrede, begynder vor Historie at blive noget mere paalidelig, ihvorvel den endnu er meget dunkel og ufuldstændig. Om saagodtsom Alt, hvad der ligger forud for denne Tid (Aar 900), have vi kun Sagn og saadanne Efterretninger, i hvilke det er meget vanskeligt at skjelne det Sande fra det Falske. Selv med Hensyn til vore Forsædres Cultur ere vi ikke engang fuldkommen paa det Rene. Man har vel søgt at raade Bod herpaa ved at tage sin Tilflugt til Efterretningerne om Sverrige og Norge, og af dem slutte sig til, hvorledes det ogsaa maa have gaaet til her i Danmark. Men, som vi let ville see, kan denne Fremgangsmaade ikke være ganske tilfredsstillende. Thi om endogsaa Danske, Svenske og Norske have staaet i meget nær Forbindelse med hinanden, som Folk af samme Stamme, er det dog ikke dermed sagt, at de i Tidens Løb skulde have bevaret de selsamme Indretninger, Sæder og Skikke. Mange Omstændigheder, og deriblandt navnlig de forskellige Landes særegne Forhold, have samvirket til lidt efter lidt at gjøre Scandinaviens Beboere til tre særegne Folkescærd — Noget som allerede i Hedenskabets Tid maa have været kjendeligt.

Men hvorledes, kunde man spørge, skulle vi da kunne haabe, med Tiden at komme til en nogenlunde klar Kundskab om vort Fædrelands Oldtid? Gjennem de opbevarede skriftlige Efterretninger kan dette nu, som vi have viist, ikkun skee for en Deel. Det er altsaa nødvendigt, at der maa træde noget Andet til, som deels kan bringe nye Kjendsgjerninger for Dagen, deels tjene til at oplyse og bestyrke, hvad der berettes i de gamle Skrifter. I Erkjendelsen heraf var det, at man begyndte at henvende Blikket paa de uforkastelige Mindesmærker fra Oldtiden, vi have i de Steensætninger og Gravhøie, som ligge adspredte rundt om i Landet, saavel som i de mange forskjellige Oldsager, der opgraves heraf. Man tænkte meget rigtig, at vi ved at undersøge og sammenligne disse, ventelig engang tildeels maatte kunne finde de attraaede Oplysninger, da virkelige Levninger fra Oldtiden i Almindelighed ikke kunne antages

at være i Tidens Løb forandrede i den Grad, som mundtlige Beretninger.

Vi gaae nu over til at afhandle, hvorvidt denne Mening har vundet Bestyrkelse ved de nyere Undersøgelser af Oldtidsminderne. For at gjøre Fremstillingen heraf saa klar og tydelig, som muligt, ansee vi det rettest først at betragte de af Jorden opgravede Oldsager. Beskrivelsen over de faststaaende Mindesmærker eller Steensætninger og Gravhøie, og endelig en almindelig Oversigt vil da derefter følge.

Første Afdeling.

Om vore Oldsager.

Da Samlinger af Oldsager bleve anlagte i det Niemed at skaffe Oplysninger for Historien, var det en Selvfølge, at man saasnart nogle faa Gjenstande vare indsendte, ogsaa begyndte paa at forklare disse. Men Fremgangsmaaden hermed var i Førstningen aabenbart urigtig. Det viste sig nemlig strax, at de foresundne Oldsager vare indbyrdes overmaade forskjellige, idet de snart vare tilhugne af Steen, snart meget smukt formede af Metal. Endskjøndt det nu var almindelig antaget, at vort Fædreland havde været beboet af flere Folkestammer, meente man dog, at alle Oldsager maatte tilhøre eet og samme Folk: nemlig den sidst indvandrede Stamme, eller Gotherne, fra hvilke vi ulede vor Herkomst. Herved maatte man naturligviis komme til at sammenblande Ting fra de forskjelligste Tider. Vi skulle anføre et slaaende Exempel paa dette, saa meget mere som den heri udtalte Anskuelse endnu ikke sjelden gjør sig gjældende baade i Tale og Skrift.

Det er bekjendt nok, at der hyppig her af Jorden opgraves kunstig tilhugne Stene i Form af Kiler, Hamre, Meisler, Knive o. s. v. Disse, meente Mange, havde visse ingen sinde tjent til Redskaber, da der jo hverken kunde hugges eller skjæres til nogen Nytte med en Steen. Man antog derfor, at de i sin Tid havde været benyttede af vore Forfædre ved de Offeringer, som under Hedenskabet anstilledes til Afguderne. Saaledes, sagdes der, bleve Hamrene af Steen brugte til at slaae Offerdyrene for Panden med; efterat Offerpræsten dernæst med en Meisel, ligeledes af Steen, havde afflaaet Huden, skjæres Kjødet itu med Steenknivene o. s. v. Steensætningerne og Høiene, hvori saadanne Sager fandtes, havde da deels været Offersteder, deels hellige Gudehuse og Tingsteder. Men da en stor Masse Oldsager af Steen efterhaanden samlede,

og da mange Stykker bare kjendelige Spor af meget stærk Slid, begyndte man at nære grundet Tvivl om, at de havde været anvendte som Dfferredskaber. Endelig blev man opmærksom paa, at der endnu den Dag i Dag paa adskillige Der i Sydhavet og andre Steder leve vilde Folkestammer, som, uden at kjende Metalleres Brug, betjene sig af Steenredskaber, aldeles af samme Form og Bestaffenhed som de, der i saa betydelig Mængde opgraves af Jorden her i Danmark. Ja hvad mere var, det blev oplyst, paa hvilken Maade hine Bilde kunne have Nytte af saa simple og, som det synes, ubrugelige Redskaber. Ingen vil derfor længere kunne drage i Tvivl, at ogsaa vore Steenoldsager virkelig have været brugte som Redskaber i en Tid, da man enten aldeles ikke kjendte Metal, eller ogsaa da dette var saa sjældent og kostbart, at det ifkun kunde komme i de Allerfærrestes Bærge. At Sligt ikke kan have været Tilfældet her i Landet, medens vore Forsædre, eller Gotherne, have boet her, er klart af alle historiske Efterretninger; vi maae da søge Steenoldsagerens Oprindelse i en tidligere Tid, og som vi snart skulle see, hos vort Fædrelands første Bebyggere.

Efter at det saaledes engang var oplyst, at ingenlunde alle Oldsager skrive sig fra een og samme Tid, fik man mere Die for at iagttage deres Forskjelligheder. Allerede nu kunne vi derfor med Sikkerhed paastaae, at vore Oldsager fra den hedenske Tid i Almindelighed lade sig henføre til 3 Hovedklasser fra 3 forskjellige Tidsrum. Til første Klasse henregnes alle de Steenoldsager m. m., som maae antages at hidrøre fra den saakaldte „Steenalder“ eller fra den Tid, da Metalleres Brug tildeels var ubekjendt. Anden Klasse indbefatter de ældste Metalsager; disse vare endnu ikke af Jern, men af en egen Metalblanding: Kobber og lidet Tin sammensmeltet, som man har givet Navnet „Bronce“, hvorefter ogsaa det Tidsrum, i hvilken det almindelig brugtes, er blevet kaldet „Broncealderen“. Endelig til tredje Klasse henføres alle Sager fra den Tid, da Jern var almindelig kjendt og udbredt, eller fra „Jernalderen“.

Vi ville nu betragte disse tre Klasser hver for sig, og begynde saaledes naturligtvis først med den ældste, eller med den saakaldte Steenalder.

I. Oldsager fra Steenalderen.

Danmark er ved en voldsom Naturomvæltning opdukket af Havets Skjød. Lidt efter lidt bleve dets nøgne Grusbanker dækkede med Skove af Bævreasp. Men da Landet hævede sig og Fugtigheden mere og mere tog af, forsvandt Bævreaspen, efter at den gjennem flere Vegetationer havde banet Veien for Fyrretræet, der nu udbredte sig overalt. Dette Naaletræ vedligeholdte sig meget længe, men endelig maatte ogsaa det give Plads for en ganske anden Træart, nemlig Løvtræer. I Begyndelsen kunde dog Bøgen endnu ikke groe her. Først bevoredes Landet med Eg, den saakaldte Vintereeg, der er forskjellig fra den nu almindelige „Sommer-eeg“; derefter fremtraadte Skove af El, og endelig var Alt saaledes forberedet og udviklet, at den lyse, smukke Bøg kunde sprede sine Kroner ud over hele Landet.

At Danmark i de allerældste Tider har gennemgaaet disse fire Perioder, førend det fik sin nuværende Vegetation, lader sig tydelig godtgjøre af de gamle Skovmoser, hvori endnu Træstammer, fra hver Periode især, findes liggende lagvis ovenpaa hinanden. Da de i Almindelighed ere omvæltede, have Mange troet, at Forandringerne i Vegetationerne ere bevirkede ved voldsomme Naturbegivenheder, saasom Storm eller Vandflod. Dette er dog ingenlunde rimeligt. Sandsynligere er det derimod, at Træerne Tid efter anden ere nedfaldne i Moserne, og at de forskjellige Afløsninger ere ligefrem en Følge af en rolig Udvikling i Naturen. Til de særegne Skovarter maae særegne Planter og Dyr have sluttet sig. Paa den Tid, da Landet var bedækket med Egskove, levede saaledes efter al Rimelighed her de nu forsvundne Dyr: Mensdyret, Elsdyret og

Uroxen, af hvilke vi ligeledes i Moserne jævnlig finde Horn og Knokler. Det er ikke usandsynligt, at disse Dyr meget længe efter kunne have opholdt sig her i Skovene, og at de først ved Indbyggernes Forfølgelse med Snarer og Vaaben ere gaaede tilgrunde*.

Spørge vi nu da: har Danmark været beboet af Mennesker i nogen af de fire Skovperioder, som gik forud for Bøgens Udbredelse? saa møde vi et ubestemt Svar. De ældste historiske Efterretninger, som vidne, at Danmark var stærkt bevokset med Skove, omtale intetsteds, at disse Skove bestode af Andet, end Bøgetræer. Naar vi nu desuden omtrentlig kunne skjønne, at Bøgen i det Allermindste maa have været her i 2 à 3000 Aar, og at hver af de 4 tidligere Træarter maa have brugt samme Tid for at opvære og forsvinde, vil det unægtelig synes temmelig uveligt at hense Danmark's Bebyggelse til Elle- eller Egeperioden, hvilke saaledes ligge adskillige Aartusinder tilbage. Men vi maae dog bemærke, at Tiden her er om en Tid, fra hvilken vi ingen sikre Efterretninger have. Det er derfor nok muligt, at Danmark virkelig har været beboet for Bøgetræets Udbredelse.

Saameget synes imidlertid under alle Omstændigheder vist, at da de første Indbyggere ankom her til Danmark, hvilket vel maa være for mere end tre tusinde Aar siden, foresandt de et Land, bedækket med uhyre, saagodtsom sammenhængende, Skove. I det Indre vare disse næsten uigjennemtrængelige, men i Henseende til Tæthed tabte de sig mere og mere ned ad mod Kysterne. Disse vare maaskee ogsaa tildeels ganske blottede for Skov; det var da en Selvfølge, at de indvandrende Folk opstog deres Bopæle her.

Ligesom Landene dengang vare raae og vilde, saaledes vare ogsaa de første Indbyggere raae og i høi Grad udannede. De havde ingen almindelig Kjendskab til Kobber, Jern eller Metaller overhovedet. Alle nødvendige Redskaber og Vaaben tildannede de af Træ, Dyrebeen eller Steen. Da Stenen ikke fortæres af Vælde i Jorden,

---

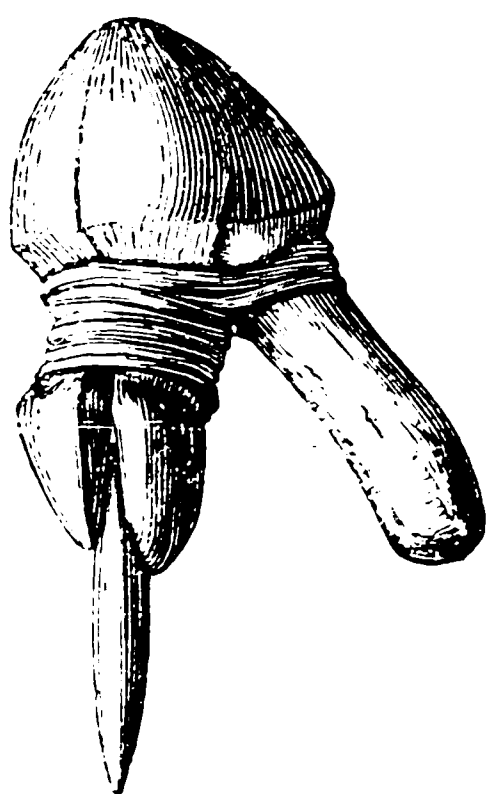
* Efter J. Steenstrup.

ere mangfoldige Redskaber heraf opbevarede til vore Dage, af hvilke vi kunne danne os en Forestilling om det Culturtrin, hvorpaa vort Fædrelands Beboere dengang stode.

Et af de nyttigste og meest uundværlige Redskaber til at fælde Træer, tømre Boliger og i det Hele gjøre Træarbeide med, var

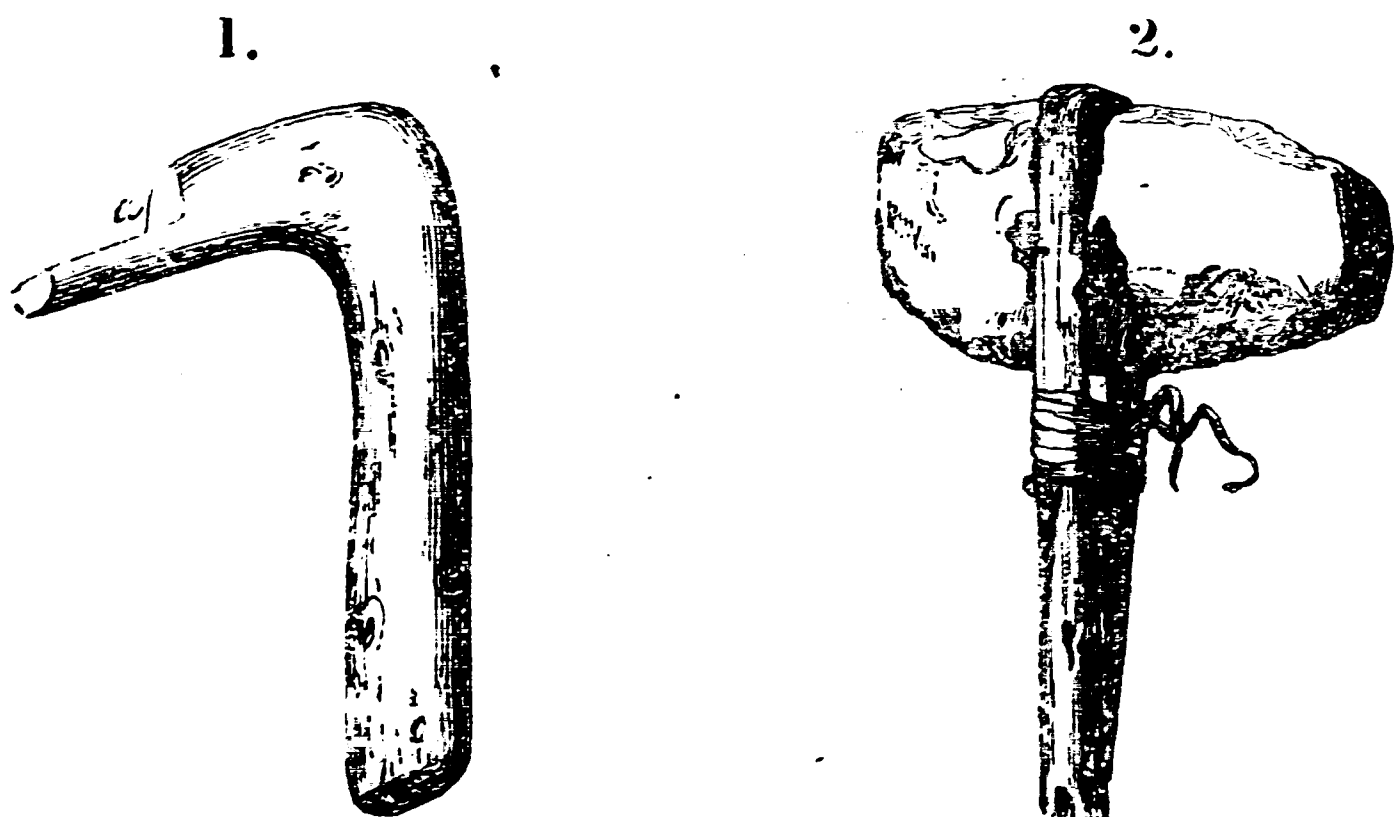

Dren. Den havde Form omtrent som vore nubrugelige Kiler; kun var den ofte noget bredere og havde en skarpere Bane. Dens Størrelse var meget forskjellig; den findes fra 15 til 3 Tommers Længde og fra 4 til 1 Tommes Brede. For at den skulde blive saa brugbar, som muligt, tildannedes den af de haardeste Steenarter, her i Landet næsten udelukkende af Flint. Den blev først raat tilhuggen og derefter sleben, men Slibningen er langt fra altid lige fuldstændig; den træffes sleben paa alle Sider, paa de to brede Sider og endelig alene ved Eggen. Denne er gjerne meget skarp, men tillige som oftest temmelig tyk, hvilket gjorde Dren stærkere og derved mere brugelig til Træarbeide. Oprindeligt var Dren naturligvis befæstet i et Træskaf, men da Træ, som bekjendt, hensmuldrer ved at ligge længe i Jorden, er et saadant Skaf hidtil ikke fundet bevaret her. Alligevel kunne vi med god Grund slutte, at Dren skæftedes paa samme Maade som ganske lignende Steenører,

der benyttes af adskillige endnu levende vilde Folk. Ifølge heraf var den nemlig fastgjort enten i et krumt eller i et lige Skaf. Det krumme Træskaf var deels flækket (som det sees af den her afbildede Dre, der har været brugt paa en De i Sydhavet), saa at Stenen blev indsat i Revnen og fastbunden med Bast eller Tarmesnorer; man opnaede herved den Fordeel, at jo længere der huggedes med Dren, desto fastere kom Stenen til at sidde; deels var Skafet forsynet med et

Indsnit, da man ved at binde den øverste Deel af Dren fast til Træet, saa at Banen stødte an mod Indsnittet, som (her (1) ved a), vilde fore-

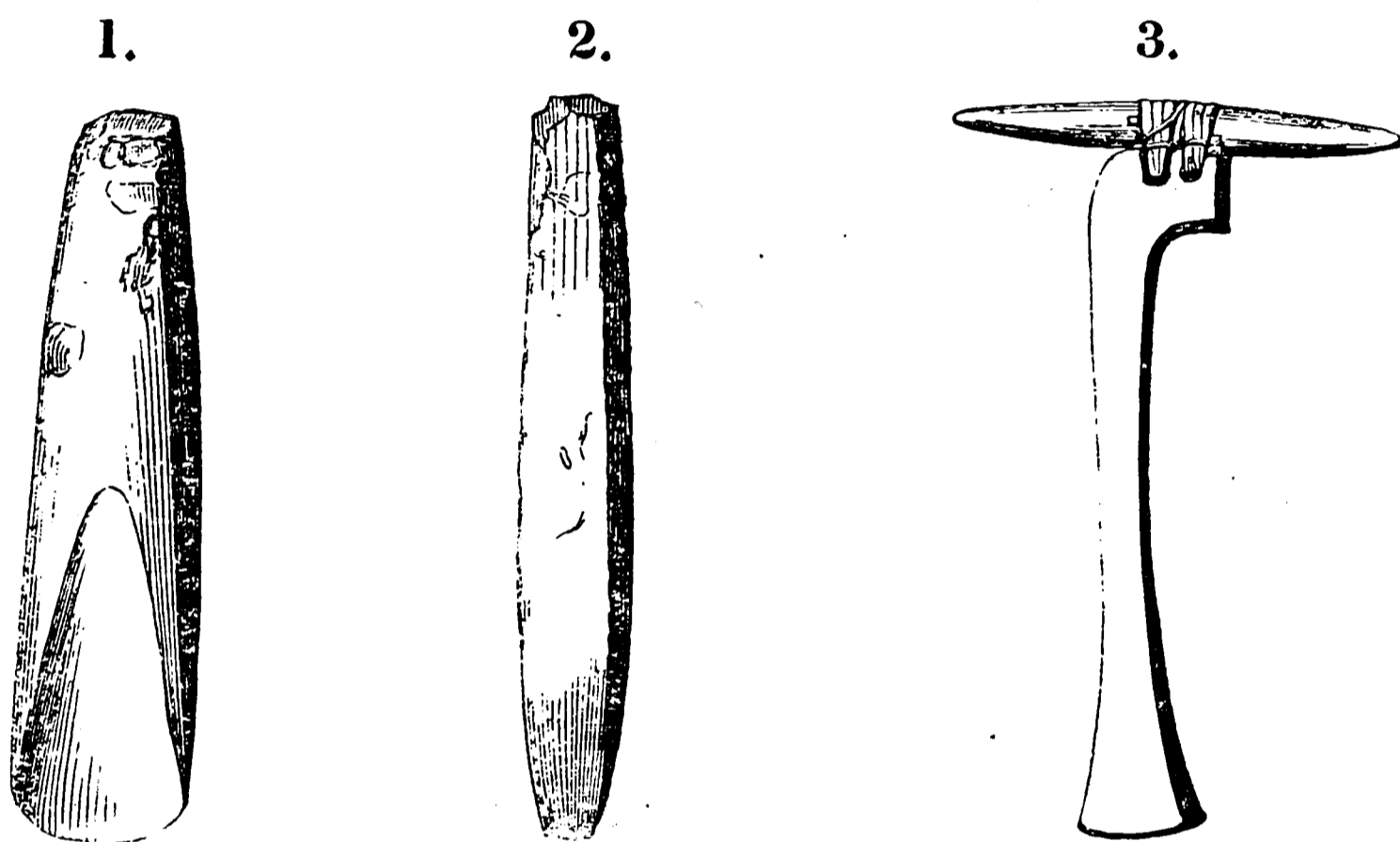

bygge, at den ved hyppig og stærk Brug skulde komme af Lave og glide ud. Det lige Stakst var sikkert altid slækket, men da det er vanskeliggere at fastholde Dren heri, see vi (2), at de Wilde, som endnu bruge dem, ofte belægge Stenen med Beeg og derpaa klemme Stakstet stærkt sammen om den ved Hjælp af Remme og Baand. Paa denne, eller idetmindste en noget lignende, Maade have rimeligviis fornemmelig de af vore Steenøxer været befæstede, som kjendelig have en skraat tilslæben Eg.

Det er imidlertid indlysende, at de ældste Indbyggere, eller, som vi kunne kalde dem, Urbeboerne ikke vilde komme synderlig langt, hvis de t. Ex. skulde fælde et stort gammelt Træ alene med et saa daarligt Redskab, som en Steenøxe. Upaatvilelig have de hermed baaret sig ad ligesom de Wilde, der ved at omhugge Træer med Steenøxer, tage Ild til Hjælp paa følgende Maade. Med Dren skalles først endeel Bark af det Træ, som er bestemt til at fældes. I den derved fremkomne Huling indlægges Gløder, paa hvilke der pustes saalænge, indtil de ere udbændte. Herved er da noget af Stammen blevet forfullet; dette hugges bort med Dren; nye Gløder lægges atter ind og saaledes fortsættes, indtil Træet er svædet over. I vore Løvemoser har man ogsaa fundet ældgamle

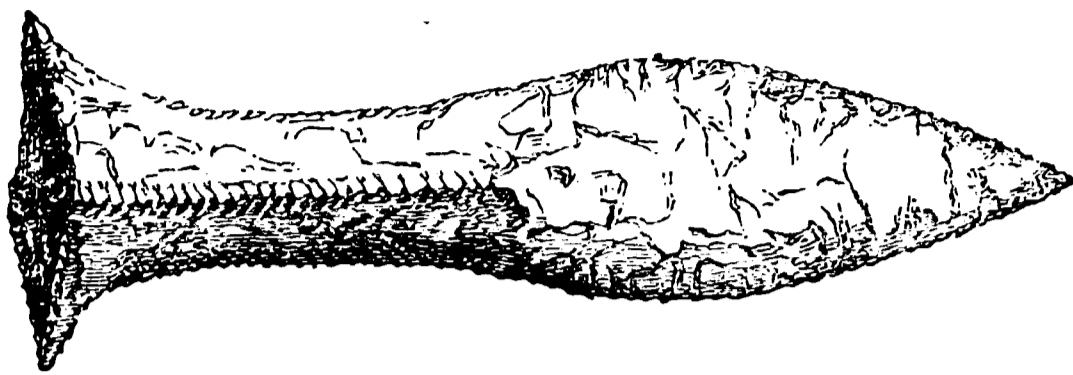
Træstammer, som virkelig syntes at være fældede med Steenøxer ved Hjælp af Jld.

Det kan da neppe heller være Tvivl underkastet, at deres Baade dengang maatte være af en meget simpel Bestaffenhed. Af adskillige opgravede Levninger kunne vi slutte, at Urbeboerne paa vilde Folks vanlige Viis kun have affvedet en Træstamme ved Roden og i Toppen, og derefter udhulet den med Jld, indtil den kunde holde Ligevægt paa Bandet. Til dette Arbeide ere sikkerlig de saakaldte Huulmeisler af Steen (1) anvendte. De ere dannede af Flint

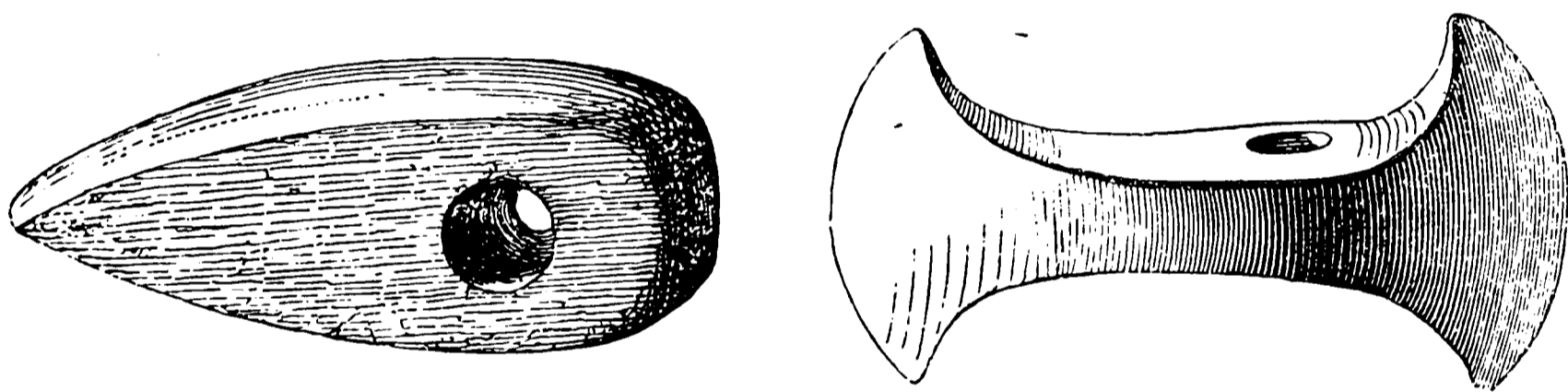
ganste som Kilerne, og ere kun forskellige fra disse deri, at Eggen altid er huulsleben paa en meget omhyggelig Maade. Til Arbeidsredskaberne i denne Tidsalder maa man endvidere henregne nogle lange smale firkantede Steenstykker (2), som man har kaldet Smalmeisler. De ere altid af Flint, fra 11 til 3 Tommer lange, skarpslebne og synes at have været fastbundne til Træstæfter med vaadgjorte Remme, saaledes som Afbildningen ovenfor (3) af en lignende fra en De i Sydhavet viser. Knivene, der med samme Nytte kunde anvendes i Huusholdningen og bruges til Arbeide, ere tilhugne af Flint, tveeggede med bredt Blad, og jævnlig forsynede med et i Stenen selv indhugget Haandtag. Ikke sjelden var dette endog prydet med smukke, regelmæssige Zirater. Til andre Tider var Haandtaget mindre godt hugget, naar det var bestemt til at omvif-

les eller indsættes i Træ. Knivene forekomme sædvanlig i en Størrelse af 3 til 12 Tommer. De ere næsten aldrig flæbne, rimelig-

viss fordi Eggen er saa tyndt tilhuggen, at den i de fleste Tilfælde vilde gaae itu ved en Slibning. Der gives ogsaa krumme ligesom halvmaanesformige Knive af Flint, hvilke undertiden ere forsynede med Saugtænder, hvorfor de da kaldes Saugblade.

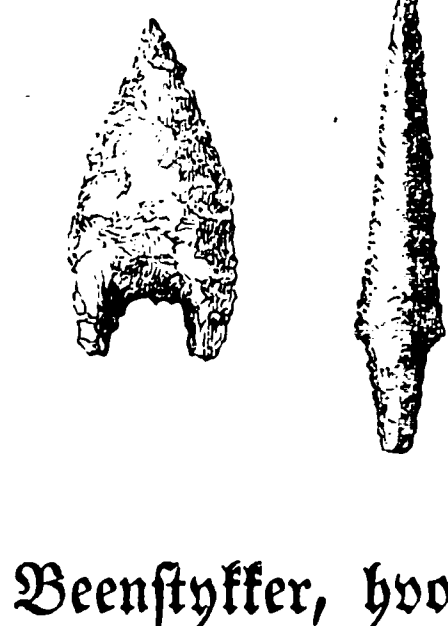
Foruden disse Redskaber, der tildeels bleve indsatte i Træskafter, havde Urbeboerne endnu nogle, som vare gjennemborede med ordentlige Skafthuller, nemlig Hamre, af hvilke de, der have Skafthullet nær

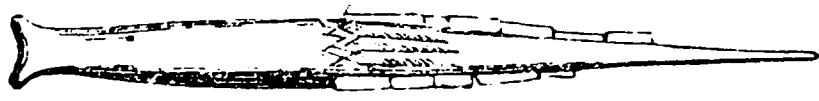
Banen, gjerne benævnes Ører. De findes ikke af Flint, men af blødere Steenarter, fornemmelig Trap, der er tungere og mindre skjør end Flinten. Boringen af Skafthullet synes i den ældste Tid at være foretagen paa en ganske simpel Maade, maaskee kun med en Pind og Sand og Vand; Hullet boredes nemlig først fra den ene Side, og derpaa fra den anden; tilsidst blev det da brudt igjennem i Midten. Deres Længde falder imellem 12 og 2 til 3 Tommer. Man har ikke uden Grund troet, at de simpleste af disse, hvis Baner ere afrundede eller flade, have været anvendte som Riler til at spalte Træer med, i hvilket Tilfælde der da blev flaaet paa dem med Koller af Træ. Imidlertid kunne de ogsaa, ligesom de nettere udarbejdede Hamre, have tjent saavel i Huusholdningen, som i Nødstilfælde og-

faa i Rampen til Stridshamre. Det bør her ikke lades uomtalt, at der enkelte Gange i Jorden er fundet Hamre af Been, nemlig Hjortetakker, som i den ene Ende vare gjennemborede til Skafstet, og i den anden tilskærpede med Eg — et Vidnesbyrd om, hvorledes Urbeboerne i Mangel af Metal have maattet søge at hjælpe sig ogsaa med Redskaber af anden Materie, end Steen.

Forestille vi os klart, hvad det vil sige, at være ubekjendt med Metalværktøi og i dets Sted at maatte benytte saadanne simple og høist ufuldkomne Steenredskaber, som vi nu have beskrevet, og erindre vi derhos, at Danmark paa den Tid var et raat, udyrket og meget skovbegroet Land, indsees lettelig, at Urbeboerne neppe kunne have lagt synderlig Bind paa Agerdyrkning. Thi om endog Skovene lode sig bortrydde med Jld, og selv om det kan antages, at flere af de paa tværs i frumme Træstammer befæstede Steenøxer muligens vare anvendelige som Jordhækker, krævedes der dog til at gjøre Grunden ret dyrkelig, større og bedre Redskaber, end de dengang vare i Besiddelse af. Derimod anviste naturlige Forhold dem Jagt og Fiskeri som deres vigtigste Erhvervsilder. Skovene frembød Bilt og Vandene Fisk i Dverflødighed, og endelig kunde de fra deres Bopæle ved Kysterne med lige Lethed jage i Skovene og fiske i Havet. Beviser paa, at de virkelig førte en saadan Leve-

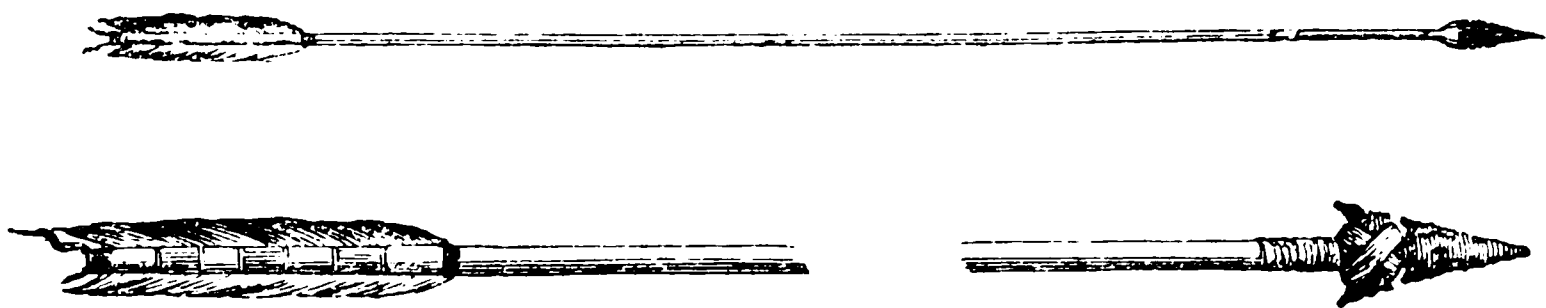

maade, ere de i Jorden hyppig forekommende Jagtvaaben og Fiskeredskaber af Steen og Been. Blandt Jagtvaabene udmærke sig fornemmelig Pilespidserne. De ere jævnlig af Flint, et Par Tommer lange, og snart trekantede eller flade, snart hjerteformige, hvilke sidste gjerne ere tilhugne med saadan Omhyggelighed, at Siderne endog ere meget fint udtaffede. En egen Art Pile ere nogle smale Beenstykker, hvori Flækker af Flint ere indsatte. Flækkerne ere sær-

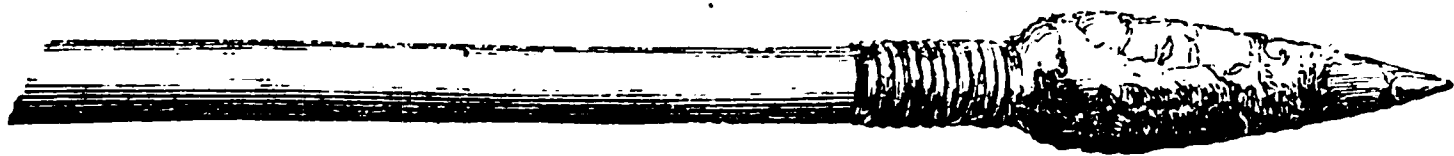

deles tynde og smaae og fastgjorte ved en Slags Ridt i de For-

dybninger, som ere indstaarne i Siderne. Efter den Maade, hvorpaa Pilespidser af Steen endnu i visse Lande benyttes, kunne vi skjønde, at vore have været befæstede i Enden af Rør eller sine

Træstøkke. De bleve da bortskudte med Bue eller med en stærk Green, som boiedes ved en i begge Ender fastbunden Snor. Saa-danne ere dog hidtil ikke fundne her i Norden, thi da de vare af Træ, have de naturligtviis ikke kunnet undgaae at fortæres af Ulde i Jorden. Med disse Skydevaaben kunde man imidlertid troe, der ikke vilde være Noget at udrette. Men det er en Kjendsgjerning, at de Folk, der endnu den Dag i Dag bruge lignende simple Buer og Pile, besidde en forbausende Færdighed i at skyde med dem. Med største Lethed træffe de Fuglen i Flugten, endogsaa i temmelig betydelig Afstand, ja der haves Exempler paa, som f. Ex. i Brasilien, at Skytten lægger sig ned paa Ryggen, trykker Buen af med Foden, og træffer desuagtet sit Bytte. Imod Fuglevildt og andre mindre Dyr vilde Steenpilene vel nok kunne gjøre god Tjeneste, men imod de større Dyr, navnlig Uroren, Elsdhyret, Rensdyret, Hjorten og Bilsvinet, vare de aabenbart utilstrækkelige, i Særdelighed da disse Dyr ofte blive rasende, naar de ere anskudte. Jægerne synes derfor paa deres Jagttog at have været væbnede ikke alene med en Kniv eller Jagtdolk, som den ovenfor (S. 13) afbildede, men ogsaa med en i et langt Træstøkke befæstet Landse.

Denne var tilhuggen af Flint omtrent i samme Form som Kniven, med Undtagelse af, at den ikke havde noget egentligt Haand-

tag, men gif spids ned til Enden, for at kunne befæstes i Skaftet.

De Redskaber, som anvendtes til Fiskefangst, have for en stor Deel nu, da Skafterne ere bortraadnede, saamegen Lighed med Jagtvaabnene, at det næsten er umuligt at drage en bestemt

Grænse imellem dem. Saaledes have t. Ex. Harpunerne upaatvivlelig havt aldeles samme Form som Pilespidserne. De bleve sikkert, ligesom tidligere hos Grønlanderne, indsatte i et Skaft af Træ eller Been; i Enden af dette var boret et Hul, hvori man stak et længere Skaft, for at kunne slynge Harpunen med større Kraft ud mod Fisken. Harpunerne fastedes imidlertid ikke saameget for at dræbe Fisken, som for at standse dens Fart og derved lettere indhente den. Til at dræbe den betjente man sig af de samme eller lignende

Landser som de, der benyttedes paa Jagten. At det iøvrigt fra de ældste Tider har været brugt at fange Fisk ved Medekroge, see

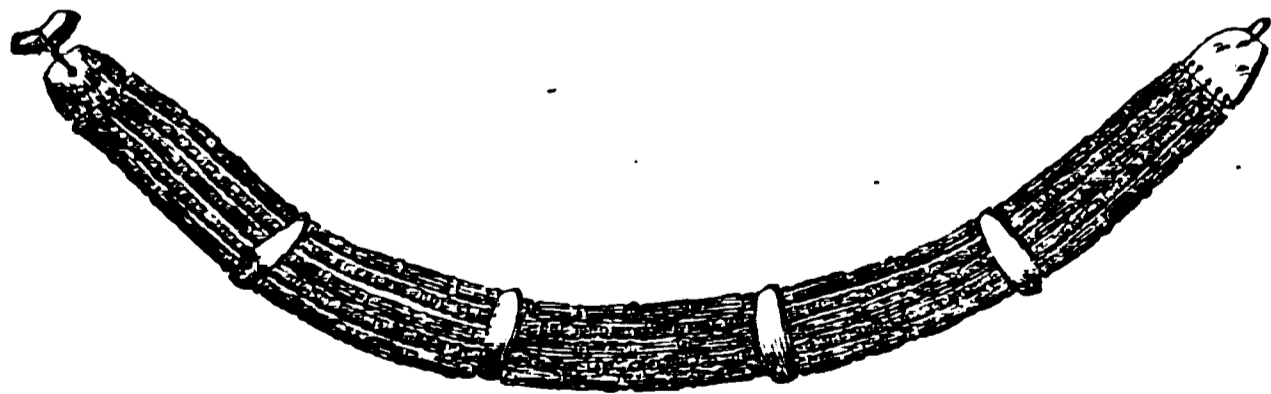
vi deraf, at der stundom af Jorden opgraves saadanne, som ere tildannede af Flint. Lignende af Been bruges endnu paa affides liggende Der. Der er ogsaa ofte fundet Stene, som synes at have været anvendte til at sænke Medesnorene med. De ere deels runde med en Fure om Midten, deels flade som Skiver og gjennemborede.

Muligt er det dog, at man allerede dengang tillige har kjendt Fiskegarn, om endog af en meget simpel Indretning; i saa Fald kunde de nysnævnte Sænkestene ogsaa der gjøre god Nytte.

Ifølge den Levemaade, Urbeboerne førte, er det neppe tvivlsomt, at deres Klædedragt for største Delen maa have indskrænket sig til Skindene af de Dyr, som de fældede paa Jagten. Denne Formodning vinder Bestyrkelse derved, at adskillige Ligg, indhyllede i Dyrehuder, Tid efter anden ere opgravede i vore Tørvemoser. Disse

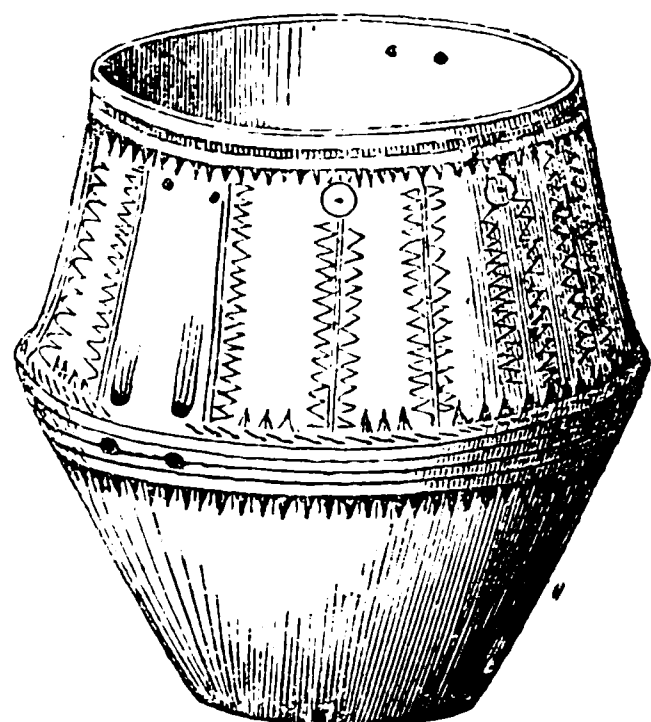
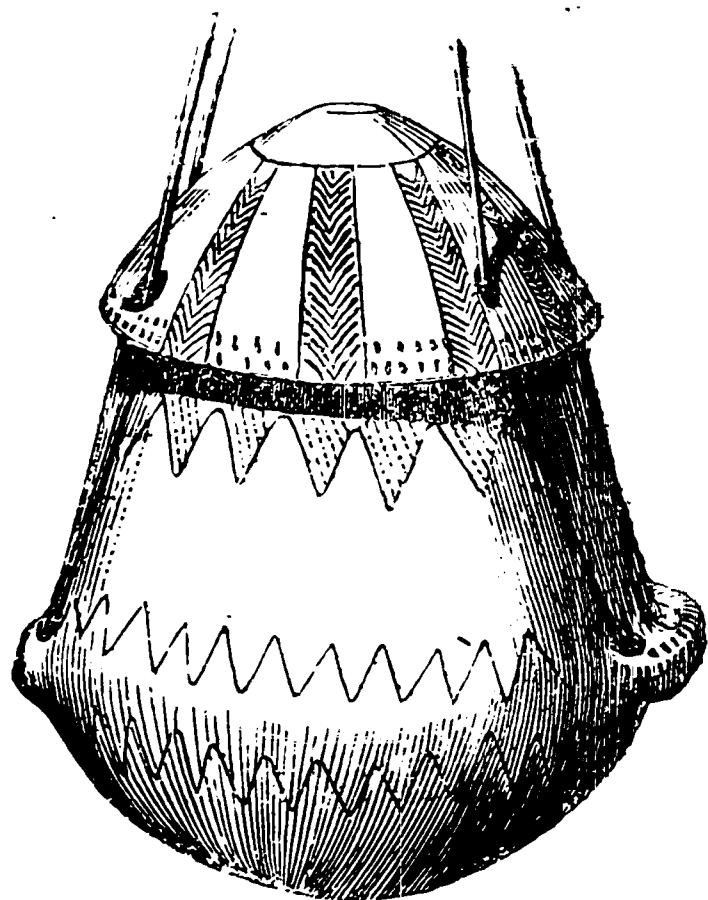
Huder vare sammensyede paa en meget simpel Maade uden Traad med ganske tynde Skindstrimler; ved nogle af dem fandtes desuden Skoe, bestaaende af et enkelt, bagtil sammensyet, Stykke Skind, som ved Snoreremme fastholdtes over Foden. Maa man nu endog saa antage, at maaskee de fleste af disse Liig hidrøre-fra en senere Tid, især fordi der tillige opdagedes Levninger af vævet uldent Tøi ved dem, kunne vi dog med Rimelighed slutte af deres Dragt, at Klæder af Skind i en ældre og raare Periode ikke have været mindre almindelige.

Om smukke og kostbare Prydelse kunde der endnu ikke være Tale, saalænge Materialet ikkun var Steen, Been, Træ eller Rav, og saalænge de Redskaber, hvormed de bleve udarbejdede, for største Delen tilhuggedes af Flint. Smykkerne synes derfor ogsaa alene at have bestaaet deels af temmelig store-rundagtige og gjennemborede Knapper, som sikkert skulde holde Klædningerne sammen foran paa Brystet, deels af Perler. Til disse anvendtes fordetmeste Rav, hvilket man foresandt i Landet selv paa Kysterne, og muligviis dengang i større Mængde, end nu. Perlerne vare enten dannede i Form af Drex og Hamre, eller afrundede, omtrent som vore nu-brugelige, eller ogsaa — hvilket navnlig gjælder om de største — aldeles raae, usformede og blot gjennemborede. Formcentlig vare nemlig store Ravstykker de dyrebareste; man vilde derfor ikke forringe deres anseelige Størrelse ved at afrunde eller afflibe dem. Flere Perler bleve af og til sammenbundne og baarne om Halsen saaledes,

at de hængte ned paa Brystet. Sjeldnere brugtes Perler og Smykker af tildannede Dyrebeen.

Vi have seet, hvorledes Urbeboerne levede og virkede; vi maae endnu fortelig betragte, hvorledes de begravede deres Døde. Ligene bleve dengang ikke brændte, men jorvedes i Kamre, byggede af store flade Stene inden i opfastede Høie, tilligemed de Redskaber, Vaaben og Smykker, som de Afdøde i levende Live hyppigst havde benyttet. Desuden nedsattes ved Siden af Ligene Kar af brændt Leer. I Almindelighed ere disse ganske opfyldte med fin Muldjord, men de synes dog undertiden at have indeholdt Levnetsmidler, som da vel bleve hensatte, for at den Døde ikke skulde sulte paa Reisen til den anden Verden. De største Leerkar vare formeentlig oprindelig forfærdigede til Kogekar; hvad derimod Bestemmelsen har været med nogle mindre og nettere udarbejdede, som alene findes i Steenalde-

rens Grave, er uvist. De ere fordetmeste kun faa Tommer høie og ere ikke indrettede til at staae, men foroven ved Munden er anbragt Huller eller smaae Hanke, hvori de formodentlig have været ophængte. I Gravene har man endelig fundet enkelte Been bl. a. af Hjorte, Elsdyr, Wildsviin, Hunde, og oftere Tænder af Heste, men det synes dog ikke at have været Skik, at begrave noget af disse Dyr, Hunden alene maaskee undtagen, hos de Døde. Alligevel lære vi herved, at der alt paa den Tid af tamme Dyr har været idetmindste baade Hunde og Heste her i Landet.

Ganske lignende Sager af Steen, som de i dette Uffnit beskrevne, træffes i vort Norden, udenfor Danmark, hyppigst i det sydlige Sverrige, hvorimod de i det nordlige og i hele Norge ere forholdsviis meget sjeldne. Ligeledes findes de jævnlig langs med Østersøens sydlige Kyster, i Hannover, Holland, England, Skotland, Irland, og paa flere Steder i Frankrige, Spanien og Portugal. Der har rimeligviis altsaa ogsaa i disse Lande været en Tid, hvor Culturen ikke stod paa et høiere Trin, end i vort Fædreland. Det maa imidlertid med Rette vække vor Forundring, at hine raae Folk have kunnet tildanne saadanne Steenredskaber. De ovenfor afbildede Pilespidser ere saa mesterlig tilhugne, at man neppe nu med vore kunstige Metalredskaber vil kunne gjøre dem ligesaa gode, end sige bedre; ja paa Haandtagene af Knivene er der ovenikjøbet indflaet meget nøiagtige Zirater. Og dog, antager man, have de ikke kjendt Metal! Vi kunne nok see og forstaae, at Kilerne eller Dixerne først ere tilhugne og derefter glatlebne, thi selv Slibestene ere adskillige Gange fundne ved Steenredskaber; vi kunne ogsaa paavise, at de fleste Pilespidser ere tildannede af Flintstykker, som de forstode at udflække af større Stene. Men hvorledes de med en Steen have kunnet tilhugge Flinten, og det i saa lange og fine Stykker, uden at Stenen sprang, er os hidtil en Gaade. Fra vilde Folkfærd, som endnu benytte Steenredskaber, har man heller ikke erholdt Underretning om, hvorledes de forarbeide Stenen. Nogle have meent, at Urbeboerne have søgt at forhindre Flinten fra at springe ved at fuge den, eller ogsaa ved at holde den under Band, medens den blev tilhuggen. Andre derimod have paastaet, at Steenredskaberne umuligen kunde tilhugges saa ypperlig med en Steen, men at de ere forarbejdede af Enkelte, som vare i Besiddelse af det fornødne Metal. Maaſkee kunde man dog gaae en Middelvei ved at antage, at i den ældste Tid, medens Metal var ukjendt, vare ogsaa Steenredskaberne af de allersimpleste Former, men at de derimod senere, efterat Enkelte vare komne i Besiddelse af Metal, bleve tilhuggede paa en smukkere og mere fuldkommen Maade.

Det maa nemlig erindres, at Steensagerne upaatvivlelig hidrøre fra et langt Tidsrum. Men hvorom nu end Alting er: for Diebliffet kunne vi dog ikke sige noget med Visshed desangaaende. Endelig maae vi vel lægge Mærke til, at de Vaaben og Redskaber af Steen, som findes i Norden, paa Japan, i Amerika, paa Sydhavsøerne o. fl. St., forstørstedelen have med Hensyn til Formen en saa paafaldende indbyrdes Lighed, at man stundom let skulde fristes til at troe, at een og samme Mand kunde have tilhugget dem. Grunden hertil ligger aabenbart deri, at disse Former ere de naturligste, de første, der fremstillede sig for Tænkningen.

Steensagerne have saaledes ikke alene høi Værdi for os som Mindesmærker om de tidligste Indbyggere, der vandte om i Danmarks uhyre Skove, men ogsaa som Exempler paa de første menneskelige Frembringelser, Historien har at opvise.

II. Oldsager fra Broncealderen.

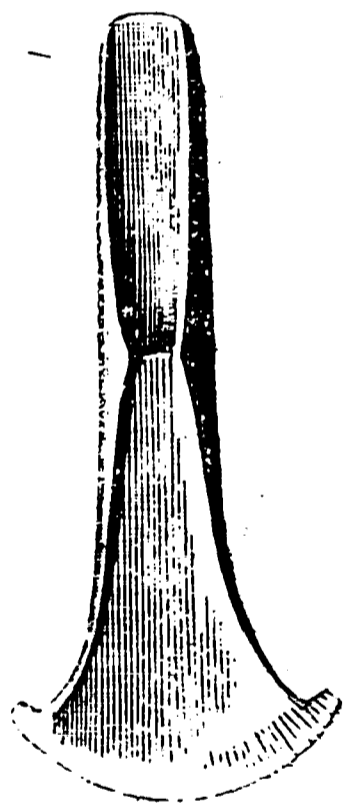
Naar vi uden at tage Hensyn til Historien skulle slutte, hvilket af de to Metaller: Kobber eller Jern, der først er blevet opdaget og saaledes ogsaa anvendt til Redskaber og Vaaben, da maae vi uden Betænkning holde os til det, der i Jorden er meest kjendeligt som Metal. Nu vide vi, at Kobberet findes liggende temmelig reent i Gruberne, saa at det ved en forholdsvis ringe Udsmeltning kan gjøres brugbart, hvorimod Jernet i raa Tilstand mere ligner en Steen, end et Metal, og ovenikjøbet, for at kunne bearbejdes, maa undergaae en besværlig Smeltning ved meget stærk Jld. Fra denne Side er det altsaa klart, at Kobberet maa antages at være fundet og brugt før Jernet. Dette bekræftes ogsaa saavel ved gamle historiske Efterretninger, som ved nye Undersøgelser af Oldtidsminderne. I Asien, hvorfra de fleste, og maaskee alle, europæiske Folkestammer ere udvandrede, er der i en egen Slags Grave

fundet talrige Redskaber og Vaaben af Kobber, ja i dervede gamle, forlængst nedlagte, Bjergværker er der opgravet Værktøi, ligeledes af Kobber, fra en meget fjern Oldtid. Men vi see tillige, at man længere ned i Tiden søgte at hærde Kobberet, og saaledes gjøre det mere brugbart til skjærende Redskaber, ved at blande det lidt især med Tin. Herved opstod det Metal, som har faaet Navnet „Bronce“, og som af de ældste græske og romerske Skribenter omtales at have været i almindelig Brug førend Jernet i de sydlige Lande.

At dette Samme ogsaa var Tilfældet høiere mod Norden, og at der navnlig her i Danmark engang var et Tidsrum (den saakaldte Bronzealder), i hvilken Vaaben og skjærende Redskaber vare af Bronze, fordi man enten aldeles ikke, eller i al Fald kun høist ufuldstændig, kjendte Jernet — det lære vi med Sikkerhed af vore Oldsager. Men vi maae dog ingenlunde troe, at Bronzealderen lidt efter lidt eller gradviis udviklede sig hos Urbeboerne af Steenalderen. Tvertimod! istedetfor simple og eensartede Redskaber og Smykker af Steen, Been og Nav, træffe vi ganske pludselig en heel Deel forskjellige, af Bronze prægtig udarbejdede, Vaaben, Redskaber og Smykker, de sidste endogsaa stundom af Guld. Overgangen er saa brat, at vi allerede af Oldsagerne strax kunne formode, hvad der i det Følgende vil blive yderligere udviklet, at Bronzealderen først maa have taget sin Begyndelse ved Indvandringen af en ny Folkestamme, som var i Besiddelse af en høiere Cultur, end Landets tidligere Indbyggere.

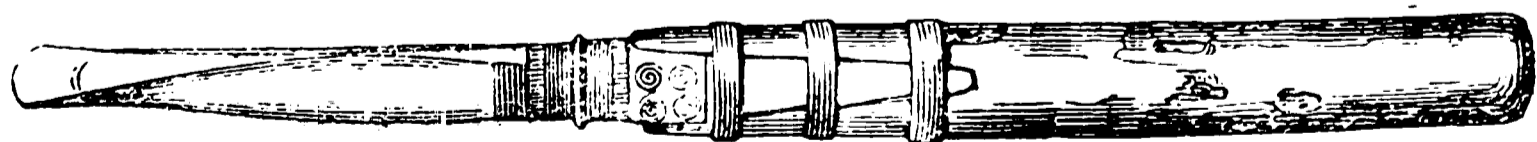
Eftersom Redskaber og Vaaben af Bronze udbredtes over Landet, fortrængtes selvfølgelig de gamle, mindre gode, Redskaber af Steen og Been. Men dette skete dog langt fra ikke saa hurtig, at vi bestemt kunne sige, at der fra Bronzealderens Begyndelse brugtes ingen Steenredskaber mere i Danmark. Metallets almindelige Udbredelse kunde kun gaae for sig lidt efter lidt. Thi da der i Danmark selv hverken gaves Kobber eller Tin, saa at Metallet, som indført fra andre Lande, efter Sagens Natur maatte være temmelig

kostbart, vedbleve ikke alene de Fattigere i en lang Række at benytte Værktøi af Steen, men det synes ogsaa, at de Rigere, især i Begyndelsen, ved Siden af deres Redskaber af Bronze bibeholdt enkelte af Steen, og fornemmelig saadanne, hvortil der ellers vilde udfordres meget Metal. I adskillige Grave, som beviislig henhøre til Bronzealderen, træffes derfor baade Kiler eller Dixer, Knive og Pile, men dog oftest Hamre af Steen, hvilke maae have været anvendte langt ned i Tiden. En stor Mængde af dem ere baade yderst nøiagtig forarbejdede, og desuden ganske tydelig borede med ordentlige runde Metalcylindre. Men uagtet saaledes Redskaber af Steen og af Bronze brugtes jævnsides til en vis Tid, er det dog ligesuldt en afgjort Sag, at der først var et Tidsrum, hvor man alene benyttede Stenen til Redskaber og Vaaben, og at der senere kom en Tid, hvor Brugen af Bronze hertil blev saagodtsom ene herskende.

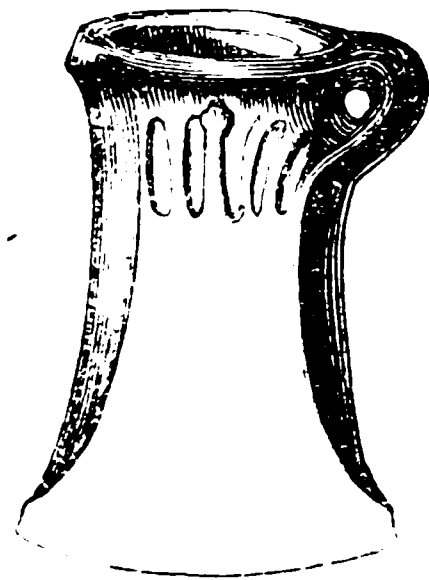
Til de hyppigst forekommende Redskaber af Bronze henhøre fornemmelig de saakaldte Paalstave (fra 9 til 3 Tommer lange), af Form som et mod Eggen udvidet Huggejern. Med den smale Ende vare de fastbundne i et Træskaf. Rimeligviis brugtes de som en Slags Dixer eller Haffer; idetmindste anvendes lignende af Jern i Træskaster endnu paa Island som en Art Brækstange. Der gives mange Paalstave,

der ved den øverste Ende have en bestemt Indhuling til Skafet. I en Høi i Jylland fandt man en saadan, som var fastgjort i Træ

paa den her afbildede Maade. Skafet var ifkun henved 8 Tommer langt og omsluttedes fornedes af 3 Læderringe. Enkelte Gange

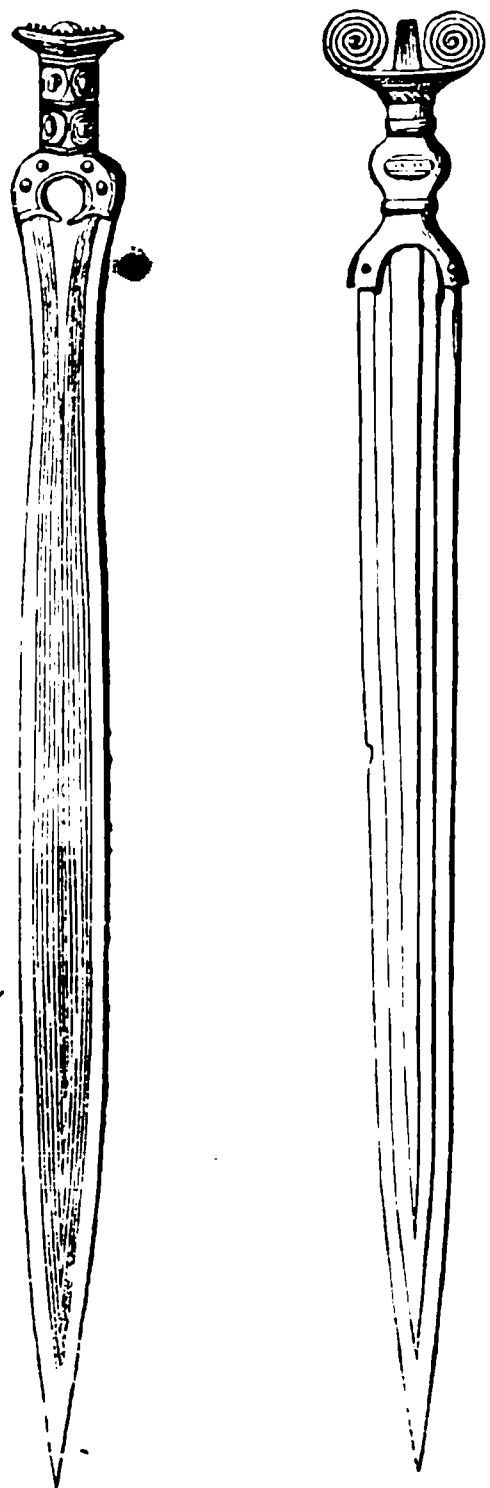
er det ogsaa iagttaget, at Skaflet formelig havde været naglet fast. At domme efter det ommeldte Skaflets ubetydelige Længde er det neppe rimeligt, at Paalstavens egentlige Bestemmelse var at bruges som et Raaben. Dette skete vel stundom, men sædvanligst afbenyttedes den vist som Værktøi ved Træarbejde eller Steenklovning. En egen Form af dette samme Redskab ere de saakaldte Celter. De ere altid udhulede for at kunne optage Træskaflet; en Dsten, som jævnlig er anbragt paa Siden, har da sandsynligviis tjent til yderligere at fastholde dette ved en Rem. Øerne

ere i Almindelighed temmelig overensstemmende med dem, vi endnu have af Jern; heller ikke de større Knive frembyde noget Særegent, naar undtages, at enkelte ere krumme og formede aldeles som en Segel. Med saadanne Knive af Jern skjæres endnu Korn paa mange Steder, meest hvor Jordbunden er saa stenig, at store Leer ere ubrugelige.

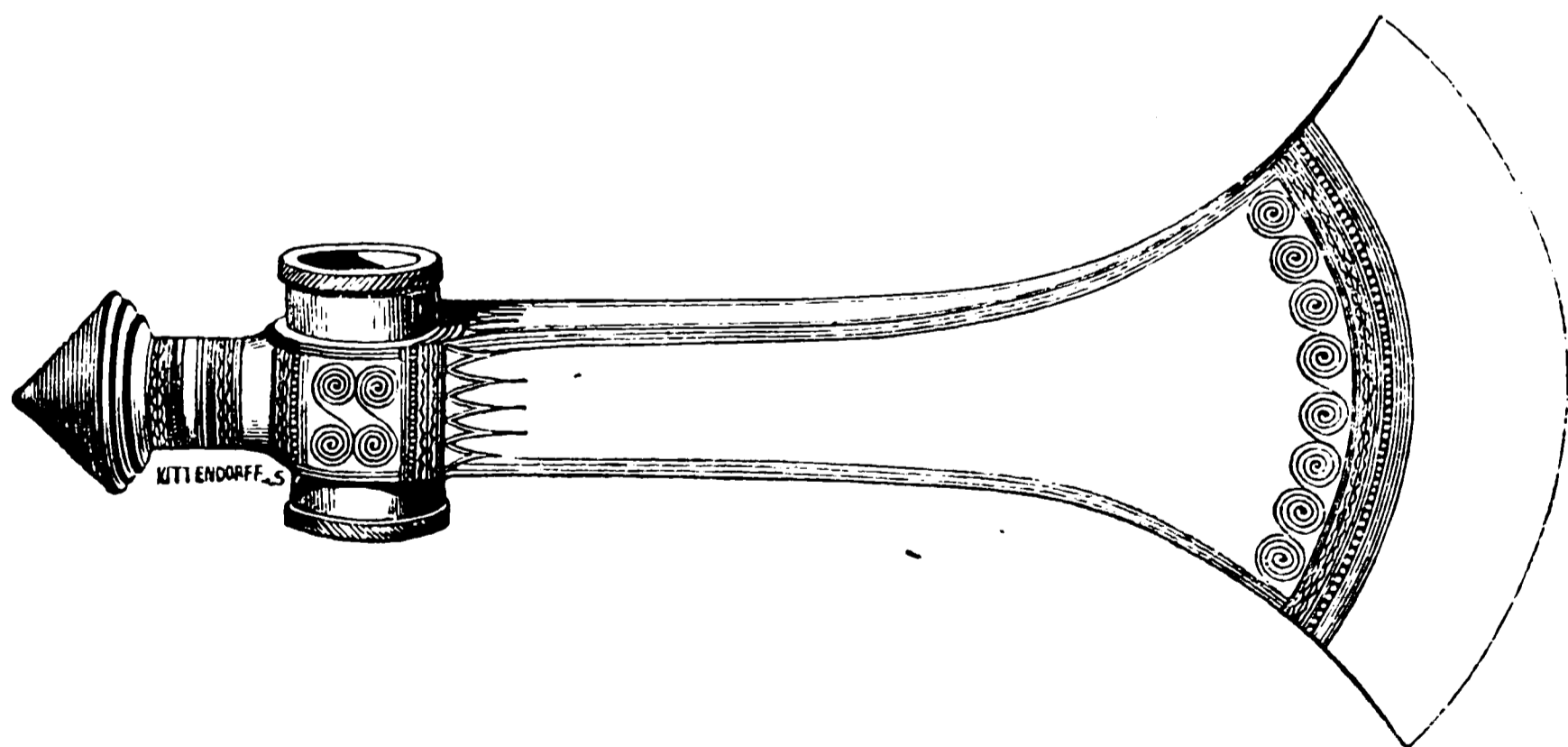
En saa betydelig Omvæltning i Redskabernes Bestaaffenhed, som den fra Steen til Metal, maatte naturligviis øve en gjennemgribende Indflydelse paa Levemaaden, og saaledes ogsaa paa Culturens Tilstand i det Hele. I den ældste Tid vare Indbyggerne nødsagede til fornemmelig at drive Jagt og Fiskeri og opslaae deres Bopæle ved Kysterne, da de med deres mangelfulde Redskaber neppe vare istand til at oprykke Urskovene med Rode og lægge Bind paa Agerdyrking — en Næringsvei, hvortil ellers Danmarks frugtbare, flade Strækninger stærkt maatte opmuntre. Men saasnart denne Hindring blev hævet derved, at den meest dannede og tillige den kraftigste Deel af Befolkningen var i Besiddelse af brugbare Metalredskaber, traadte Jagt og Fiskeri i Baggrunden og i Stedet derfor begyndte man at dyrke Jorden. Indbyggerne fandt nu ikke længere Plads nok for sig ved Kysterne; Skovene i det Indre af Landet ryddedes dels ved Jld, dels ved Øren, og saaledes

trængte de lidt efter lidt frem overalt, idet de lagde Grunden til en Agerdyrkning, som til vore Dage har været Danmarks fornemste Erhvervskilde. Fra denne Tid maae vi rimeligviis først regne de egentlige Landsbyers Opkomst, thi Agerdyrkningen og de dermed i Forbindelse staaende fredelige Sysler bragte tidlig Menneffene til at flytte sammen, for baade at kunne understøtte hverandre med Raad og Daad, og i Forening værne mod fjendtlige Overfald, der i hine urolige Tider vistnok ingenlunde vare sjeldne. Overhovedet vare Indbyggerne dengang neppe alene fredelige Agerdyrkere. Allerede i Steenalderen havde Urbeboerne, som en ligesrem Følge af Havets Indstjæringer i Danmark, havt Fartøier, hvilke dog vel kun i det Høieste bleve brugte til mindre Seiladser langs med Kysterne og mellem Landets forskjellige Dele. Men nu maatte den indtrængte høiere Cultur, og den derved forarsagede Samfærdsel med andre Lande, nødvendig bevirke, at Beboerne ikke længere vare tilfredse med simple Baade, udbulede af Træstammer, men at de anskaffede sig ordent-

lige, bedre Skibe, hvormed de trygt kunde vove sig ud fra Kysterne i aaben Sø. At færdes paa Havet og svinge Sværdet i blodig Kamp for at vinde Hæder og Bytte, har derhos fra Arilds Tid været Nordboens Liv og Lyst. De vare saaledes uden al Tvivl tillige baade Søfolk og Krigere. — Minder om levende Sammentræf med Fremmede og talrige Fægtninger, ere navnlig de Vaaben, som i paafaldende Mængde opgraves af Høiene, hvor de bleve nedlagte ved Afsten af de Helte, der havde ført dem. Af Vaabnene maae især Sværdene mærkes. De findes saa hyppig, at man allerede er i Besiddelse af flere hundrede, og dog ere utallige i Tidens Løb gaaede tilgrunde og Jorden dækker sikkert endnu det største Antal. De

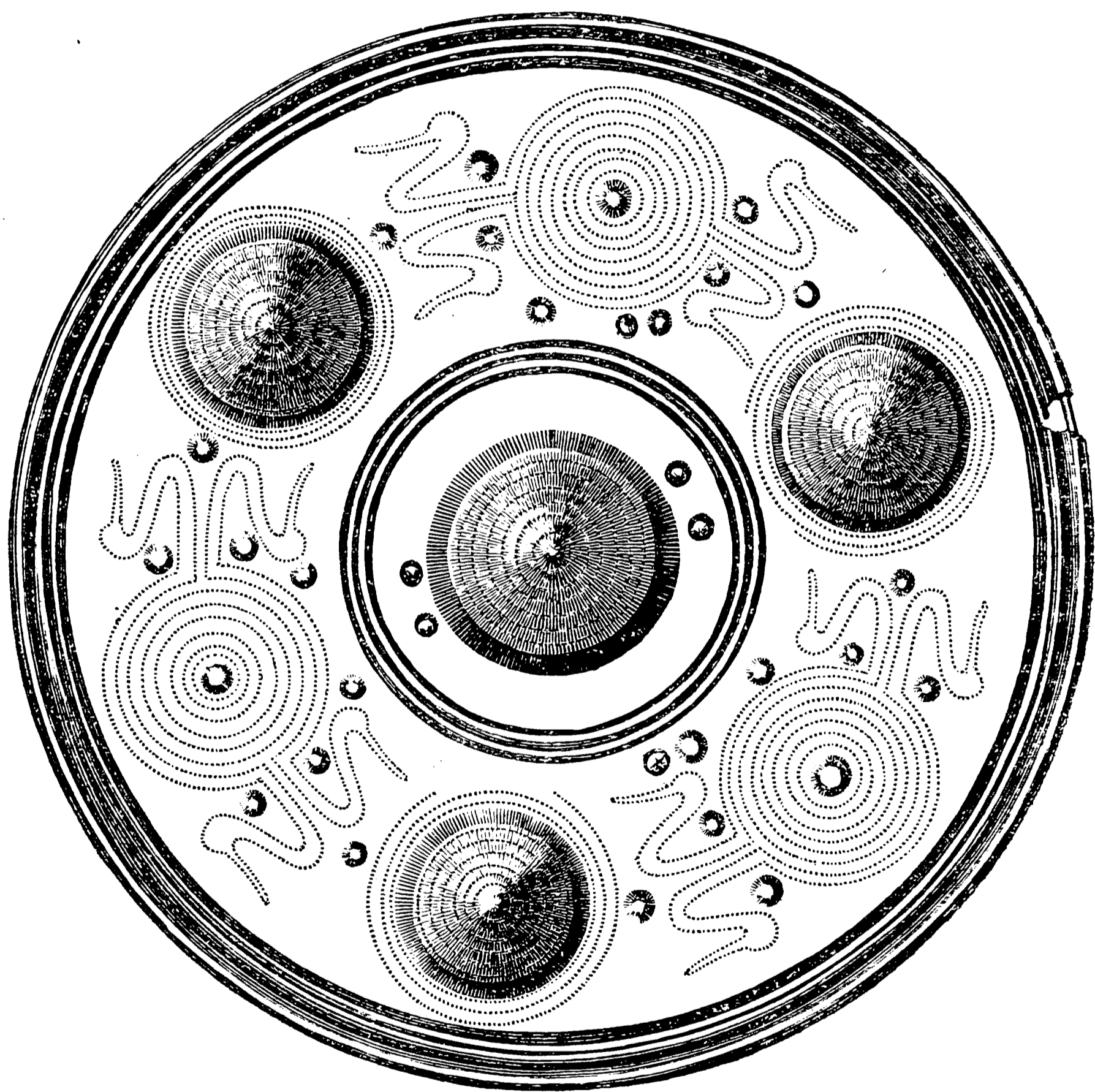
ere altid temmelig korte, sjelden længere end 5 Dvarteer, men for-
 detmeste mindre, og have Eg til begge Sider, saa at Bladet er
 tykkest i Midten. Haandtagene vare deels af Træ og fæstede til en
 Grebspidse med Nagler, deels vare de af Bronze, støbte over en
 Kjerne af Leer, hvortil Aarsagen sandsynligviis maa søges deri, at
 Metallet paa den Tid var kostbart. En sjelden Gang bleve Haand-
 tagene belagte med Guldplader, eller ogsaa omvundne med Guld-
 traade. Det er ikke umærkeligt, at disse Haandtag stedsse have væ-
 ret meget smaae, thi vi kunne deraf med Føie formode, at de Folk,
 der benyttede Sværdene, vare af middelmaadig Størrelse, men in-
 genlunde saadanne Kæmper, som Mange forestille sig Danmarks
 ældre Indbyggere have været. Til Sværdene brugtes Træstæder, som,
 stundom baade ud- og indvendig, vare overtrukne med Læder, og
 som ogsaa, meest i Enderne, bleve beslaaede med Metal. Et Sær-
 kjende ved Bronzesværdene er, at de aldrig vare forsynede med Pa-
 reerplade eller Pareerstang, thi herved adskille de sig fra alle nyere.
 Derimod havde Dolkene og Landespidserne af Bronze tildeels
 en Form, som mere lignede de senere af Jern. Endogsaa Strids-
 ører havde dengang af Metal. Den her forestillede er af me-

get betydelig Størrelse. Den . . . . . kommer lang, og veier ikke
 mindre, end 7 Pund. Desuden have rimeligviis de ovenfor blandt

Kedstaberne omtalte Dixer tillige været benyttede ved flere Leiligheder som Stridsvaaben.

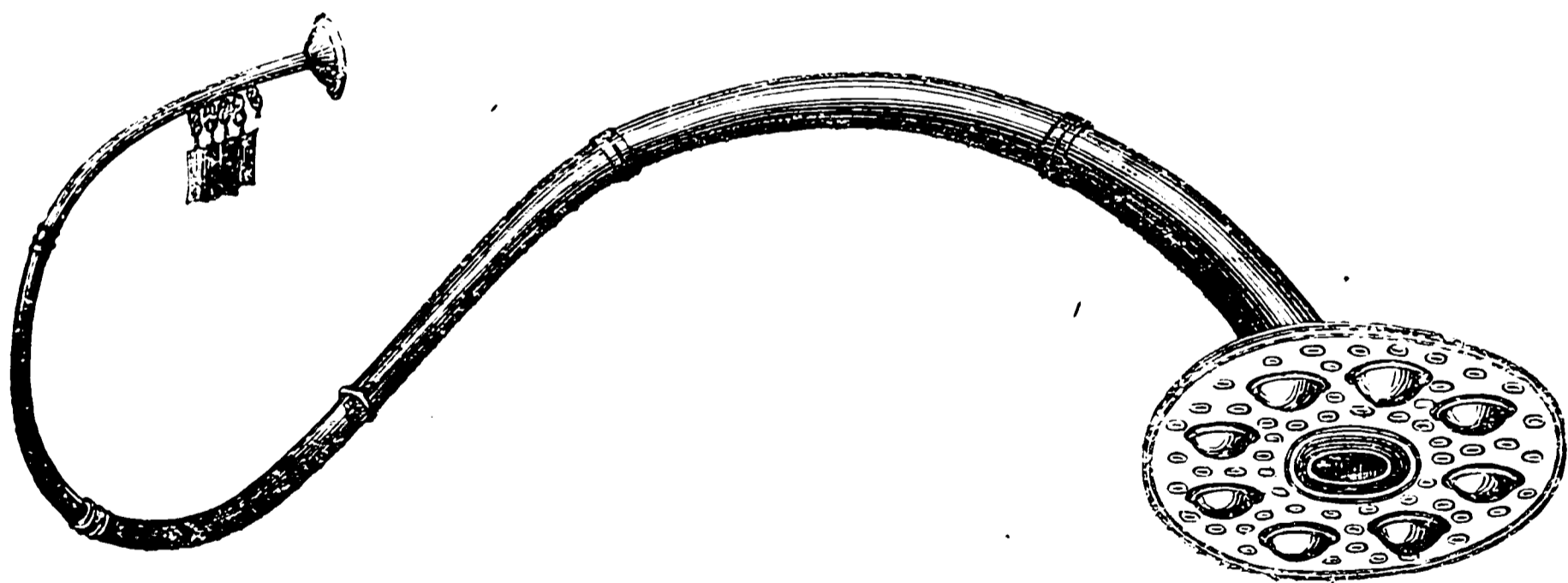
Ikke nok med, at de anstaffede sig saadanne for den Tid prægtige og kostbare Angrebsvaaben; de vare ogsaa betænkte paa at dække sig mod Sværdhug i Kampen. Man har saaledes fundet tre store, runde Skjolde, heelt af Bronze, af hvilke det mindste, som her sees afbildet, er henved 19 Tommer, og de to andre omtrent

24 Tommer i Tværmaal. De ere dannede af temmelig tynde Bronzeplader, men Kanten er ombøiet over en tyk Metaltraad, da Sværdhuggene ellers let kunde have skaarret for dybt ind i

Skjoldet. Haandgrebet bestaaer af en Tværstang, som er anbragt paa Bagsiden af den midterste runde Dphøining; denne er nemlig huul, for at der skulde være Plads til Haanden. I Almindelighed vare dog Skjoldene uden al Tvivl af en simplere Bestaaffenhed, saasom af Træ, belagte med Læder og vel ogsaa kantede med Metal. Der findes tillige nogle runde Metalplader med en opstaaende Spids, hvilke da formodes at have bedækket Midten af saadanne Skjolde. De ere gjerne meget smukt udarbejdede og prydede med den samme Slags Spiralzirater, som den ovenfor afbildede Stridsøre.

Af Hjelme er der hidtil ifkun opdaget en enkelt Levning, nemlig det Stykke, som skjulte Hagen, tilligemed to Tremmer, der gik op over Ansigtet. Hagestykket er tildeels forgyldt, det vil sige belagt med en tynd Guldplade, og paa dets hele udvendige Side ere de skønneste Spiralzirater indgravede. Uagtet det kun er et Brudstykke er det dog tilstrækkeligt til at vise os, at Hjelme dengang virkelig have været brugte. Som Krigstrompeter, hvormed Tegn til Angreb m. m. gaves, maa man vistnok ansee de mærkelige saakaldte Lurer, af støbt Bronze. Naar de strækkes lige ud, have de

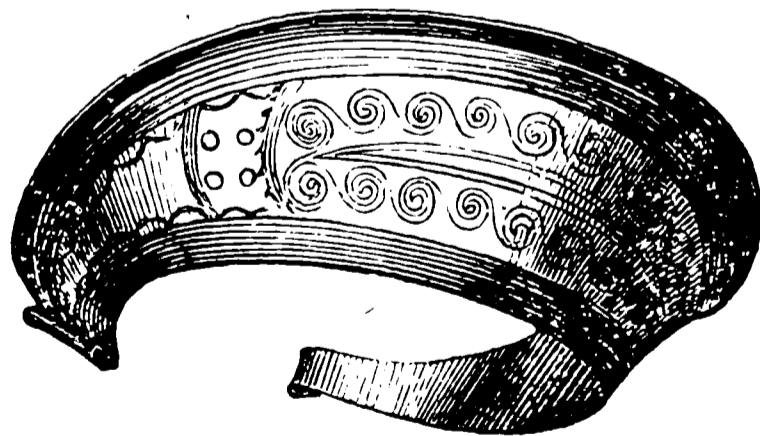
sædvanlig en Længde af omtrent 3 Alen; i bøiet Tilstand ere de henved 7 Qvarteer i Tværmaal. Efter hvad man kan skjonne, fastedes de af Luurblæseren over Skulderen, saaledes at han med den høire Haand omsattede Mundstykket, medens han med den venstre

holdt fast forneden tæt ved den brede Skive. Da denne herved kom til at sees forfra, er den prydet med runde Dphoininger og Ringzirater. Paa en enkelt Luur er fundet en lang Metalkjæde, som var befæstet i Mundstykket og i den modsatte Ende, og som saaledes gjorde god Nytte naar Luurblæseren vilde hvile sig, eller naar han skulde bære Luren en lang Vej. Adskillige Lurer ere saa vel bevarede, at der endnu kan blæses i dem; Lyden er dog ikke saa dump, som man skulde troe; i denne Henseende kunne de ikkun sættes mellem et Baldhorn og en Trompet.

Da Baabnene og de til Krigsvæsenet i det Hele hørende Sager vare af en saadan Bestaaffenhed, kan det ikke undre os, at Folket allerede havde en betydelig Mængde, tildeels meget smagfulde, Smykker. Store Haarnaale, af herved en halv Alens Længde, prydede med Knapper, Guldbelægning og allehaande Zirater; Kamme, deels forfærdigede af Bronze, deels af smaae sammennittede Beenstykker; Haarringe i de forskjelligste Former, stundom med bredt

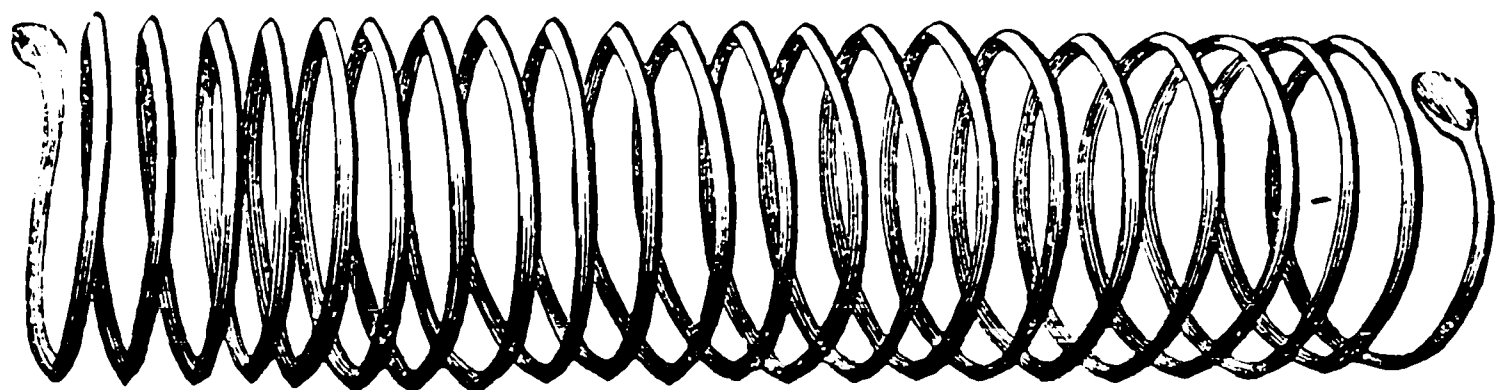

udflaaede Ender, og endelig de saakaldte Diademmer, hvilke uden al

Livl vare befæstede over Panden, m. fl. vise os, at Haarprydelserne have indtaget en høi Plads blandt Datidens Smykker.

Ogsaa om Halsen bares Ringe, som ofte vare hule, vistnok for at udfyldes med noget blødt Stof, hvorved man baade formindskede Ringens Tryk og tillige sparede paa Metallet. Ganske eiendommelige for Broncealderen ere de store, i Spiralsform opvundne, Armbaand, der gjerne vare over 12 Tommer lange, og saaledes

næsten kunde bedække hele Armen. Deres Bøielighed medførte den Fordeel, at de kunde udvides eftersom Armen voksede i Omfang. I enkelte Tilfælde vilde Armen ved dem endog være skjærmet mod Sværdhug.

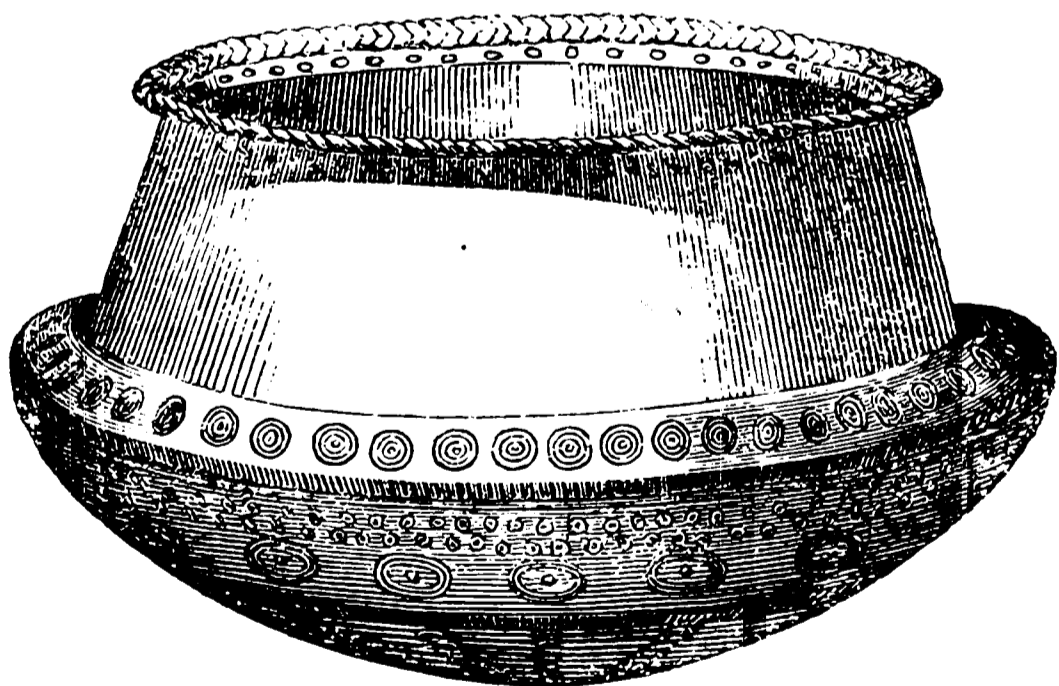
Hvorledes imidlertid den Klædedragt har været, som almindeligst afbenyttedes til disse Smykker, vide vi ikke med Visshed. At Indbyggerne i Broncealderen dog ikke paa Urbeboernes Viis meest vare klædte i Dyrehuder, kunne vi slutte af deres Culturtilstand, saameget mere, som der i Gravene fra denne Periode træffes smaae Stykker uldent Tøi, formodentlig Levninger af hele, i Jorden for-tærede, Klædningsstykker, der vare vævede, men rigtignok paa en temmelig simpel Maade. Muligviis have dog Klædningerne ofte endog været ganske nette og smagfulde; vare de ikke det, vilde Smykkerne heller ikke kunne gjøre den tilborlige Virkning. Men hermed er det ingenlunde sagt, at Klædningsstykker af Skind eller Huder aldrig bleve anvendte. Om ikke ved Andet maatte Indbyggerne dog ved Climaets Bestaaffenhed opfordres til at bruge det Pelsværk, som med Letthed kunde erholdes i Landet selv. Klædningerne sammenhæftedes enten med Dobbeltknapper, der aldeles ligne vore Skjorteknapper, eller med Spænder, tildeels i Brilleform, bestaaende af to runde, ved en Stang forenede, Metalplader, paa hvis

Bagside Spændetornen var anbragt. Spænderne findes ogsaa af andre Former; saaledes ere de undertiden dannede snart af et lige,

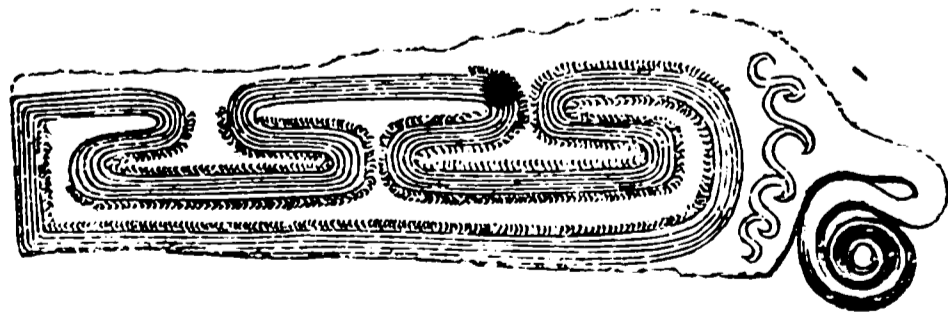
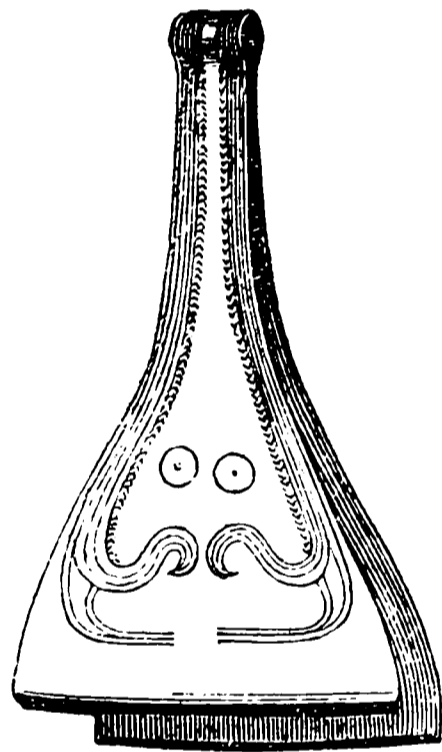
snart af et krumt bøiet Metalstykke, og forsynede med en spids Spiralsjeder, der indlægges i et Slags Die.

Alle disse Vaaben og Smykker af Bronze, som vi her have betragtet, ere sædvanligviis, naar de opgraves af Jorden, overtrukne med en grønlig Rust, og have saaledes mistet deres oprindelige Udseende. Men astages Rusten, vil man finde, at Bronzen er et saasmukt Metal, at man let kunde ansee det for Guld, naar man ikke vidste, at dette aldrig ruster, hvortlænge det end ligger i Jorden. Guldet selv var dog, efter hvad ovenfor er bemærket om Guldbelegninger paa Sværd, Hjelme og Knapper, ingenlunde ubekjendt paa denne Tid. Det anvendtes baade til Armbaand og Singerringe, hvilke ofte ere dannede af Guldtraade, der bleve oppundne i Spiralform, paa samme Maade som Traadene i de store Armbaand af Bronze. Nogle Gange har man endog truffet hele Skaaler af

Guld, af hvilke de to senest fundne, som opploiedes ved Boeslunde

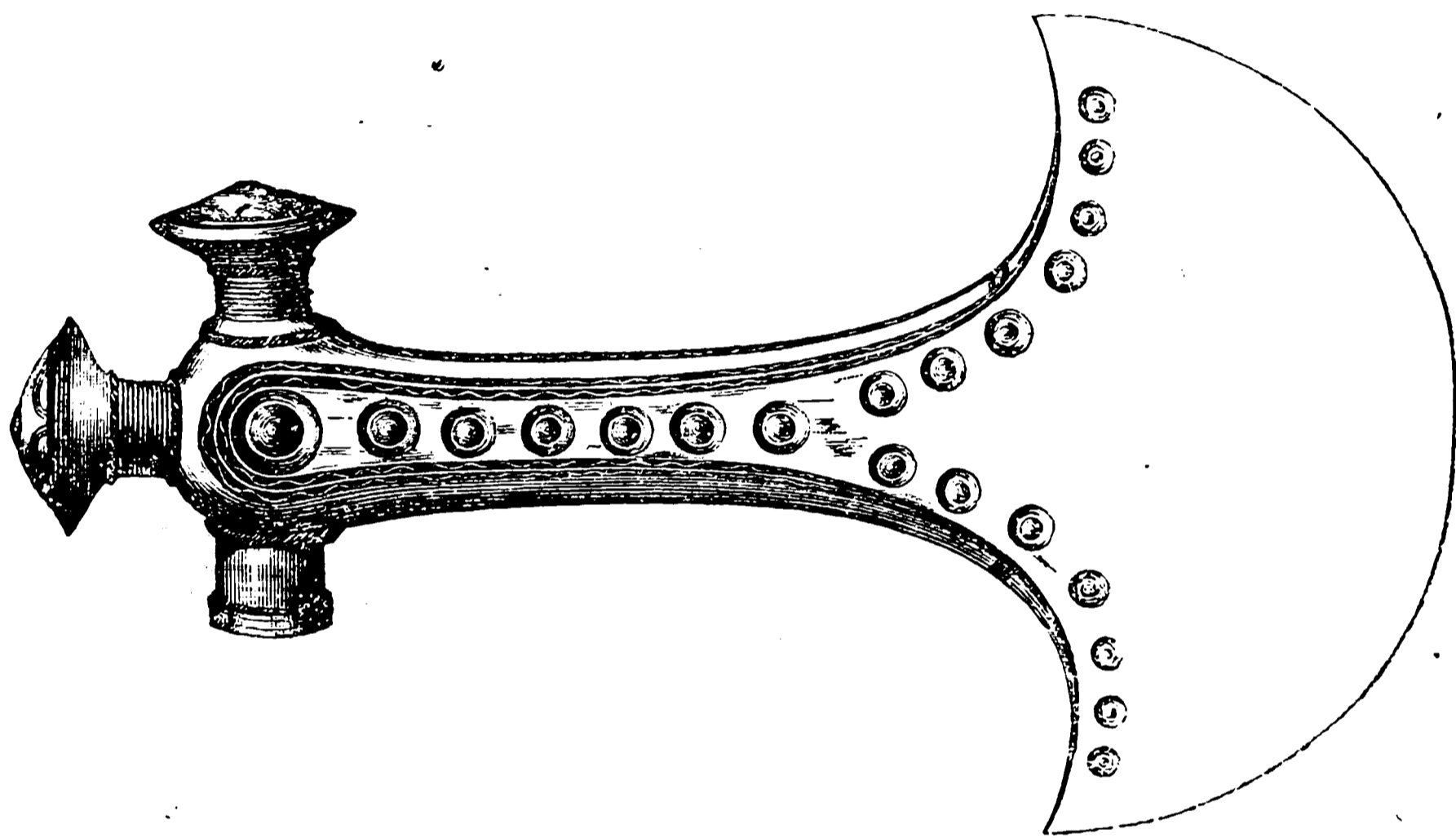
i Nærheden af Slægelse, have et Gjennemsnit af 7 Tommer ved Mundingen og en Høide af 4 Tommer. De andre bekjendte ere dog rigtignok en heel Deel mindre. Hvad Bestemmelsen har været med disse udmærkede Skaaler, er ikke let at sige, da der ikke fandtes Noget ved dem, som kunde give Oplysning i denne Henseende. Muligviis have de større været benyttede som Askekrukker. Det var nemlig Skik i Broncealderen, at Ligene af de Afscøde brændtes paa store Baal, hvorefter de smaa tilbageblevne Beenstykker tilligemed Asken nedsattes i Gravhøie i de saakaldte Askekrukker. Disse vare vel i Almindelighed Leerkar, i hvis Forarbeidning man dog dengang ikke havde synderlig Dygtighed, men de forekomme ogsaa af Metal og udmærke sig da gjerne ved deres nette Form og smagfulde Zirater. Ved at nedlægge Asken og de fra Ligets Brænding tiloversblevne Beenstykker i Krukkerne, havde Folket iøvrigt for Skik ovenpaa Benene og i Midten af Krukken at henlægge forskjellige Smaating af Bronze, rimeligviis i et eller andet overtroist Diemed. Saaledes t. Ex. Dobbelknapper, Haarnaale, nogle meget smaa Tænger, eller, som de jævnlig kaldes, Pincetter, af den her afbildede Form; fremdeles Naale, firkantede i den ene Ende og spidse i den anden, hvilke vare befæstede som Syle i Skaster af Træ eller Bronze, og endelig Knive, temmelig smaa med ombøiede Haandtag,

som undertiden paa den ene Side have ret smukke indgravede Zira-

ter. De sidstnævnte Stykker synes tildeels at have været anvendte ved Syning og findes gjerne i Forening.

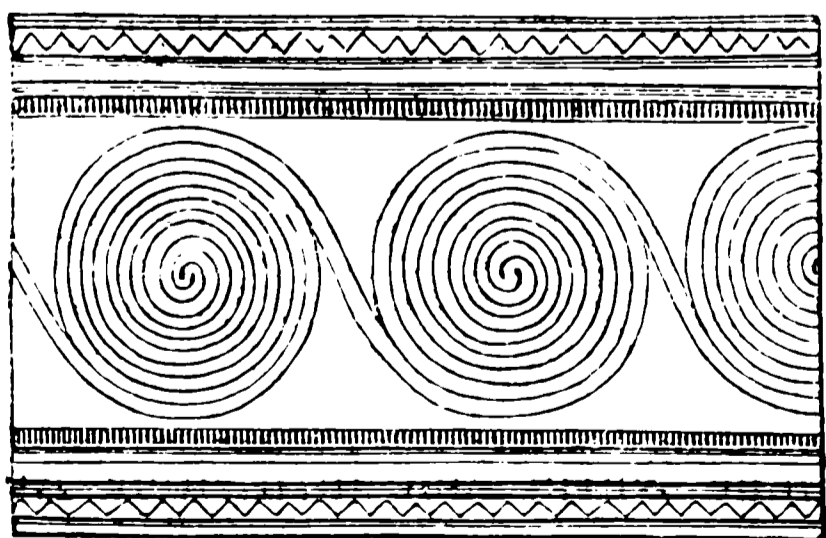
Ved alle Oldsager fra Bronzealderen maa det fornemmelig vække vor Opmærksomhed, at der i den Maade, hvorpaa de ere forarbejdede, viser sig en ikke ringe Grad af Kunstfærdighed. De fleste Ting ere støbte, men allerede Støbningen er hverken simpel eller almindelig. I denne Henseende bør en udmærket Ørhammer af Bronze nærmere omtales her. Den er 16 Tommer lang og har

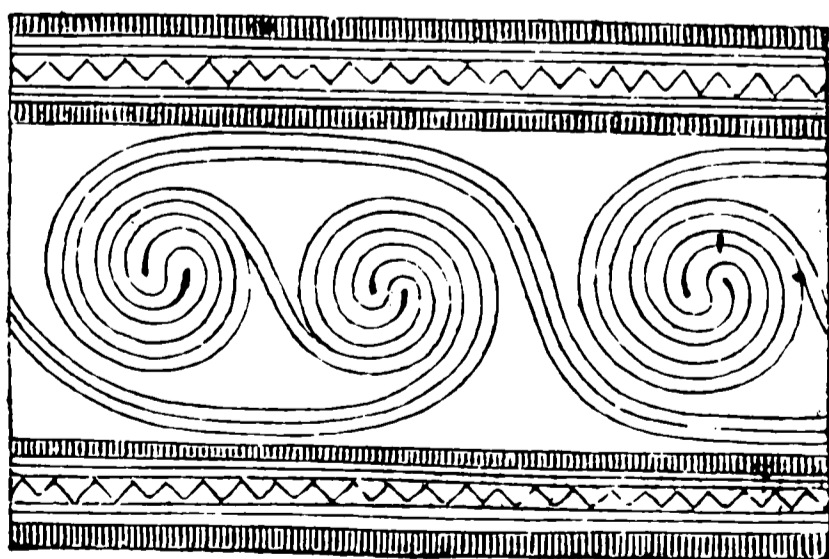
en Eg af 10 Tommers Brede. Istedetfor Bane er anbragt en meget smuk Knap og en lignende dækker Enden af Skafthullet, hvori Levninger af Træskafstet endnu findes. Langs ned ad de brede Sider ere ringsformede Fordybninger med en i Midten opstaaende Knop, i hvilke tildeels en Plettering af tynde Guldplader har været indlagt. Iøvrigt er Hamren prydet med nette Flammezirater. Dette pragtfulde Stykke er støbt af meget lidet Metal over en Kjerne eller Udfyldning af Leer, som endog strækker sig heelt ned til Eggen, saaledes at Hamren egentlig kun er af Leer, belagt med en tynd Metalplade. Sandsynligviis har den derfor heller aldrig været benyttet som et Baaben, men maaskee snarere som et Anfører-Legn,

en Slags Commandostav eller noget lignende. Ikke mindre mærkelig, end denne Færdighed i Støbning, er ogsaa den Høide, til hvilken Kunsten at arbejde i Guld i en saa tidlig Tid havde hævet sig. Dette sees bedst deraf, at den ovenfor (S. 30) afbildede smukke Guldskaal er, ligesom de øvrige af samme Art, udhamret af eet massivt Stykke Guld. Blandt de mange særdeles nette Sager af Bronze er bevaret en Levning af et lille, meget tyndt støbt Kar, hvorpaa endogsaa sees Spor til Indlægning. Paa dets Underside ere nemlig Zirater i Form af Straalerader temmelig dybt indskaarne og derpaa udfyldte med en sortagtig, nu halv opløst, Materie. Ziraterne i det Hele fortjene megen Opmærksomhed, ikke alene formedelst den Omhu og Dygtighed, hvormed de som oftest ere udførte, men navnlig fordi de ere af en eiendommelig Art, som i en saa bestemt Form hverken findes før eller efter denne Periode. Vi have saaledes i dem et temmelig sikkert Middel til at afgjøre, hvorvidt et fundet Broncestykke kan antages at hidrøre fra Broncealderen eller ikke, ja, hvad mere er, ved at undersøge, i hvilke Lande lignende Zirater paa Oldsager forefindes, ville vi upaatvivlelig med Tiden komme til en klarere Kundskab om de dalevende Folkets indbyrdes Forbindelser, end den, vi for Diebliffet besidde. Af Broncealderens Zirater kunne de meest karakteristiske og de som hyppigst anvendtes, dog naturligviis med forskjellige meer og mindre betydelige Forandringer, inddeles i fire Klasser:

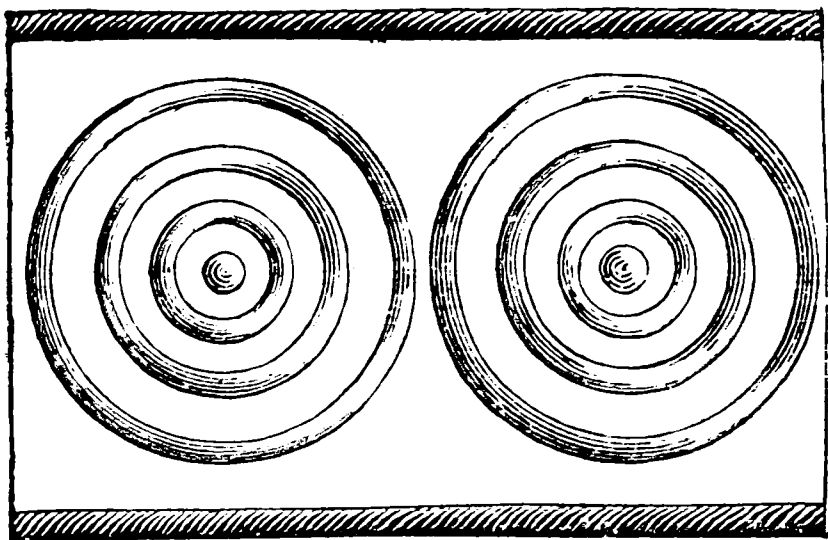
Spiralzirater.

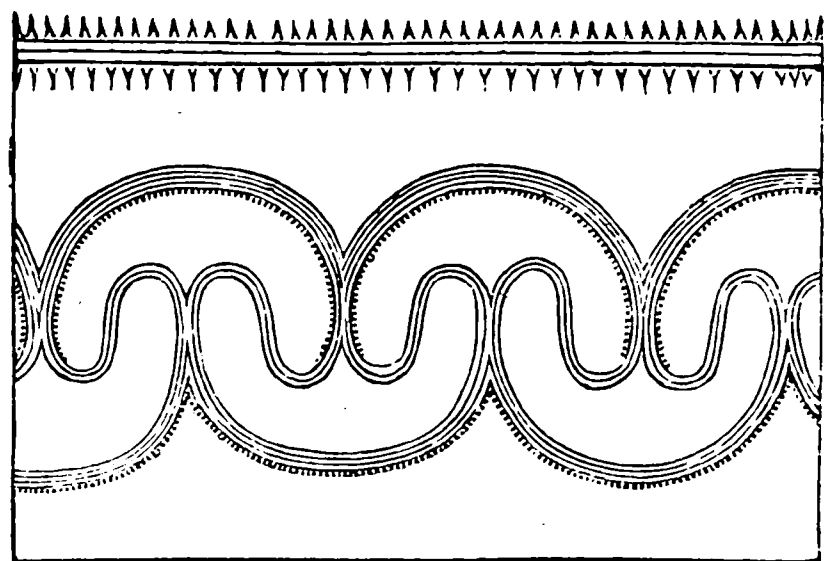
Dobbeltspiralszirater.

Ringzirater.

Bølgezirater.

Ring- og Bølgeziraterne synes at være de yngste; maaskee turde Bølgeziraterne nærmest danne Overgangen til de Forziringer, som bleve almindelige i Jernalderen.

Meget naturligt maa man her spørge: men er det da rimeligt, at disse Broncesager ere forarbejdede i Danmark selv, eller ere de i fuldfærdig Stand indførte fra Fremmede? Betsvarelsen af dette Spørgsmaal er ikke uden Bigtighed for vor Historie. Thi kunne vi godtgjøre, at Sagerne virkelig ere indenlandske Frembringelser, have vi heri et næsten afgjørende Beviis for, at Indbyggerne i Bronzealderen allerede vare i Besiddelse af en vis Grad af Dannelselse. Et raat Folk, som ifkun førte et vildt Krigerliv, uden at kjende eller ynde fredelige Sysler, vilde neppe have haft Sands for eller Kraft til at levere Arbejder, der ofte baade røbe Smag og en paafaldende Kunstfærdighed.

At vore Oldsager af Bronze skulde være hidbragte fra Romerne, som ved Erobringer i Gallien og England i de første Aarhundreder efter Christi Fødsel bevirkede en fuldkommen Omvæltning i det nordvestlige Europas Cultur, er aldeles utroligt. Rigtignok findes i Italien en Deel Bronceredskaber og Vaaben, som i Form have Lighed med vore nordiske, f. Ex. Paalstave, Celter og Landsespidsler, men da de ovenmeldte eiendommelige Zirater mangle, og da fornemmelig saadanne Sværd, som her ere sædvanlige, aldrig vides at forekomme i Italien, kunne disse Broncesager ikke bevise andet, end at enkelte Redskaber og Vaaben have haft samme Form hos forskjellige Folkefærd. Det er desuden en afgjort Sag, at Romerne paa den Tid

de frigede i Gallien og England allerede forlængst havde havt Jern og benyttet det til Vaaben, hvilke ogsaa vare af en ganske anden Form, end vore af Broncc. Heller ikke fra Grækerne er der nogen Rimelighed for, at Broncesagerne ere komne, omendstjøndt der med Hensyn baade til Form og Zirater synes at være mere Overeensstemmelse mellem de nordiske og dem, som forekomme i de ældste græske Grave. Thi foruden det, at disse sidste ere hidtil ikkun fundne meget sjelden og adspredt, saa Kjendskaben til dem er høist ufuldstændig, tilhøre de en overmaade fjern Tid (10—1400 Aar før Christi Fødsel), og vi ere naturligviis ikke berettigede til at troe, at der dengang skulde have existeret en levende Forbindelse mellem saa langt fra hinanden liggende Lande. Lægge vi derimod nøie Mærke til, at de her beskrevne Broncesager med deres særegne Spiraltzirater forekomme inden visse Grændser i Norden, turde det sikkert ikke være ganske usandsynligt at søge deres Forarbeidning her. I Danmark og det tilgrændsende Mecklenborg ere de saaledes til denne Tid foresundne i størst Mængde, men have omtrent samme nordlige Grændse, som Steensagerne, idet de ikkun enkeltviis fremtræde i Provindserne nærmest udenfor det gamle danske Land Skaane, og saagodtsom aldeles ikke i det nordlige Sverrige og hele Norge. I England, Irland, Frankrige, de sydlige og østlige Dele af Nordtydskland saavelsom i Ungarn træffes ogsaa skjærende Instrumenter og andre Oldsager af Bronze, men i intet af de nævnte Lande ere de, saavidt bekjendt, af fuldkommen Overeensstemmelse med de danske og mecklenborgske Broncesager. For disses indenlandske Forarbeidning taler endvidere det, at der i Mecklenborg er opdaget en Mængde Broncesager tilligemed Formerne, hvori de vare støbte, og derved hele Stykker usforarbeidet Metal, samt at man her i Landet har fundet saavel Samlinger af itubrudte, til Dmsmeltning bestemte, Vaaben, Redskaber og Smykker, som ogsaa bl. a. et tyndt Broncefår, der indvendig er fyldt med den tykke, haardt brændte Leermasse, hvorover det er støbt, hvilken man neppe vilde have bragt med fra et fremmedt Land. Endnu mindre vilde man naturligviis have indført

den saakaldte „Gulf“ eller den lille Deel Metal, som ved Støbningen løber op i Støbehullet, og som senere, naar Afspudsningen skeer, bliver borttagen. Men da nu saadanne Stykker her ere opgravede i Forbindelse med Oldsager fra Bronzealderen, er der vistnok al Sandsynlighed for, at Støbningen og det øvrige Arbejde maa være foretaget paa Stedet selv, hvorved det dog kan mærkes, at de ældste Former og Virater snarere ere hidkomne med Kjendskaben til Metal, end oprindelig uddannede i Norden. Ligeledes er ogsaa Bronzen og Guldet, som ikke fandtes i Landet selv, fremmedt og indført. Disse Metaller kunde let i raar Materie være erholdte fra England, hvor, som bekjendt, Tin og Kobber, Bronzens Bestanddele, fandtes i Mængde, og hvor der ogsaa i ældre Tid skal være fundet Guld; hvad enten man nu vil antage, at Tilførselen i saa Fald er skeet directe til Søes, eller at Metallet først er bragt fra England til de nærmest ligeoverfor liggende Lande, og derfra igjen ved Tushandel videre op imod Norden. Iøvrigt er det vist, at saagodtsom alle de Bronze-sager, der hidrøre fra hiin ældgamle Tid, da Jernet endnu ikke var almindelig kjendt eller brugt, ere forarbejdede af en egen Metalblanding, som findes ganske eensartet i de forskjellige Lande. Den indeholder nemlig omtrent $\frac{9}{10}$ Kobber og $\frac{1}{10}$ Tin, hvorimod den senere Bronze, som, efter at man havde faaet Kjendskab om Jernet, anvendtes til Smykker, Kar og deslige, sædvanligviis er sammen-smeltet af Kobber og Zink. Saaledes er det høist rimeligt, at den gamle Bronze af Kobber og Tin i sin Tid blev udbredt over Europa fornemmelig fra eet Sted, men ved dette kunne vi neppe tænke paa noget andet Land, end England, da, uden at tale om dets Overflod af Kobber, de rige Tingruber her allerede i den ældste historiske Tid vare bekjendte for Sydens Folkfærd, og da der i Europa forresten ikkun gives meget faa og tvivlsomme Levninger af andre, og det langt mindre betydelige, Tingruber, som kunne antages dengang at have været benyttede.

Paa Oldsager fra Bronzealderen er der hidtil ingensinde opdaget Indskrifter eller overhovedet bestemte Spor til Skrifteegn, hvor-

vel det, efter Metalsagerens Forarbeidning at dømme, synes troligt, at Folket, idetmindste i Broncealderens senere Periode, nok kunde have forstaaet sig paa Skrift.

III. Oldsager fra Jernalderen.

Om endogsaa vort Fædreland i Broncealderen havde vedligeholdt en egen Udvikling, maatte det dog endelig i Jernalderen bøje sig under den nyere Cultur, der efterhaanden udbredte sig over Europa. Ikke alene var det nemlig nu kommet dertil, at alle skjærende Instrumenter bleve forfærdigede af Jern, men samtidig hermed havde ogsaa en ganske ny Smag gjort sig gjældende i Norden. Forskjellen mellem Broncealderen og Jernalderen bestaaer saaledes ingenlunde deri, at man i Jernalderen blot ligesom brugte Jern ved Forfærdigelsen af Ting, hvortil man tidligere havde anvendt Bronze (thi dette Metal vedblev man naturligviis ligesuldt fremdeles at benytte til Smykker, Kar m. m.), men den viser sig væsentlig derved, at alle Arbeider i Jernalderen ere fuldkomment forandrede saavel for en Deel med Hensyn til Materie, som især med Hensyn til Former, Zirater og Forarbeidning i det Hele. En gradviiis Dvergang fra den ældre til den nyere Smag kan dog ikke paapeges med nogen Fuldstændighed eller Klarhed.

Paa hvad Tid omtrent denne Forandring maa være indtraadt, er temmelig vanskeligt at afgjøre, eftersom vore gamle Oldtidsfagn og Sange aldeles ikke ommelde, at Indbyggerne her i Landet engang af Mangel paa Jern have maattet benytte Redskaber og Vaaben af Bronze. Som vi imidlertid siden nærmere skulle undersøge, er det indlysende, at Broncealderen efter al Rimelighed først kan være fortrængt i en forholdsviis sildig Tid, da alle Sager i den paafølgende Alder røbe tydelig en senere Culturs Indflydelse, og at i al Fald Slutningen af Hedenskabets affpeiler sig i Jernalderen. I denne bevæge vi os derfor med noget større Sikkerhed, end i Steen- og

Broncealderen; thi vi have her allerede en heel Deel skriftlige Overleveringer, hvortil vi kunne støtte os i Forklaringen over mange af de forefundne Oldsager.

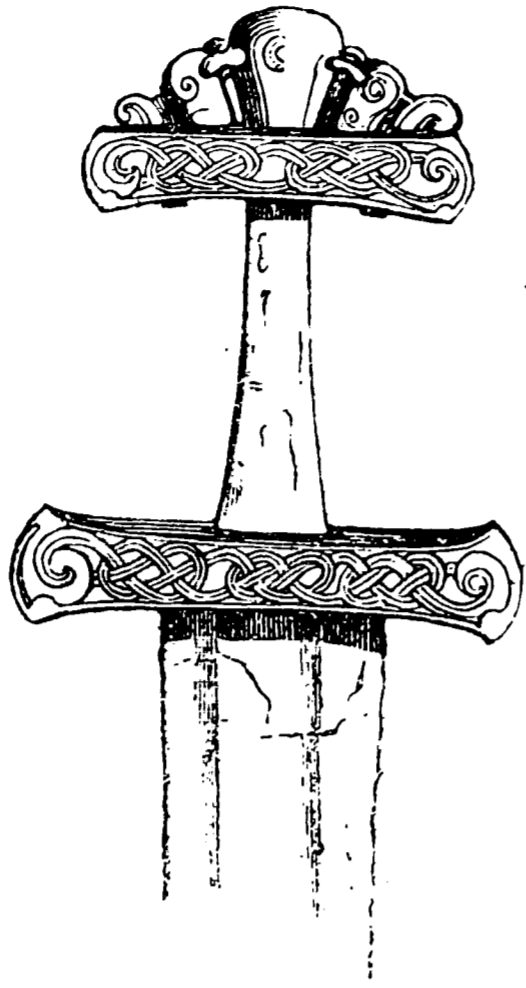
For henved 900 Aar siden begyndte Christendommen først at blive almindelig udbredt i Norden. Til den Tid vare Nordboerne grumme Hedninger og bekjendte sig til en Religion, der fornemmelig opfordrede til Strid og Baabendaad. Ikkun de Helte, som faldt for Baaben, troede man, kunde komme til de Tappres Gud Odin i de Saliges Opholdssted Valhal. Her skulde de tilbringe Tiden i Gammen og Glæde. Om Dagen, heed det, strede de faldne Kæmper udenfor Valhal i en Lund, hvor de gjensidig nedlagde hinanden, men henimod Aften levede de op igjen og rede tilbage til Valhal. Udmattede af Striden forfriskede de sig her ved et prægtigt Maaltid. I Selskab med Guderne spiste de Flæsk af Svinet Særimner, hvis Kjød altid vorte ud igjen, og de forglemte ikke hertil flittig at drikke af den kostelige M og Mjød.

Ligesom derfor Tapperhed ansaaes for den høieste Dyd, saaledes var Feighed stemplet som den værste Last. Fra sin tidlige Barndom tragtede Nordboen efter Krigerære. Som Yngling øvede han sig i at bruge Sværdet, og som Mand lod han det ikke ruste i Skeden. Naar ikke Uroligheder hjemme kunde give ham Leilighed til at vise sit Mod, drog han gjerne i Vikingsfærd, eller paa Toge til fremmede Lande, for at vinde Hæder og Bytte. Om Vinteren sad han hjemme paa sin Gaard med sine Mænd, men om Vaaren gik han atter tilføes, og stødte da hyppig paa andre Vikinger her fra Norden. I Forening hjemfögte de skrækkelig ikke alene Landene ved Østersøen, men ogsaa England og Frankrige, hvis Kyster næsten aldrig vare sikke for deres Plyndringer, ja selv sydligere liggende Lande, saasom Spanien og Italien. Overalt, hvor de havde hærget og plyndret, efterlode de sig blodige Spor af deres frygtelige Sværdhug.

Det egentlige Vikingeliv, ifølge hvilket enkelte Vikinger hver for sig stadigen gik paa Toge til fremmede Lande, synes dog nærmest at have havt hjemme i Norge og Sverrige, da Indbyggerne forme-

delst disse Landes hiegrige og skovrige Bestaffenhed, der ikke egnede sig synderlig til Agerdyrkning, vare saa at sige nødsagede til at skaffe sig Underhold fra bedre forsynede Egne. Derimod i det flade, tildeels meget frugtbare Danmark, hvor Agerdyrkningen tidlig havde rodfæstet sig, maatte et betydeligere Antal Folk være sysselsat med at passe Markerne, og det er af den Grund let forklarligt, at de Danske i Almindelighed ikke saa ofte siges at have hærget enkeltviis, som i større Skarer, der da bleve anførte af Smaafønger eller Høvdinge af kongelig Mt. Saadanne Hobe af danske Krigere, hvilke i ingen Henseende gave de øvrige Nordboere noget efter hverken i Tapperhed eller Grumhed, gjorde fornemmelig Erobringer udenlands i Slutningen af det ottende og hele det niende Aarhundrede, omtrent indtil den Tid, da de danske Smaaringer samlede under een Herster, Kong Gorm den Gamle. Fra nu af indtraadte der vel for en Tid Standsning i Togene, medens Christendommen lidt efter lidt udbredte sig over Landet, men den gamle djærve Krigeraand og Lyst til Erobringer, som besjælede Nationen, kunde dog ikke lade sig kue uden voldsom Modstand. Allerede den første christne Konge Harald Blaatand blev dræbt (omtrent 990) under et Oprør af Hedningerne og hans Søn Svend Tveskjæg, der ødelagde Kirkerne og myrdede eller fordrev de Christne, gik atter paa Toge til England, som han endelig erobrede efter at have hærget det frygtelig paa hedenst Wiis med Ild og Sværd. Først hans Efterfølger Knud den Store lykkes det at grundfæste Christendommen og dermed tillige mildere Sæder i Danmark. For et saa krigerst Folk, som de hedenst Danske, og i en saa bevæget Tid, hvor man aldrig kunde være rolig for Angreb af Fremmede og som Følge heraf stedse maatte være belævet paa Kamp, vare gode Vaaben naturligtviis af ganske overordentlig Bigtighed. Dygtige Vaabensmede stode i megen Anseelse, og uagtet det ellers ansaaes for utilbørligt og uoveligt at forstyrre de Dødes Fred, dristede man sig dog til at opbryde en Gravhøi, naar det gjaldt om derved at erhverve et berømt, med den Afdøde nedlagt, Vaaben.

Sværdene af Jern i denne Periode vare noget større, end

Sværdene af Bronze, men sjældnere tvæ-
eggede. I Enden af Haandtaget, der var
belagt med Træ, Læder, Been eller Hjorte-
tak, hvilket dog nu er fortæret, anbragte
man sædvanligviis en temmelig stor Knap,
for at danne en Modvægt mod Klingens.
Ogsaa Begyndelsen til en Pareerstang hen-
peger paa en større Omhu for Sværdenes
hensigtsmæssigere Form. Haandtagene eller
rettere Knappen og Pareerstangen bleve af
de Rigere omviklede med Guldfjæder, eller
belagte med udarbejdede Guld- og Sølv-

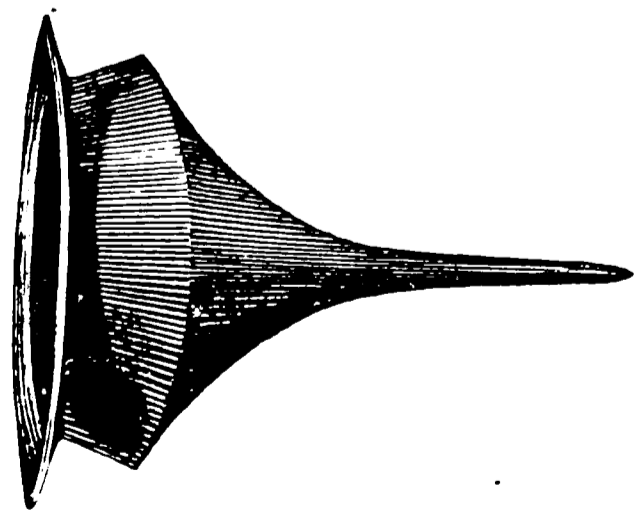
plader; Sværd med Grebet heelt af Sølv ere ogsaa fundne. I
Almindelighed ere Haandtagene paa Jernsværdene længere, end paa
Broncesværdene, uden dog derfor at have nogen for os paafaldende
eller usædvanlig Størrelse. Skederne, som fordetmeste gjordes af
Træ, beklædt med Læder, vare, foruden Dopskoen og det øvrige
Metalbeslag, ogsaa øverst oppe ved Hestet prydede med en massiv,

aflang, flad Guldring af betydelig Værdi.
Denne blev ofte smukt udarbejdet med
Slyngninger; en enkelt Gang anbragtes
et lille Spænde paa den øvre Side, for-
modentlig til at fastholde den Rem, hvormed de ombandt Hestet,
at Sværdet ikke skulde kunne uddrages af Skeden.

Hvor høit vore Forfædre skattede Sværdene, see vi deraf, at
Heltene gjerne gave dem Navne, som sidenester levede i Skjaldenes
Sange. Saaledes var, ifølge Sagnet, „Skrep“ det Sværd, som
Kong Bermund den Vise overlod til sin Søn Uffe, da han skulde
kæmpe mod de overmodige Saxer og ellers ikke kunde finde et Vaaben,
som var stærkt nok i Forhold til hans Kræfter. Rolf Krakes Sværd
heed „Stofnung“, v. s. v.

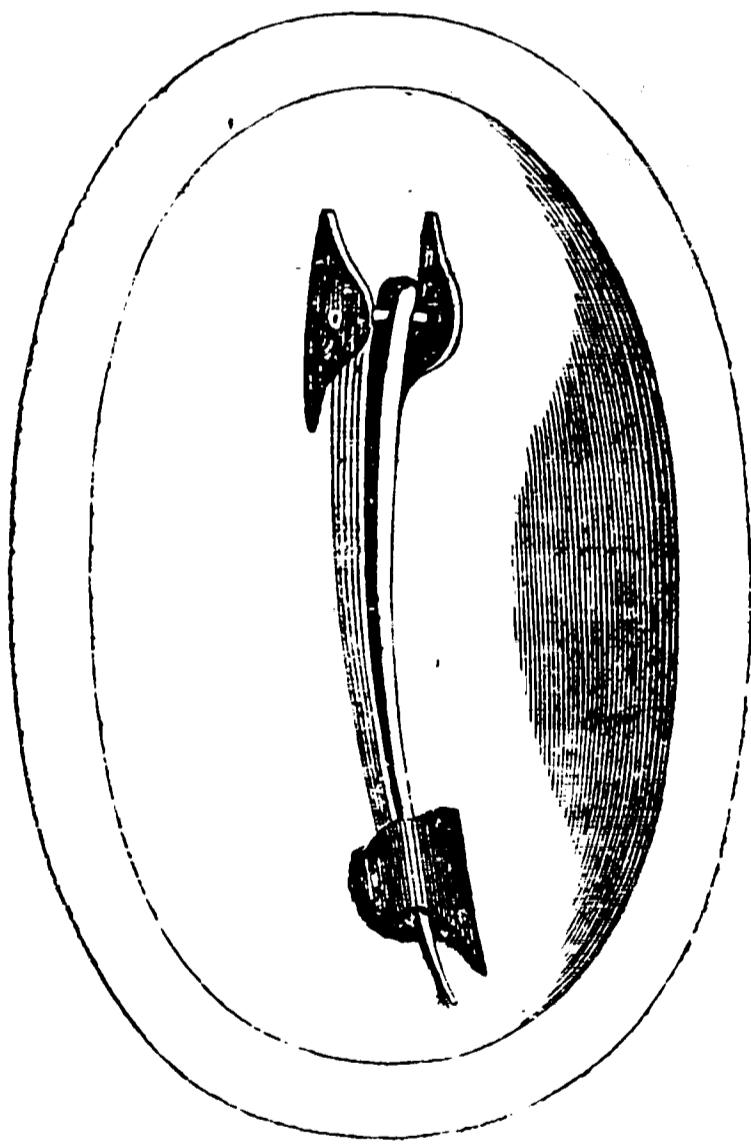
Af de øvrige Angrebsvaaben, foruden Sværdene, vare Stridsøperne temmelig brede, men af en meget simpel Form; heller ikke Landsen eller Spydet udmærkede sig ved nogen særdeles egen Dannelselse. Kastespyd synes at have været meget benyttede; idetmindste omtales i Sagaerne forskjellige Arter af dem. Til denne Klasse har man troet at kunne henregne de i Gravene ikke sjelden forekommende Spyd med Hager, som vare indrettede til at optage Træskafet. Dette blev deels forsynet med en Rem, for at øge Kastets Kraft, deels synes det at have været kløftet i Enden og besat med Fjedre. Langtfra saa store som Kastespydene vare de smaa Pile, der brugtes ved Bueskydning. De vare ikke alene tre- og firkantede, men sædvanligviis ganske flade, og undertiden forsynede med Modhager. Som de almindeligste Dækningsmidler i Kampen nævne de gamle Sagaer Hjelme, Pantser, Brynjer og Skjolde. At vi af de tre førstnævnte Arter endnu slet ingen Levninger kunne opvise, turde imidlertid ikke være meget vanskeligt at forklare. Hjelmene, der siges at have været forsynede med Hjelmmærker, jævnligst Dyreskikkelser, vare vistnok i de fleste Tilfælde simpelthen dannede af Skindet af Dyrehoveder, der blev trukket over et Underlag af Træ eller Læder, ligesom ogsaa Pantserne oftest syedes af stærkt Linned eller meget tæt vævet Løi. Brynjerne endelig, som bedækkede Brystet, forarbejdedes vel af Metal, enten af smaae i hinanden gribende Jernringe, eller af Plader, befæstede som Skjæl, den ene ovenpaa den anden, men det var dog sikkert ikkun ganske Enkelte, der havde Evne og Leilighed til at anskaffe sig slige kostbare Ting. Skjoldene derimod brugtes meget almindelig. Sædvanligst havde de samme Form, som Skjoldene i Bronzealderen, idet de ikke vare heelt af Metal, men bestode af en med Læder belagt Træplade, paa hvis Midte sad en Buffel af Jern, der baade kunde rumme og dække Haanden. De vare næsten altid malede og prydede

med Guldbelægninger, ophøiet Arbeide o. s. v.; ligeledes bleve Skjoldmærker anbragte i Skjoldet, hvilket gav Anledning til adelige Baabens Opkomst, idet senere hver Slægt forbeholdt sig sit særegne Mærke.

Allerede en nærmere Betragtning af de her ommeldte Baaben vilde være nok til at vise, at den Reenhed i Form og Forarbeidning, som vi i Bronzealderen saa meget maatte beundre, var fortrængt og havde givet Plads for en heel anden Smag. Til Bronzealderens prægtige Sværd, Stridsøxer, Skjoldbuefler og Lurer findes ikke længere Sidesykker. Men endnu tydeligere og mere levende bliver denne Forskiel, naar vi stille os Jernalderens Smykker og Prydelser for Die.

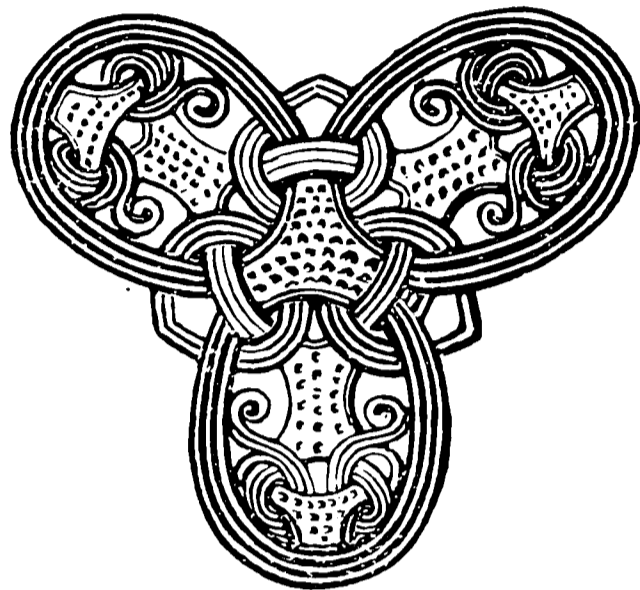
Som karakteristiske Smykker for denne Periode maae mærkes nogle aflangrunde, saakaldte skaalformede, Brystspænder af Bronze. De ere fordetmeste dannede af en convex, sædvanlig forgyldt, Metalplade, ovenpaa hvilken er fastnitted en anden Metalplade med gjen-

nembrudt Arbeide og Slyngezirater, saaledes at Forgyldningen fra den underste Skal skinnede igjennem. Paa Bagsiden er Spændetornen anbragt. Formodentlig tjente de som Fruentimmersmykker; de findes gjerne to og to sammen, hvoraf man muligen kunde slutte, at

de bares hver paa sin Side af Bryftet. At de virkelig hidrøre fra Hedenskabets sidste Tid, vide vi med fuldkommen Visshed, da de hyppig findes i Grave paa Island, hvilket Land først blev bebygget af hedenske Nordmænd i Slutningen af det niende Aarhundrede. I Forening med disse ovale Smykker ere af og til nogle andre Spænder, som kaldes fløverbldformede, nedlagte. Paa Oversiden ere de prydede med Slyngezirater; paa Undersiden er anbragt en Jernnaal, som fæstedes i en Bøile. Det er saaledes klart, at ogsaa disse tillige have været Spænder. Uagtet der endnu gives flere forskellige af denne Art Smykker, ville vi dog forbigaae dem, som mindre væsentlige, og derimod henvende Opmærksomheden paa denne Tids talrige Pryddelser af Guld. I Broncealderen vare de fleste Smykker af uædelt Metal, i det Høieste belagte med tynde Guldplader, men langt sjeldnere af massivt Guld; her er netop det Modsatte Tilfældet. Smidertid forefindes ikke alt Guld ublandet. Det brugtes ogsaa sammensmeltet med noget Sølv, hvorved et Metal er opstaaet, som man har givet Navnet: *Electrum*. Sager alene af Sølv, hvilke endnu aldrig vides at være opdagede i Gravhøie ved Levninger fra Broncealderen, forekomme ogsaa i denne Periode, omendstjøndt de her i Danmark langtfra ere saa almindelige, som Sagerne af Guld.

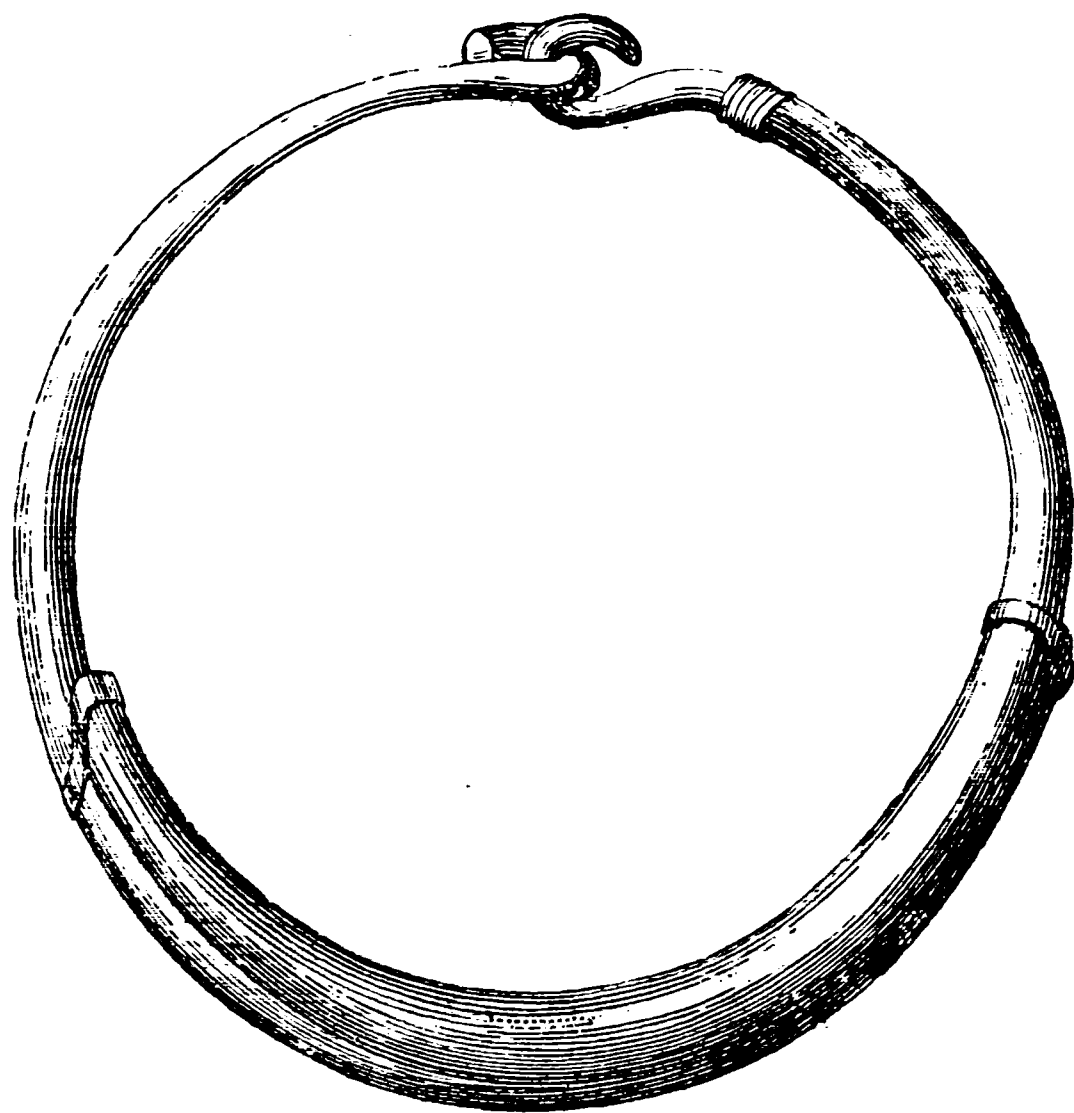
I hvor stor Stil disse stundom vare, fremgaaer deraf, at vore Forsædre endogsaa havde Hovedsmykker af massivt Guld. Det

her forestillede, som for et Par Aar siden blev fundet ved Strarup

i Nærheden af Haderslev, er især mærkeligt, fordi der bag paa den brede Plade, som vistnok skulde pryde Panden, sees indridset med Runeskrift: $\text{M} \text{P} \text{D} \text{R} \text{X}$ Luþr ó, eller efter den almindelige gammeldanske Skrivebrug Lödr á, Lödr eller Lödver eier (nemlig Smykket). Denne Indskrift bestyrker saaledes den tidligere Antagelse, at ingenlunde Qvinder alene, men upaatvivlelig ligesaa ofte Mænd prydede sig med saadanne Smykker. Det maa derfor ogsaa ansees umuligt i vore Dage at afgjøre, om Ringe fra Oldtiden have været baarne af Mænd eller Qvinder, af hvilken Grund vi her ville omhandle Smykkerne under eet.

Endnu større og kostbarere, end Lødvers Hovedsmykke, ere nogle Ringe, som efter al Sandsynlighed bleve baarne om Halsen. De

ere sammensatte af to Ringe, der hver danne omtrent $\frac{3}{4}$ af en Cirkel, og som ere sammenholdte ved to smaa Skaader. For at anbringe disse Smykker om Halsen, maatte man tage Ringene fra hinanden, hvorpaa Enderne atter bleve forenede ved Skaaderne. Det fik da Udseende af, at den der bar dem, havde to meget anseelige Guldringe om Halsen, som ovenikjøbet syntes prægtigere,

end de virkelig vare, da de massive Dele af Ringene vendte ud for paa Bryftet. Dette blev isørigt smykket med udarbejdede Guldplader, hvorpaa af og til farvede Glasstykker vare indlagte, men hyppigere behængtes det med de saakaldte Guldbracteater. Disse dannes af en ganske tynd Plade, hvis ene Side enkelte Gange er udpræget i Efterligning af fremmede Landes Mynter. Forestillingerne ere imidlertid gjerne saa eiendommelige, at man enten aldeles ikke eller kun med megen Vanskelighed kan paavise de enkelte originale Mynter, efter hvilke de ere forarbejdede.

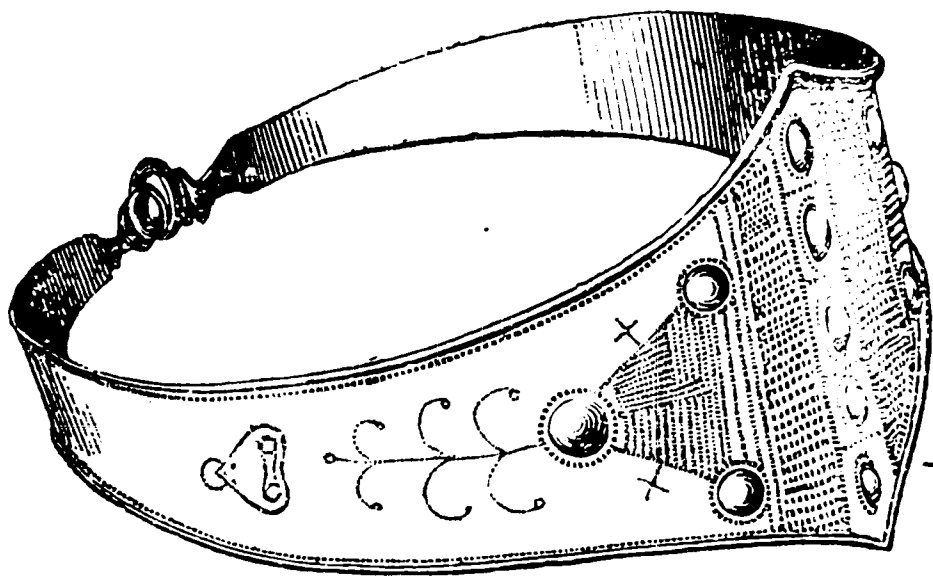

Runeskriften, som jævnlig er anbragt i Kanterne, har hidtil ikkun givet saare liden Oplysning i denne Henseende, da det endnu ikke ganske er lykkedes at fortolke de mange særegne Runer, hvoraf Indskrifterne bestaae. I Almindelighed kunne vi dog sige med Sikkerhed, at for de enkelte Efterligninger ligge østromerske og arabiske Mynter til Grund. Ogsaa romerske og østerlandiske Mynter brugte man paa denne Maade til Prydelse ved at forsyne dem med Sand og Østen. Guldbracteaterne ere fundne fra omtrent et Kvarteer til en halv Tomme i Tværmaal. Sædvanligviis forekomme de enten i Forbindelse med flere lignende, saa at de oprindelig have udgjort hele Halsbaand, eller tilsammen med forskellige Slags Perler. Da Perlerne overhovedet vare en meget yndet Pynt i Oldtiden, og desuden ved deres Bestaaffenhed fortjene en temmelig Grad af Opmærksomhed, maae de nærmere omtales her.

De simpleste vare af Rav og brændt farvet Leer, de øvrige af Bjergkrystal, Karniol, af Guld, Guldblik eller andet Metal, de sidste gjerne meget tynde og indvendig udfyldte med Leer, fremdeles af Glas, og endelig af det saakaldte Mosaik. Da Glasset i den Tid neppe blev forarbejdet i Norden selv, men maatte indføres fra andre Lande, hørte det sikkert til de største Kostbarheder, hvorfor man ogsaa brugte Perler af ganske simpelt hvidt eller grønt Glas. For at disse skulde

have Lighed med Guldperler, overdrog man dem stundom med en tynd Guldplade, ovenpaa hvilken igjen et lille Glaslag blev smeltet. Saadanne Perler danne et Mellemled mellem Perlerne af Glas og af Mosaik. De af Mosaik bestaae nemlig enten af L er, hvori farvede Glasstykker og Emaillest enger ere indlagte, eller ogsaa, hvilket er langt sjeldnere, af Glaslugler, som med beundringsv erdig Kunst ere f rst belagte med Guldplader og de forskjelligste couleuerte Glasstykker samt overskaarne Emaillest enger, og derefter med en Glasfal, hvorigjennem Guldet og de brogede Farver s inne. Af disse ved Forarbeidning og Sk onhed i lige Grad udm erkede Perler har man her i Landet fundet fire og af en saadan St orrelse, at Nogle ansee dem for Knapper til Sv erdhefter, men det er dog ikke endnu aldeles afgjort, at de hidr re fra den hedenste Tid.

Blandt alle Hedenolds Smykker omtales ingen hyppigere i de gamle Sagaer, end Armringene. Der berettes ofte, hvorledes Konger og H vdinger bortgave Armringe til Skjalde, som havde besunget deres Heltebedrifter, og til andre M end, de af en eller anden Grund vilde bel nne og h dre. Saaledes s j nkede Kong Rolf R empen Bigge to Armringe af Guld, fordi han havde givet ham Navnet „Krafe“. De af Jorden opgravede Armringe af Guld findes snart formede som Baand, snart dannes de af to sammenvredne Guldst enger, eller af en enkelt meget v egtig Stang, hvis Ender, der ere tykkere end den  vrige Deel af Ringen, ikke slutte t et sammen, atter

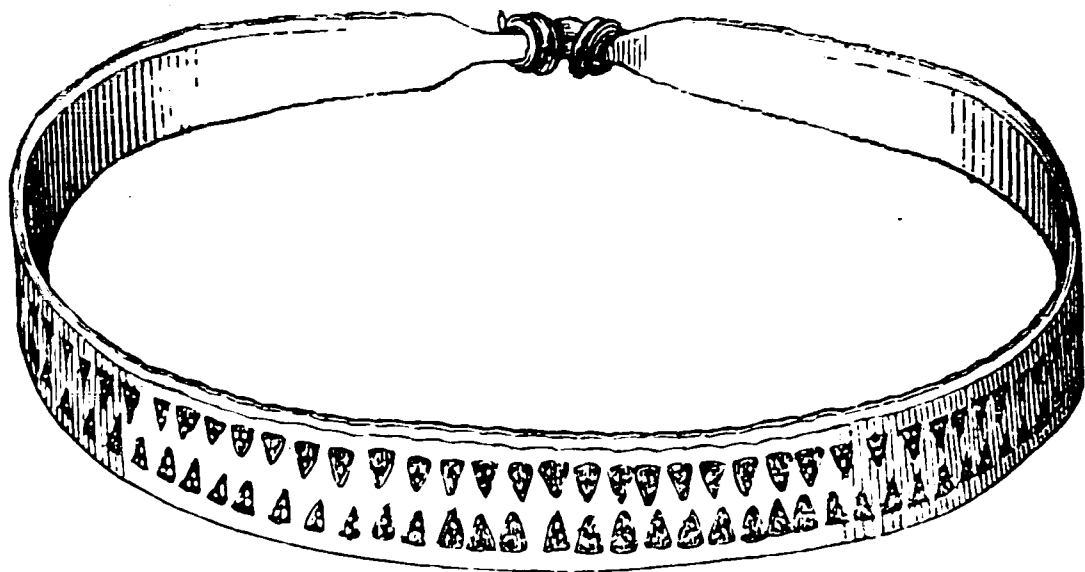

igjen ere de paa den opadvendte Side bredt udsl aede og prydede

med Zirater. Undertiden vikledes en lang Guldstang flere Gange om Armen i Spiralsform. Ringene ere gjerne massive, og selv i vore Dage af betydelig Værdi. Dette gjælder ogsaa forholdsviis om Fingerringene. De største af disse ere paa Forsiden meget brede; sjældnere ere de prydede med Indfatning af Glasstykker eller Glasflusser, almindeligviis have de simple, tildeels endnu brugelige Former.

Ringene af Sølv, der saavel afgave Prydelser for Hovedet eller Halsen, som for Armene, ere hidtil ikke omtalte, da de deels synes ofte at have været benyttede som et Betalingsmiddel i Handelen, deels afvige noget i Form og Forarbeidning fra Guldsagerne. Sædvanligst ere de enten flettede af flere tynde Stænger, eller, som

den her forestillede Armring, forarbeidede af en fladslaaet Stang, hvis udadvendte Deel er prydet med trefantede indslaaede Zirater. Det kan overhovedet mærkes, at disse Trefanter ere særegne for de fleste Sager af Sølv.

Angaaende Klædedragten i denne Periode vide vi kun lidet mere bestemt, end i Broncealderen. Den almindelige Dragt bestod, ifølge opbevarede skriftlige Efterretninger, foruden Hoved- og Fodbedækningen, af Broge eller Buxer, Kjortel med dertilhørende Belte, Kappe og forskjellige Slags Dverklæder. At den baade var af Skind og uldent Tøi bestrykes af Fund i Gravhøiene, men det kan dog ikke betvivles, at den ofte var af kostbare Stoffer, f. E. Pels, som ved Handel og Vikingsfærd bragtes fra fremmede Lande til Norden.

Vi have saaledes seet de Sværd og Baaben, hvormed vore Forfædre kæmpede paa deres vidtudstrakte Sotoge; vi have seet de mangeartede ved dem erhvervede Smykker og Prydelser; det er da rimeligt, at vi ogsaa kunne ønske at kaste et flygtigt Blik paa de Drikkekar, hvoraf Heltene betjente sig ved deres Gilder, naar de formedelst Vinterens Strengthed eller af andre Grunde sade stille i Hjemmet. Ved Bægeret mindedes de nemlig Guderne og mægtige henfarne Kæmper; ved Bægeret opflammedes de til Heltedaad, og gjorde Løfter om fremtidige store Bedrifter; ved Bægeret afgjordes mange Slægters, ja vel ogsaa hele Rigers tilkommende Stilling og Skjæbne. Som man vel kunde tænke vare Drikkekarrene ofte kost-

bare og udarbejdede med megen Omhu. Det her afbildede er af Sølv, men den udzirede Kant ved Munden er af Guld; ligeledes er Fodstykket belagt med mindre Guldstykker. Høiden er $4\frac{1}{2}$ Tomme og Gjennemsnittet ved Munden 4 Tommer. Af det dengang sjældne og dyrebare Glas findes nu og da Skaaler og Bægere, som vistnok tildeels bleve anvendte ved Gilder; thi at udgive

dem for Afsteker, hvori Levninger af brændte Menneskebeen bleve nedlagte, turde, navnlig med Hensyn til deres ringe Størrelse, være meget tvivlsomt. Sikkrere er det, at man i Oldtiden havde Drikkekar af Glas, der vare ganske af samme Form, som Dyrehorn. Det er bekjendt nok, at Dyrehorn forresten vare de almindeligste Drikkekar; saaledes, heed det, skulde Heltene i Valhal drikke Mjød af Horn. I Næghed hermed vare ogsaa de to berømte Guldhorn, som blandt alle hidtil i Norden fundne Oldsager indtog den fornemste Plads. Det største blev optaget af Jorden i Aaret 1639 ved Gallehuus tæt ved Møgeltonder i Ribe Stift. Det bestod af et indvendigt, fast Stykke, udenpaa hvilket laae tretten Ringe; af disse vare de syv løse og prydede med mangfoldige Billeder

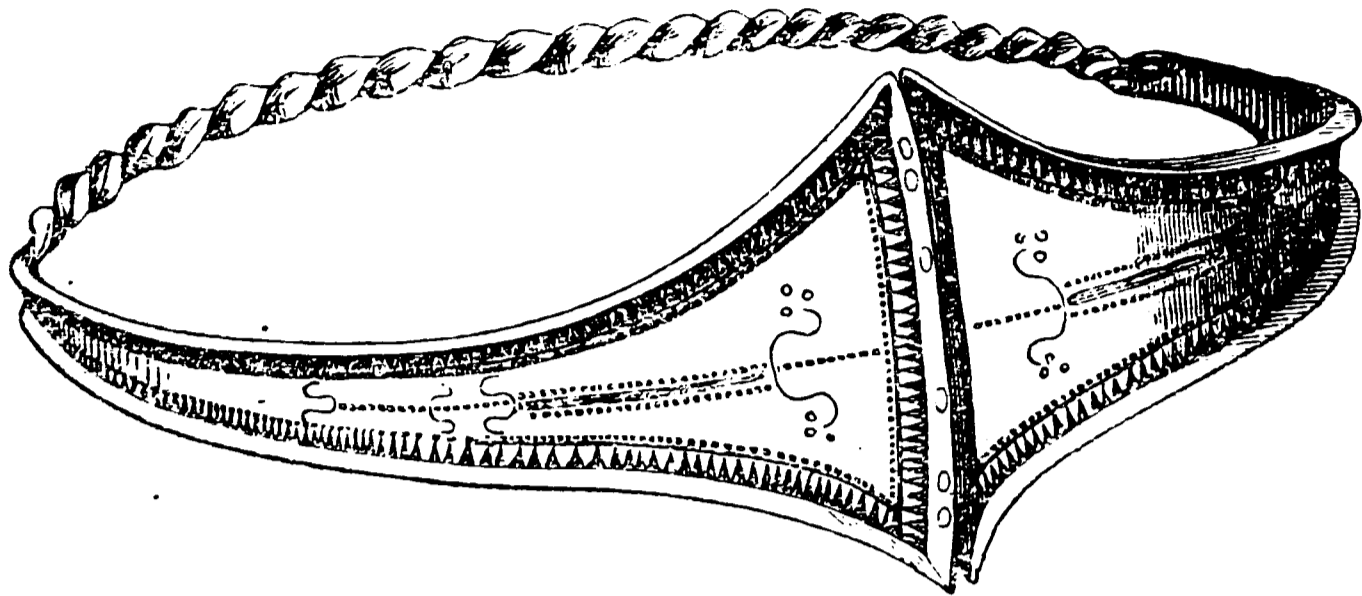
og Figurer. Hornet havde en Længde af 5 Qvarter og 3 Tommer og Mundingen var 4 Tommer i Gjennemsnit; dets Vægt var 6 Pund og 13 Lod af det allerfineste Guld. Næsten hundrede Aar efter (1734) opdagedes ved samme Landsbye, Gallehuus, et andet, rigtignok for Enden afbruffet Guldhorn, men som dog veiede 7 Pund og 11 Lod, altsaa 30 Lod mere, end det forrige fuldstændige. Ligesom dette var det belagt med udzirede Ringe, men desuden forsynet med en fremmedagtig Runeindskrift ved Mundingen. Desværre bleve disse uskateerlige Kostbarheder for omtrent fyrrethve Aar siden bortstjaalne fra det Sted, hvor de opbevaredes, og omsmeltede.

I Forbindelse med Druffekarrene og ellers paa andre Steder har man truffet Sier og Dele af Boller eller store Fade, hvori Druffekarrene bleve fremsatte. De have enten været af Metal, eller af Træ med Metalbeslag, af hvilke da kun Metalbeslaget findes levnet.

Imidlertid er det et Spørgsmaal, vi endnu neppe formaae at afgjøre, om ikke de ovennævnte store Guldhorn saavel som flere af de opgravede Boller muligviis bleve benyttede ved de Offeringer, som af vore hedenste Forfædre anstilledes til deres Afguder. Paa denne Maade maae vi vistnok ogsaa forklare Anvendelsen af nogle Røgelsekager, der stundom forekomme tilligemed andre Sager fra Hedenold.

Ifølge hvad der var Tilfældet dengang i Sverrige og Norge, synes det høist rimeligt, at ogsaa de Danske have haft Afgudsbilleder i deres Gudehuse. Slige Figurer ere dog endnu ikke opdagede her, vistnok fordi de vare af Træ og saaledes fortæres i Jorden. De bleve hyppig prydede med kostbare Klæder og Smykker af Sølv og Guld. Man har derfor troet at finde en Prydelse til et Afgudsbillede i en stor Ring eller et Livbaand af massivt sølvblandet Guld, som paa Midten af Forsiden er sammennittet; thi det kan neppe antages, at et Menneffe bestandig skulde have baaret en saadan Ring, hvis bageste Deel ovenifjobet er vreden og har en skarp Kant. I Henseende til Form og Zirater

har Ringen forevrigt, som høestaaende Afbildning viser, umiskjendelig

Lighed med den ovenfor (Pag. 46) forestillede Armring. Som oprindelig hørende til de hellige Skatte i Gudhusene ansees endelig nogle massive Guldringe, der ere for smaae til at have været baarne paa Hovedet eller om Halsen og heller ikke synes at kunne have tjent som Haandletringe, da de ende sig i to store, mod hinanden vendende runde Udbugninger. Muligviis var det derfor saadanne Ringe, som henlaae paa Altrene, og som de Sværgende ved Eetsaflaggelse maatte berøre, men denne Formodning er dog efter sin Natur temmelig usikker. Hvor anseelige og kostbare Ringene ere, kan man forestille sig deraf, at tre saadanne, som i Aaret 1817 fandtes i en Gruusbanke paa Slotsbjergbye Mark ved Slagelse, nu tilsammen have en Værdi af henved fem tusinde Rigsdaler; at deres Kostbarhed var langt større i Oldtiden, da Amerikas rige Guldgruber endnu ikke vare kjendte af Europæerne, er naturligt.

Overskue vi med eet Blik alle de her beskrevne mangeartede Sager af Guld, maae vi tilfulde erkjende, at den Skribent (Adam af Bremen), som for omtrent 800 Aar siden berettede, at der i Sjælland havde Guld i Overflodighed, virkelig har talt Sandhed. Guldsagerne findes endogsaa temmelig hyppig samlede i større Mængde, og, hvad der nok fortjener at bemærkes, gjerne paa flad Mark, i Gruusgrave — fort, paa Steder, hvor ingen Gravhøie

ere synlige. Dette er rimeligviis begrundet deri, at Vikingerne, naar de droge ud paa Toge, nedgravede deres Kostbarheder, for at disse ikke under deres Fraværelse skulde borttages af Fjender eller Røvere; faldt de da i Kampen eller omkom paa anden Maade, vidste Ingen, hvor de havde skjult deres Gods. Rigtignok bleve ogsaa de kostbareste Sager nedlagte ved de Døde i Gravhøiene, men de fleste saadanne Høie, hvori der fandtes Ting af Værdi, ere opbrudte og plyndrede i Middelalderen.

Den ovennævnte gamle Skribent melder endvidere, at det meget Guld, som fandtes i Sjælland, blev tilveiebragt ved Søroveri. Heri har han sikkert i de fleste Tilfælde Ret, men det kan paa den anden Side neppe nægtes, at mange Smykker og Prydelser bleve erhvervede ved Handel. Allerede meget tidlig besøgte Norden af sydlige Landes Rjøbmænd, som fornemmelig hentede Rav og Pelsværk her. Længere ned i Tiden bleve Handelsforbindelserne mere udstrakte og fra Norden selv seilede Rjøbmænd til forskjellige Lande, hvorfra de hjembragte fremmede og kostbare Varer. Historien har imidlertid ikke opbevaret os mange Træk herom. Rjøbmanden stod ikke i saa høi Anseelse som Vikingen, og det var derfor naturligt, at dennes Heltegjerninger snarere bleve beskrevne, end hiins fredelige Færd. Vi maae saaledes glæde os over, at Oldsagerne i denne Henseende give saare vigtige Oplysninger, som baade kunne tjene til at bestyrke og til at udvide det historiske Stof.

I Oldtiden myntedes ingen Penge i vort Norden. Handelen bestod vel for største Delen i Tushandel, men der gaves dog mange Tilfælde, i hvilke det var nødvendigt at have et Slags Betalingsmiddel. Istedetsfor Mynter brugtes da Sølv- og Guldstykker, som bleve afhuggede enten af Ringene eller af Barrer, og som gjaldt efter Vægt. Hyppigst benyttede man sig af Ringsølv, eller Stykker af mange forskjellige itubrukne Ringe. Først omtrent ved Aar 1000 begyndte Kong Svend Tveskjæg at lade slaae Mynter her i Danmark. Men fra sydlige Lande, hvor Culturen tidlig stod paa et høiere Trin, hidbragtes jævnlig myntede Penge. Disse, som nu

og da opgraves af Jorden, ere meget vigtige og fortjene særdeles Opmærksomhed, da de ikke alene kunne oplyse Oldtidens Handelsforbindelser, men ogsaa ofte give Bink til at bestemme andre med dem nedlagte Sagers Ælde. De ere nemlig forsynede med Indskrifter og kunne derved henføres til en vis Tid, hvilket ellers saagodtsom aldrig er Tilfældet med vore nordiske Oldsager.

De ældste i Danmark fundne Mynter ere romerske, der næsten uden Undtagelse ere prægede mellem Aarene 50 og 200 efter Christi Fødsel. Omtrent i denne Periode falde saaledes 428 romerske Mynter (fra Tiberius til Marcus Aurelius), som i Slutningen af forrige Aarhundrede optoges af en Tørvemose, ikke langt fra Slagelse. Ogsaa paa andre Steder, f. Ex. i Holsteen, er der fundet nogle Mynter af Sølv og Kobber fra samme Tid, men hyppigst bringes de for Dagen paa Bornholm. Romerske Keisermynter, der dog ligeledes saagodtsom udelukkende ere fra det nævnte Tidsrum, træffes ogsaa i Sverrige, meest paa Gothland og Vland, saavel som i Landene østen og sønden for Østersøen, i Posen og Polen, hvilket synes at vise, at den Forbindelse, som i hiin Tid existerede mellem Romerstaten og Norden, efter al Rimelighed er udgaaet fra de romerske Besiddelser i det nuværende Ungarn. At Mynterne netop hidrøre fra Aarene 50 til 200 efter Christi Fødsel, kunde da sandsynligen forklares deraf, at Romerne omtrent ifkun i denne Periode havde faste Besiddelser i Ungarn; thi allerede i det tredie Aarhundrede begyndte Gotherne at gjøre Indfald i det romerske Rige, og fra nu af mistede dette stedse flere og flere Besiddelser, medens det sønderreves baade af udvortes og indvortes Krige. Fra det tredie og fjerde Aarhundrede finde vi derfor enten ingen eller ifkun yderst faa romerske Mynter her; først efterat Romerriget var deelt i to Dele, det østlige og vestlige, hvilket foregik omtrent Aar 400, synes en Forbindelse at være aabnet med det østlige Rige, hvis Hovedstad var Byzanz (Constantinopel). De her prægede Mynter, som fra denne Tid bragtes til Norden, vare af Guld og kaldes almindeligen Byzanter. I vort Norden forekomme de meest fra det

5te og 6te Aarhundrede; som bemærket bære de undertiden Spor af at have været forsynede med Sfen og saaledes anvendte som Smykker; Efterligningerne af dem, de saakaldte Guldbracteater, have vi allerede ovenfor omtalt. Forbindelsen med Byzanz maa imidlertid efter Sagens Natur have vedvaret temmelig langt ned i Tiden; thi Nordboere, de saakaldte Bæringer, droge, som bekjendt, hyppig til Byzanz, hvor de toge Tjeneste i Keiserens Livvagt.

Naar vi erindre, at vore Forfædre hørte til den store gothiske Folkestamme, der siges at være udvandret fra Egnene ved det sorte og kaspiske Hav, kunne vi lettelig forklare, at de saavel stode i Forbindelse med det østromerske Rige, som isærdeleshed at de vedligeholdt en levende Samfærdsel med Østerlandene. Beviser herpaa afgive de talrige østerlandiske Mynter, som opgraves her i Norden. De ere fordetmeste af Sølv og prægede med den i Staden Kufa begyndte ældre arabiske Skriftart, hvorefter de almindelig kaldes kufiske Mynter. I Danmark ere de oftest fundne paa Bornholm, hvor der endog i Frederik den Fjerdes Tid ved at skjære Torv skal være opgravet en heel Skjeppe fuld. Paa Falster ved Baalse gjordes ligeledes i Foraaret 1835 et stort Fund af omtrent 160 Stykker, der vare nedlagte i et Metalkar tilligemed en heel Deel angelsachsiske og tydske Mynter fra det tiende Aarhundrede, Barrer og mange forskjellige Smykker af Sølv, saasom Ringe af flettet Arbeide m. m., hvilke tildeels vare itubrudte, vistnok for at bruges som Betalingsmiddel.

De hidtil i Norden opgravede kufiske Mynter ere prægede deels af Kaliferne i Bagdad, deels af adskillige Fyrster, fornemmelig Samaniderne i Chorasan og Segestan, som stode under deres Overherredømme, og de kunne alle henføres mellem Aarene 700 og 1050 efter Christi Fødsel. Fra Landene ved det kaspiske Hav, i hvilke Mynterne som oftest ere udprægede, bleve de da, saavidt man har kunnet skjønne, ad Volgafloden bragte tilligemed Barer til det Indre af Rusland, f. Ex. til den vigtige Handelsstad Novgorod, som endog skal være anlagt af Nordboere. Her holdtes store

Markeder, paa hvilke nordiske Kjøbmænd for Pelsværk, tør Fisk og Rav erholdt østerlandske Mynter og Kostbarheder. I det Hele herseede der en levende Forbindelse mellem Skandinavien og Asien over det nordlige Rusland (det saakaldte Bjarmeland og Garderige) indtil Slutningen af det ellefte Aarhundrede, da først indvortes Uroligheder i Rusland og senere Mongolernes Indfald der for en Tid standsede Handelens sædvanlige Gang. Slesvig nævnes hos arabiske Forfattere som en vigtig Handelsstad, hvorfra mange Skibe seilede til Rusland (Grækenland). Ved Bornholm, hvor netop mange kufiske Mynter findes, og ved Gothland, hedder det, at Ruslandsfarerne samlede sig. Upaatvivelig har Gothland, hvis vi skulle domme af de tallose kufiske Mynter, som opgraves her tilligemed Sølsager, angelsachsiske og tydske Mynter fra det tiende og ellefte Aarhundrede, allerede i Hedenstidens Tid været den vigtigste Plads i Norden for Handelen saavel med Østerlandene over Rusland som med Tydskland og England. Det var ogsaa ved denne Handel at Staden Visby senere naaede en saa overordentlig Rigdom og Magt.

Ligesom Mynterne meddele Oplysninger om vore Forfædres Forbindelser mod Osten, saaledes give de ogsaa mærkelige Bink om Nordens Forhold til det vestlige Europa. Det kan naturligviis ikke omtvies, at Nordboerne dreve Handel paa de vestlige Lande, men i Slutningen af Hedenstidens Tid antog dog Forbindelsen en fuldkommen frigerist Character, idet der istedetfor fredelige Kjøbmænd nu ikkun landede store Hobe af vilde Vikinger paa deres Kyster. Mangfoldige her i Norden fundne engelske og franske Mynter fra sidste Halvdeel af det niende og hele det tiende og ellefte Aarhundrede vidne tilstrækkelig om Nordboernes heldige Toge mod Vesten; i den nyeste Tid er der endogsaa opdaget Mynter, som sandsynligen maae være slagne af Anførere for Vikingesværme. Saaledes havees blandt andre en Mynt, paa hvis ene Side sees den franske Konge Carl den Skaldedes Mærke, hvorimod der paa den modsatte Side staaer en nordisk Søkonges Knuds Navn. Paa en anden Mynt, ligeledes

af Knud, findes ogsaa den engelske Konge Alfred den Stores Navn. Knud maa altsaa paa sine Toge have hjemsegt baade England og Frankrige. Enkelte Mynter ere alene betegnede med nordiske Navne, f. Ex. Mynter af en Kong Sigfred, vistnok den samme Mand, som den Kong Sigfred, der, ifølge gamle Krønikeskrivers Beretning, med sine Normanner gjorde betydelige Erobringer i Frankrige og især udmærkede sig ved sine haardnakkede Angreb paa Paris. Disse og lignende Mynter ville kunne tjene til i høi Grad baade at bestyrke og oplyse Krønikerne's Udsagn om de nordiske Våingers Færd i Landene mod Vesten.

Da der useilbarlig med fremmede Mynter ogsaa ere hidkomne fremmede Kosterbarheder og Varer, bliver der selvfølgelig ved Jernalderens Oldsager at adskille: 1) de reent romerske eller antike Sager, 2) de østromerske eller byzantinske, 3) de østerlandske, 4) de, der stamme fra det vestlige Europa, og endelig 5) de, der maae antages at have deres Oprindelse fra Norden selv.

Til de reent romerske Oldsager bør henregnes de fleste større Metalkar og navnlig nogle runde, dreiede Kar med Haandtag, fremdeles Sierne, enkelte af Glasfagerne, m. m. I en Gruusgrav i Thyen ved Nørre Broby opdagedes ogsaa i Foraaret 1839 blandt adskillige Metalkar, Haarnaale, Perler, Sporer o. s. v. et lille rundt Speil af en zinkblandet Metalmasse; fuldkomment lignende bestemte romerske Speile, og derhos en Levning af et Haandtag til et Kar, hvorpaa sees et romersk Fabrikstempel. Ved østromerske Mynter træffes nu og da Smykker af Guld, som ere prydede med halvmaaneformige indslaaede Zirater; muligen ere disse hidbragte med Mynterne. Fra Østerlandene synes efter al Rimelighed Sagerne af Sølv at være komne: thi ikke alene i Danmark, men ogsaa i Nordens øvrige Lande findes de flettede Sølvringe og de andre Sølvsmykker, som tildeels have trefantede Zirater, næsten altid i Forbindelse med kufiske Mynter. Bestemt at paapege, hvilke Sager der ere indførte i Norden fra det vestlige Europa, vilde være forbundet med mange Vanskeligheder, omendstjondt disse Sagers Antal

vistnok formedelst de talrige Vikingstoge har været meget betydeligt. Derimod er det ganske klart, at de Zirater, som ere karakteristiske for Jernalderen, ingenlunde ere oprindelig udviklede i Norden, men at de have den største Overensstemmelse med Ziraterne paa samtidige angelsachsiske og frankiske Arbejder. Der er altsaa god Grund til at slutte, at den høiere Cultur, som tidligere herskede mod Vesten i England, Frankrige og sydligere Lande, og som var opstaaet paa Ruinerne af den undergaaede romerske Cultur, tillige øvede en mægtig Indflydelse paa de mere raae nordiske Folkfærds Udvikling. Jernalderens karakteristiske Zirater ere symmetriske Slyngninger og Arabesker. Symmetriske Slyngninger anbragtes ikke alene paa

Smykker, saasom paa den her afbildede Bracteate, men ogsaa paa de fleste andre Arbejder fra den Tid, f. Ex. Sværdhefter (see Afbildningen Pag. 40) og selv paa Runestene, hvor Indskriften hyppig er indgravet i Slyngningerne. Da disse ikke sjelden ende sig i en eller anden raaf Forestilling af et phantastisk Dyrehoved, have Nogle anseet de symmetriske Slyngninger for Slangefigurer, hvorefter de benævne Ziraterne: Slangezirater. Men det maa vel mærkes, at disse Zirater ere dannede efter en ældre romersk Smag, og at de phantastiske Dyrehoveder for detmeste ligesvem ere traadte istedetfor de oprindelige Blade, saa at der fra først af neppe har været tænkt paa Fremstillingen af noget bestemt Dyr. Af samme Grund tør man heller ikke sige, at der paa vedstaaende Bæger er afbildet en Drage og derefter kalde Ziraterne Dragezirater; det er visse-

kun symmetriske Slyngninger og Arabesker med de sædvanlige phan-

kun symmetriske Slyngninger og Arabesker med de sædvanlige phan-

tastiske Dyrehoveder. Det omhandlede Bæger, som er af Sølv og $1\frac{3}{4}$ Tomme høit, blev i sin Tid optaget af den berømte Dronning Thyre Danebods Grav i Jellinge; vi vide altsaa sikkert, at det hidrører fra det tiende Aarhundrede. Bagsiderne af den store Runesteen i Jellinge, som Kong Harald Blaatand i samme Aarhundrede lod reise til Ære for sine Forældre, Gorm og Thyre, er ogsaa prydet med ganske lignende Zirater. Det er overhovedet stadfæstet ved mange Exempler, at symmetriske Slynngninger og Arabesker vedligeholdte sig temmelig længe i Norden efter Christendommens Indførelse.

Uagtet Kunstfærdigheden i Jernalderen meest synes at have indskrænket sig til at eftergjøre, eller i al Fald efterligne andre Landes Smykker og Kostbarheder, har den dog i denne Henseende rimeligviis ikke staaet paa noget lavt Trin. Det er vel muligt, at mange Ting, som vi ansee for fremmede, virkelig ere forarbejdede her; thi baade omtales duelige Smede i de gamle skriftlige Efterretninger, og det er desuden i og for sig indlysende, at et Folk, som stod i levende Forbindelse med Lande, hvor Culturen før havde faaet Indpas, og som kunde bygge Skibe, med hvilke Visingerne vare istand til at foretage mange og vidtløftige Reiser, nok ogsaa har lært at udarbejde Smykker og andre til Bequemmelighed og Overdaadighed hørende Ting, isærdeleshed da der senere ved Visingstogene førtes saa store Rigdomme til Norden.

Det staaer tilbage at undersøge, paa hvad Tid omtrent Jernalderen har taget sin Begyndelse i Danmark. Ved dette for Historien vigtige Spørgsmaals Besvarelse maa der fornemmelig tages Hensyn til de ved Jernalderens Oldsager opgravede Mynter, da disse alle kunne henføres til visse Aar. Nu er det vel sandt, at de ældste her opgravede Mynter ere prægede i Rom i det første Aarhundrede efter Christi Fødsel, men det vilde dog være meget usikkert at slutte heraf, at Jernalderen allerede saa tidlig var begyndt hos os. For sytten hundrede Aar siden var Færdselen mellem sydlige Lande og Norden underkastet saa store Banffeligheder, at en regelmæssig Forbindelse

ikke var tænkelig. Der kunde saaledes hengaae mangfoldige Aar, inden Varer fra Rom naaede til Norden; thi formodentlig gif de ved Mellemhandel fra Romerne til de nærmest boende Folkesæd, og fra dem igjen til deres Naboer og paa denne Maade kom Sagerne efterhaanden længere og længere op i det østlige og nordlige Europa. Endvidere ere de i Norden opgravede romerske Mynter i meget høi Grad forslidte, hvilket viser, at de længe have været i Omløb, og endelig, hvad der her er det Afgjørende, findes de ogsaa i Forening med langt yngre Mynter fra det ottende, niende og tiende Aarhundrede. Naturligviis ere ligeledes de østromerske Mynter fra det femte og sjette Aarhundrede først i en senere Periode hidkomne til Norden; ikke destomindre er det dog rimeligt, at Jernalderen allerede til den Tid, og vistnok endnu før, havde taget sin Begyndelse i det nuværende Sverrige og Norge. Men hermed er det ikke afgjort, at den ogsaa til samme Tid skulde være begyndt i Danmark; imod en saadan Antagelse tale meget vægtige Grunde.

I det Foregaaende er det nemlig paaviist, at Oldsager fra Steen- og Bronzealderen forefindes meget hyppig i Danmark og den sydvestlige Deel af det nuværende Sverrige, men overmaade sjelden eller ikkun enkeltviis i det øvrige Sverrige og hele Norge. Med Sagerne fra Jernalderen forholder det sig ganske omvendt. De for denne Periode karakteristiske Sværd og øvrige Vaaben, ovale Brystspænder, Mosaikperler o. s. v. ere saa almindelige i Sverrige og Norge, at Spor til dem træffes næsten i hver Gravhøi, som her bliver undersøgt, hvorimod de i Danmark (naar undtages Bornholm, der i antiqvarisk Henseende slutter sig nærmest til Sverrige) findes høist sjelden i Forhold til Steen- og Broncesager. Ved historisk bekjendte Steder, f. Ex. Leire og Jellinge, der dog maae antages at have været temmelig stærkt beboede i den hedenske Tid, er der hidtil saagodtsom udelukkende opgravet Sværd og Smykker fra Bronzealderen, men ingen fra Jernalderen, og det uagtet talrige Grave der i Nærheden ere undersøgte. Dette kan saameget mindre være tilfældigt, som Museet for Oldsager, der gjennem en

Deel Aar har erholdt Berigelser fra Landets forskjellige Egne og fra mange hundrede Gravhøie, ifkun er i Besiddelse af yderst faa Jernvaaben, der beviisligen ere fundne i hedenste Grave, medens det derimod kan fremvise en Række af henved et Par hundrede Sværd og Dolke af Bronze. Man kunde vel indvende her, at den danske Jordbund muligen snarere fortærede Jernsagerne, end Jorden i Norge og Sverrige, men det maa vel bemærkes, at vendiste Jernvaaben findes hyppig i hedenste Grave i Mecklenborg, hvis Jordbund er af samme Bestaaffenhed som Danmarks. Mangelen paa Jernalderens Sager i Danmark vil altsaa neppe fyldestgjørende kunne forklares uden ved at anerkjende, at Jernalderen maa være indtraadt senere i Danmark, end i det øvrige Norden. Det er derhos meget rimeligt, at en saadan Cultur, som den, der tidligere var tilstede i Danmark i Bronzealderen, ikke lettelig lod sig ganske fortrænge af en nyere Cultur, med mindre denne allerede stod paa et temmelig høit Udviklingstrin. Men det fremgaaer af alle Kjendsgjerninger, at Udviklingen i Jernalderen ikke naaede nogen synderlig Kraft før i det ottende og niende Aarhundrede. Omtrent ved denne Tid finde vi først i England og Frankrige de symmetriske Slyngringer og Arabesker, som senere bleve Forbilleder for Jernalderens karakteristiske Zirater, og ved samme Tid var det, at østerlandste Mynter og Barer begyndte at bringes over Rusland til Norden; med andre Ord: ved denne Tid kom først en levende Forbindelse istand med Landene mod Østen og Vesten. Efter vor nuværende Kjendskab til Oldsagerne maae vi derfor antage, at Jernalderen ikke kan være grundfæstet tidligere i Danmark, end omtrent i det ottende eller niende Aarhundrede, men at den vistnok længe før har havt fast Fod i Sverrige og Norge. En omfattende Betragtning af Oldsagerne i Nordens forskjellige Lande vil i det Hele aabenbart vise, at de tre nordiste Riger ingenlunde i Oldtiden have undergaaet de samme Forandringer i Cultur.

Anden Afdeling.

Om vore Steensætninger og Gravhøie m. m.

For at begrunde en, saavidt muligt, paalidelig og fuldstændig Udsigt over vort Fædrelands tidligste Bebyggelse og ældste Forhold, er det ikke tilstrækkeligt at henvende Opmærksomheden alene paa de af Jorden opgravede Oldsager. Det er ligesaa uundgaaelig nødvendigt med Omhyggelighed at undersøge og sammenligne de Steder, hvor Oldsagerne sædvanligst forefindes, da ellers mange af de allervigtigste Punkter vilde blive enten slet ikke, eller i det Høieste meget utilfredsstillende oplyste. Vi vilde saaledes neppe i det Foregaaende kunne have hensørt Oldsagerne til tre paa hinanden følgende Aldere, naar ikke Erfaring havde lært, at de Oldsager, som tilhøre forskellige Aldere, ogsaa gjerne findes hver for sig. Men det er dog langt fra alle Findesteder, som her ville komme i lige Betragtning. En stor Mængde Oldsager opgraves t. Ex. i Tørvemoser, men hvo tør med Sikkerhed sige, at ogsaa disse Ting altid have ligget der fra den Tid af, da de bleve brugte, og i hvert Tilfælde, hvo kan afgjøre, om de ikke senere ere blandede med nyere nedfaste eller tabte Sager? Følgelig bliver det ikke de Steder, hvor Oldsager tilfældigviis kunne træffes, men derimod vore ældgamle Steensætninger og Gravhøie, som i den nævnte Henseende skulle være Gjenstand for en nærmere Beskrivelse; thi om Gravene vide vi, at de i Reglen baade gjemme Benene af de Døde og tillige indeholde mange af deres Vaaben, Redskaber og Smykker, som i Oldtiden bleve begravede med dem. Her kunne vi altsaa i Almindelighed vente at finde de Ting sammen, som oprindeligt have været benyttede sammen til een Tid. Gravhøiene tjene desuden paa mange Maader til at oplyse Forholdene i Hedenold. De ere den sikreste Kilde til Kundskab om de Begravelsesstykke, der efterhaanden afløste hinanden, og da de ere faststaaende Mindes-

mærker, som vel kunne borttages, men aldrig flyttes fra deres oprindelige Plads, afgive de ved deres Beliggenhed og Udstrækning særdeles mærkelige Vidnesbyrd om de forskjellige Egnes ældste Bebyggelse. Af en enkelt enestaaende Gravhøi tør man imidlertid ikke slutte formeget, men ved at sammenholde en stor Mængde Jagtagelser fra alle Egne i Landet, komme vi lidt efter lidt til Kundskab om det Almindelige og Særegne ved Gravene, og vi lære herved at henføre de forskjellige Arter af disse til bestemte Klasser og nogenlunde bestemte Tider. Bigtigheden heraf er gjennemgribende. Thi, for at anføre et Exempel, kunne vi godtgjøre, at der i visse Egne gives Gravhøie og Steensætninger af selsamme Form og Indhold, og at der udenfor disse Egne finde ganske andre eller modsatte Forhold Sted, da have vi vistnok gyldig Grund til at slutte, at saadanne Strækninger i Oldtiden have været beboede af de samme, eller idetmindste af meget nærbeslægtede Folkestammer.

Ligesom Oldsagerne saaledes ere ogsaa Gravhøiene i Danmark, Norge og Sverrige tilforn blevne omhandlede under eet, hvorved de forskjelligste Arter ere sammenblandede som hørende til eet Tidrum. Vi skulle af den Aarsag i en kortfattet Udsigt først fremstille Hovedklasserne af de beviislig danske Mindesmærker, og derefter undersøge, i hvilken Forbindelse disse staae med det øvrige Nordens Oldtidslevninger.

De danske Gravhøie dele sig, paa samme Maade som Oldsagerne, i tre Klasser, nemlig: Grave fra Steenalderen, Bronzealderen og Jernalderen, til hvilke sidste Mindestene med Indskrifter, de saakaldte Runestene, slutte sig.

I. Grave fra Steenalderen.

a) Steendysfer.

De anseelige ældgamle Mindesmærker, som almindeligen kaldes Steendysfer (i Jylland paa sine Steder Jynovne), ere lave Jordforhøininger, der sees omringede af en Mængde svære, opretstaaende Stene, og paa hvis Rygning Kamre af store sammenstillede Stene kneise. I hvorvel utallige for Stenenes Skyld ere bortryddede eller aldeles forstyrrede, gives der dog endnu i Danmark et meget betydeligt Antal af dem. De træffes hyppigst liggende ved Kysterne, saaledes især paa Nord- og Vestkysten af Sjælland, paa Kysterne af Fyen, i det nordlige Jylland ved Liimfjorden, fornemmelig i Thisted Amt, fremdeles langs med Østkysten af Jylland, Slesvig og Holsteen; sjeldnere spores de paa Vestkysten og endnu sjeldnere i det Indre af Landet. De kunne henføres til to Hovedarter: 1) aflange, smale og 2) smaae, rundagtige Dysfer, eller: Langdysfer og Runddysfer. Da Langdysferne, af hvilke vi her have ladet en afbilde, seet fra Siden, i stor Mængde henligge i flere

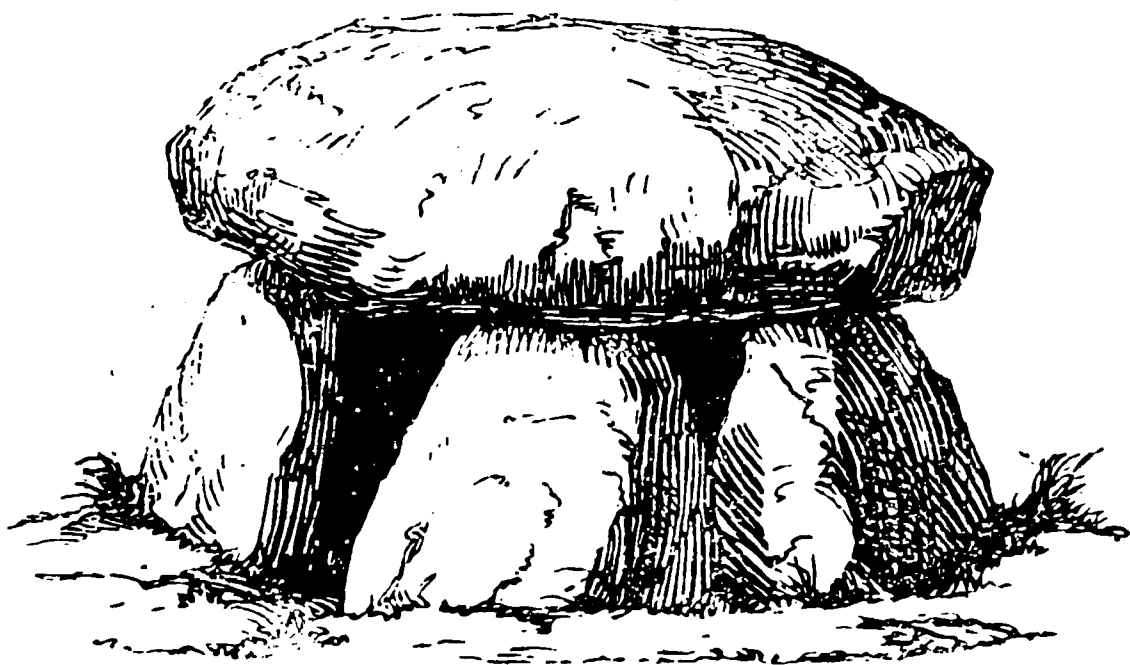
Egne af Landet, er det naturligt, at deres Størrelse er meget forskjellig. Som oftest ere de mellem 30 og 60 Alen lange, undertiden rigtignok en Deel mindre, men det er heller ikke uden Exempel at træffe dem over 100, enkelte endogsaa over 200 Alen lange. Deres Brede er derimod meget ubetydelig; fordetmeste er den ifkun 8 til 12, og kun ved de allerlængste 15 til 20 Alen.

En almindelig Regel om Retningen, hvori de ligge, lader sig ikke angive. Det hyppigste er at finde dem i Retningen Øst til Vest, men de forekomme ogsaa saavel liggende fra Syd til Nord,

som Nordost til Sydvest. Overhovedet synes det, at man i den ældste Tid ikke udelukkende har bundet sig til nogen fast Regel for slige Mindesmærkers Opførelse.

Paa Jordforhøiningernes Omfætning med store Stene er anvendt fortrinlig Flid og Omhu. Stundom sees over hundrede kolossale Steenblokke satte i en aflang Kreds om Høiens Fod, og det selv i Egne, hvor der ikke alene nu, men rimeligviis ogsaa tildeels i Oldtiden har været Mangel paa saadanne Stene. Undertiden findes ogsaa Tegn til, at Høiene oprindeligt have været omfattede med to eller flere svære Steenkredse.

De paa Rygningen af Jordforhøiningerne opreiste Kamre eller Steenstuer dannes af en Overligger, der hviler paa adskillige i Kreds sammenstillede Bærestene. Overliggerstenen er ofte af 15 til 20

Alens Omfang og 4 til 5 Alens Længde; dens nedadvendte Side, der udgjør Loftet i Steenstuen, fremviser stedse en ganske jævn Flade, hvorimod den opadvendte Deel som oftest er meget uformelig. Bærestenene ere ligeledes ifkun flade paa den Side, der vender indad mod Kamret. De slutte gjerne tæt sammen, men de smaa Abninger, som alligevel efter Sagens Natur maatte fremkomme mellem dem, ere tilstoppede med flade, ovenpaa hinanden lagte Steenfliser. Bærestenenes sædvanlige Høide er 3 til 4 Alen og deres Brede 1 til 1½ Alen; deres Antal retter sig efter Kamrenes Størrelse; jævnlig finder man fire til fem, men man vil endogsaa have fundet

henved femten Bærestene til eet Kammer, hvoraf dog følger, at dette maa have havt mere, end een Dverligger. Gulvet i Steenstuen er brolagt deels med flade Stene, deels med en Mængde smaae Flintestene, der synes at have været i stærk Jld. Kamrene ere enten ganske runde, fra $2\frac{1}{2}$ til $3\frac{1}{2}$ Alen i Gjennemsnit, eller aflange og da omtrentlig af 6 til 8 Alens Længde, eller ogsaa dannes de af ikkun tre Bærestene, saaledes at de to længste ere Sidevæggene, og den korteste følgende Slutstenen for Enden.

Ordentlige steensatte og med Tag forsynede Indgange til Kamrene paa Langdysserne træffes meget sjelden og da kun ved de største. I Almindelighed har en Aabning mellem to af Bærestenene, der udvendig er betegnet ved to opreiste flade Stene, eller enkelte Gange ved en Række Stene ned ad Høiens Side, tjent som Indgang. Denne ligger ligesaa lidt som Høiene i en bestemt Retning; i de fleste Tilfælde er den i Syd og Ost, men ellers ogsaa i Sydost, Sydvest og Nord.

Unseeligst var upaatvivlelig den Langdysse, der indeholdt tre Steenkamre, et stort i Midten og et mindre i hver Ende. Dysser med to Kamre forekomme hyppigst af alle og frembyde ikke nogen særegen Form. Derimod er det ret mærkeligt, at man ved dem, der ikkun have eet Kammer, sædvanligviis finder, at dette er beliggende lige i den ene Ende, og det uagtet Dysserne forøvrigt have en meget betydelig Længde. Saaledes sees paa Klund Mark, Lindknud Sogn i Ribe Amt, en Dysse, der er 182 Alen lang, men Steenkamret er anlagt ikkun 20 Alen fra den sydvestlige Ende.

En stor Mængde af disse Kamre have tidligere været udgravede og undersøgte, sandsynligviis meest af Folk, der haabede at finde store Skatte i dem. De ere derfor meget ofte aabenstaaende, men fra først af have de utvivlsomt været bedækkede med Jord, dog ikkun saaledes, at en Deel af Dverliggerstenene var tilsyne. Af denne Art findes endnu ikke faa levnede. Kamrene udgjorde det egentlige Gravsted, hvori endog flere Lig, formodentlig af samme Æt, bleve nedlagte. Vi maae dog ikke troe, at Gravstuen forresten var tom.

Saa snart et Liig var nedsat i den, synes den at være bleven opfyldt med Jord eller faststampet Leergruus, og derefter ikke at være aabnet, før et nyt Liig atter skulde stædes til Hvile. Ved at undersøge saadanne, til vore Dage urørte Gravstuer er det iagttaget, at de altid gemme Benene af eet eller flere ubrændte Liig tilligemed Pilespidser, Landser, Knive og Ører af Glint, Redskaber af Been, Smykker af Rav eller Been og Leerkruffer, fyldte med Muldjord. Selv i nu aabenstaaende Kamre, som bære sikke Spor af tidligere Udgravninger, støder man ved næriere Estersøgning paa Stykker af Leerkruffer, enkelte Steenredskaber og Menneskebeen, hvilket aabenbart viser, at deslige Kamre ikke ere vedligeholdte i deres egentlige Skikkelse, men at de fra først af have været anvendte til samme Diemed, som de Gravstuer, der endnu for en Deel ere tildækkede med Jord.

De smaae, rundagtige Dysser eller Runddysserne adskille sig ene og alene derved fra de ovenfor bestrevne, at Jordforhøiningerne ere meget mindre og i Reglen ifkun inde Slutte eet Steenkammer, hvilket dog i Henseende til Størrelse sjelden staaer tilbage for Kamrene paa Langdysserne.

Kun har man bemærket, at Runddyssernes Overliggerstene almindeligviis hvile paa fem Bærestene. Runddysserne ere bevarede i endnu større Antal, end de foregaaende, men det er iøvrigt tydeligt, at de ere opreiste aldeles i samme Hensigt, som disse. Udgravnin-

gerne have ogsaa ledet til fuldkomment overensstemmende Resultater, idet Steenkamrene paa de smaa Dysser ligeledes indeholde ubrændte Menneskebeen, Steen- og Kavsager, saavel som Kruffer af Leer. Da Jordforhøiningerne ere betydelig mindre, end ved Langdysserne, og saaledes vare lettere at bortrydde, ere Kamrene i de allerfleste Tilfælde aabenstaaende eller ganske fritstaaende. Men selv i Bunden af disse træffes stadig enten temmelig uforstyrrede Begravelser fra den ældste Tid, eller ogsaa utvivlsomme Levninger af saadanne, f. Ex. Menneskebeen, itubrudte Leerkar, Steen- og Kavsager.

Det er allerede i Indledningen omtalt, at den samme Tro, som gjorde Oldsagerne af Steen til Offerredskaber, ogsaa gjorde Steensætningerne og Høiene, hvori de opgraves, til Tingsteder, Offeraltre eller hellige Gudehuse. At Steenoldsagerne skulde være Offerredskaber, er vel nu temmelig almindelig forkastet, men ikke desto mindre har dog den Tro, at de nys omhandlede Steendysser af vore Forfædre vare bestemte til Tingsteder eller Altre, vedligeholdt sig lige til den seneste Tid. Det er da nødvendigt nærmere, saa kort som muligt, at undersøge, hvorvidt denne Mening har nogen Rimelighed eller ikke.

Der siges saaledes, at de lange Dysser skulle have været Tingsteder, ved hvilke Folket forsamlede sig, for at holde Raad om fælleds Anliggender, afgjøre Tvistigheder m. v.; paa de store omgivende Stene sade da Dommerne og Folkets Ældste, og paa Steenkamrene eller Altrene offredes der til Afguderne. Disse Offeringer menes at være gaaede saaledes for sig: ovenpaa Overliggeren til Steenkamret lagdes Offerdyret, og naar dette var dræbt flød Blodet, hvoraf Offerpræsten spaaede, ned i Kamret eller Abningen under Overliggeren.

Et kort Blik paa Steendyssernes ydre Bestaaffenhed vil formentlig strax vise, at de vare ligesaa ubequemme til Tingsteder, da de omgivende Stene saa at sige aldrig afgive endog kun taalelige Sæder, som de vare uskikede til Altre. Overliggerstenene maatte jo, naar vi antage det sidste, være saa flade, at Dyrene, der skulde

offres, kunde hvile paa dem. Men det er en Regel uden Undtagelse, at den fladeste Side, istedetfor at ligge opad, stedse vender nedad mod Kamret; desuden have vi ogsaa seet, at man, for ret at skjærme Kamret og dets Indhold, baade stillede Bærestenene tæt sammen og ovenikjøbet udfyldte Mellemrummene med Fliser, hvilket naturligtviis maatte gjøre det aldeles umuligt for Dfferblødet at flyde fra Overliggeren ned i Kamret. Ogsaa Steendyssernes Beliggenhed rober klart, at de hverken vare Tingsteder eller Altare. De sees meest ved Kysterne, og i enkelte Sogne her, f. Ex. i Nackløv Sogn ved Kallundborg, gives der endnu over hundrede saadanne lange og runde Dysser. Hvorledes er det tænkeligt, at vi i andre af Historien fra Oldtiden bekjendte Sogne, f. Ex. Jellinge, ikke træffe et eneste Alter eller Tingsted, medens der her i eet Sogn findes levnet en saadan Mængde? Det var ogsaa besynderligt, hvis de første christne Præster, der med saa megen Iver søgte at udrydde ethvert Spor af Hedenskabet, skulde have tilladt, at de forargelige Dfferaltare bleve bevarede. Lægge vi nu hertil, at disse saakaldte Altare aldeles ikke forekomme i Norge og det egentlige Sverrige, hvor dog den hedenske Religion havde sit Hovedsæde, og endelig at der almindelig opgraves Menneskebeen og Gravgodt i dem, kunne vi med Sikkerhed paastaae, at de simpelthen ere Grave fra den ældste Tid, af hvilken Grund de ogsaa almindeligen ere beliggende ved Kysterne.

b) Jættestuer.

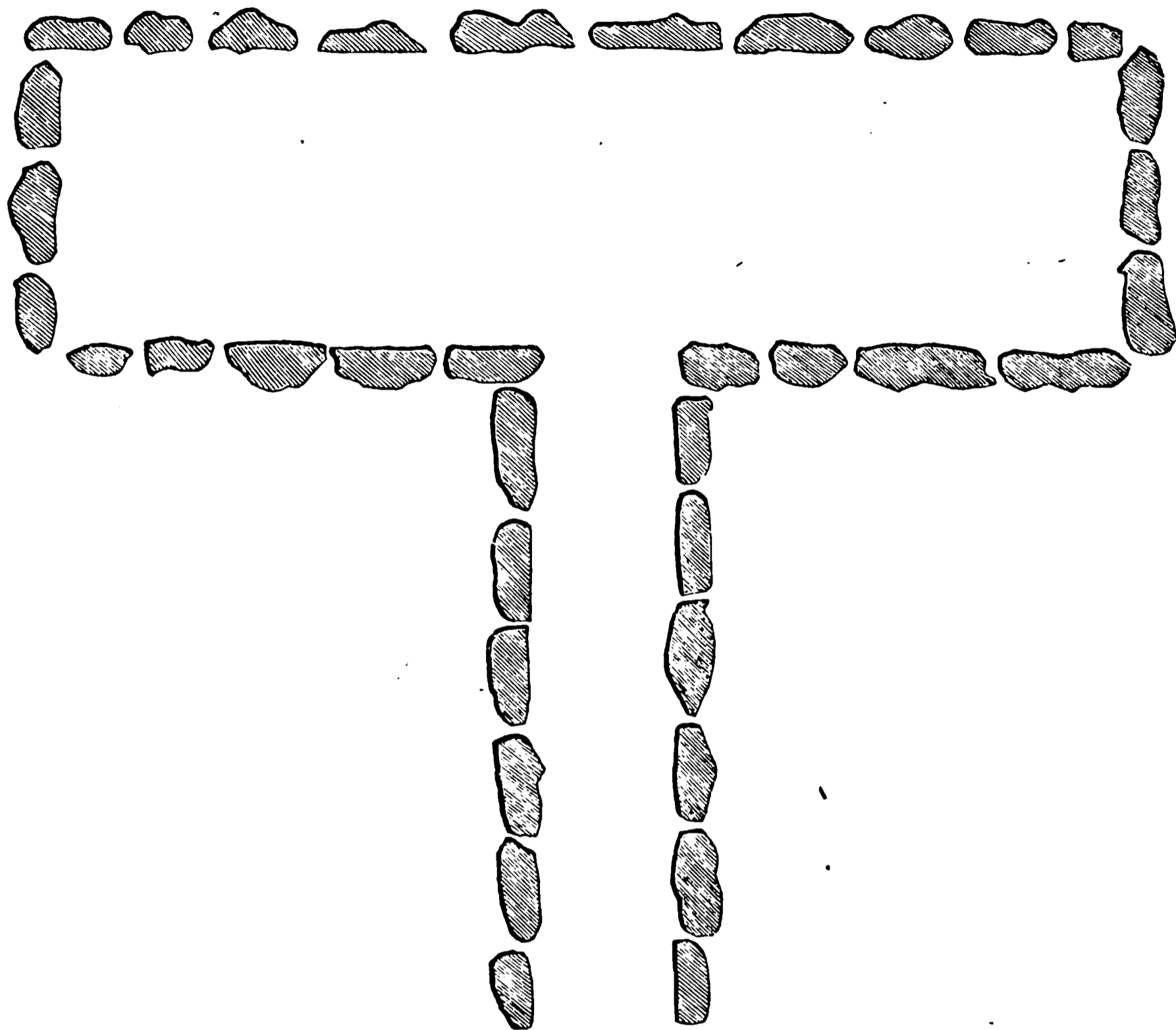
Den udtalte Anskuelse om Steendyssernes Bestemmelse vinder endnu mere Styrke og Klarhed derved, at aldeles tilsvarende Steenkamre, sædvanlig kun i noget større Maalestof, forekomme jævnlig som Gravstuer indeni store, toppede, af Menneskehænder opdyngede Jordhøie. Disse jorddækkede Gravstuer have mulig gjemt de Fornemmeres eller Rigeres Liig. De ere saagodtsom alle forsynede med lange Indgange, der føre fra Udkanten af Jordhøiene til Kamrenes østlige eller sydlige Side. Af den Grund er

det ogsaa foreslaaet at kalde Jættestuerne „Gangbygninger.“ Indgangene ere, ligesom Kamrene, opførte af store, paa den indadvendte Side flade Stene, ovenpaa hvilke meget svære Dækstene ere lagte. Da saaledes en enkelt Gravstue er dannet af en betydelig Mængde vægtige Steenmasser, som det vilde være særdeles vanskeligt at flytte, end sige reise oven paa hinanden, er det ikke urimeligt, at Bencævnelsen Jættestuer kunde have sin Oprindelse fra den Tro hos Almuen, at Jætterne, der ifølge Sagnet med Lethed svingede uhyre Klippestykker, alene havde været istand til at udføre saadanne Arbejder.

Jættestuerne ere, ligesom Steenkamrene paa Dysserne, runde eller aflange. I de Jordhøie, der indeholde rundagtige Jættestuer, træffes nogle Gange to saadanne Side om Side, af hvilke hver har sin egen Indgang. Runde Jættestuer ere i Gjennemsnitsbrede $2\frac{1}{2}$ til 4 Alen og have en lignende Høide. Som oftest kan et fuldvorent Menneske staae opreist inde i Gravstuen, naar den opfyldende Jord er udrenset. Thi ogsaa disse Gravstuer, ja selv de fra 8 til 10 Alen lange Indgange ere fyldte med Jord og faststampet Leergruus, hvorved upaatvivlelig var tilfigtet at værne om de Dødes Fred i Graven. De samme Gjenstande, som i Dysserne, opgraves ligeledes her, nemlig ubrændte Liig, nedlagte undertiden i Sand paa en Brolægning af flade eller runde Stene, tilligemed Redskaber og Vaaben af Flint eller Been, Pryddelser af Rav og Leerkar. Ogsaa i Indgangene findes ikke sjelden Liig at være begravede. Dette turde rimeligen forklares ved, at disse Jættestuer vare en Art Familiebegravelser, der fyldtes efterhaanden som Medlemmerne af Familien døde. Naar da den egentlige Gravstue var opfyldt, maatte man tage til Takke med Indgangen. At Jættestuerne Tid efter anden have været aabnede, fremgaaer af, at der sædvanligen i dem henligge en heel Deel allerede i Oldtiden itustødte Leerkar.

De største og anseeligste Jættestuer ere de langagtige, som have en Udstrækning af 8 til 12 Alen og en Brede af 3 til 4

Men. Indgangene til disse ere gjerne henved 10 Alen lange. Af nogle Skribenter kaldes de mindre træffende halvkorsformige Grave.

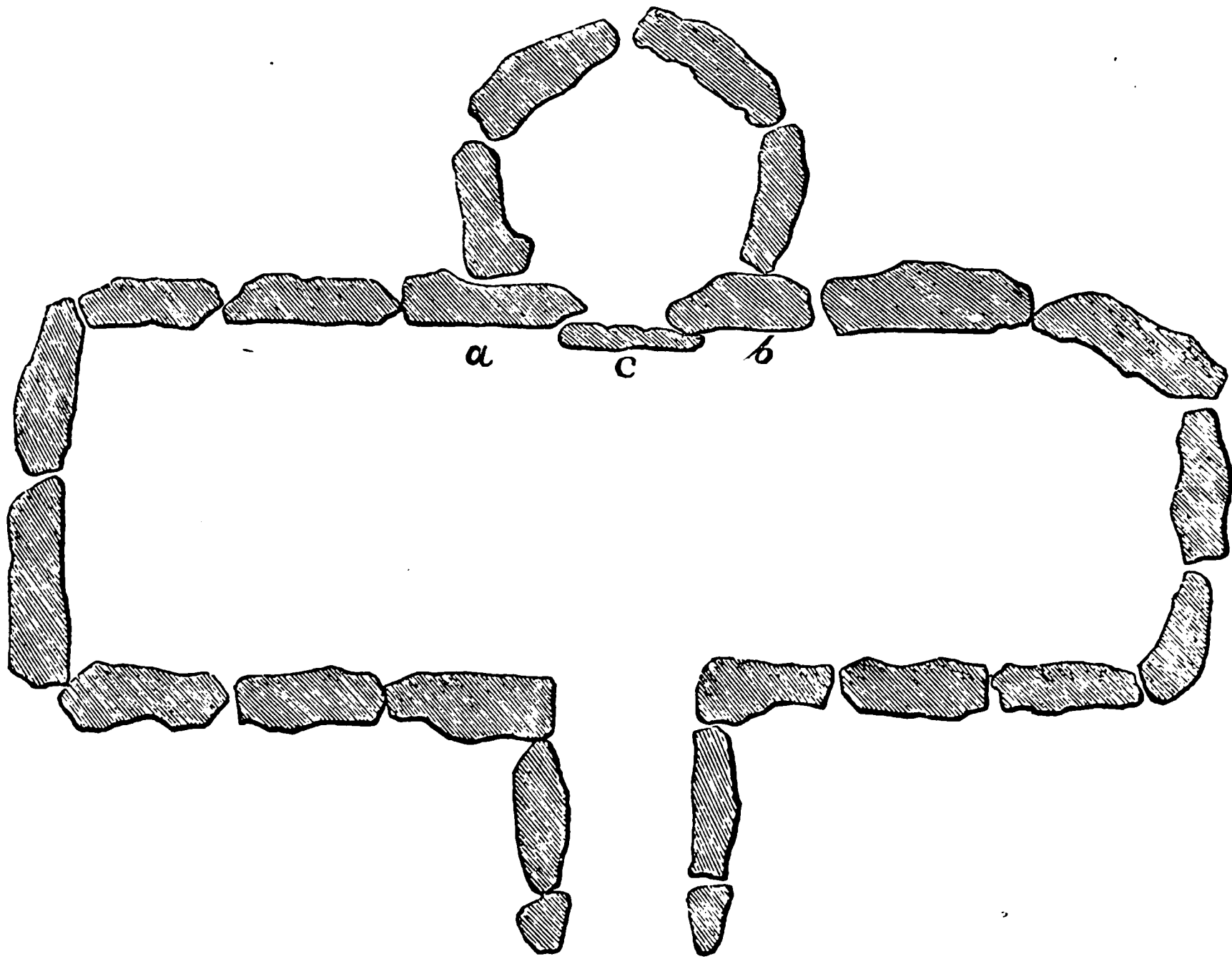

Med Hensyn til deres Indhold og øvrige Bestaaffenhed stemme de forresten ganske overeens med de runde Jættestuer; kun glemme de, som en naturlig Følge af deres større Længde, et betydeligere Antal Liig. Smidlertid fortjener den Maade, hvorpaa disse kjendelig ere begravede, særdeles megen Opmærksomhed, da der herved kastes et ikke ringe Lys over Datidens almindelige Gravstikke. Langs med Bægstenene ligge nemlig Benene af en heel Mængde Liig. Men disse kunne ikke have været begravede i udstrakt Stilling; dette til- lod Pladsen ikke. Derimod synes Benenes Sammenhobning at vise, at de ere nedlagte i en sammentrykt eller siddende Stilling, hvorved der opnaaedes den Fordeel, at et lille Rum kunde optage temmelig

mange Liig. Dette fremtræder ganske klart i de enkelte Jættestuer, som vare afdeelte i smaae firkantede Rum til hvert Liig især.

Efter al Sandsynlighed have Ligene ogsaa været begravede paa selv samme Maade i de runde Jættestuer og i Dysserne; thi Pladsen i Kamrene er ofte saa indskrænket, at et Menneske af almindelig Høide ikke vilde kunne ligge udstrakt der.

Af udgravede Jættestuer ere adskillige bevarede i uskadt Stand. Saaledes i Nordsjælland: Ullershøien i Smidstrup, Fredriksborg Amt, med to Gravstuer, Julianeheien paa Jægerspris, de bekendte Jættestuer ved Oppesundbye, Udleire og ved Øhm i Nærheden af Roeskilde; fremdeles paa Møen: Røddingehøien med to Jættestuer; i Jylland i Thisted Amt ved Ullerup, Heltborg Sogn, i den saakaldte Lundhøi en aflang Jættestue (12 Al. lang, henved $2\frac{3}{4}$ Al. bred og $2\frac{1}{4}$ Al. høi), inden for hvilken findes et mindre, rundt Kammer (3 Al. i Firkant og $1\frac{3}{4}$ Al. høit). Denne Grav er ikke

alene mærkelig ved sin særegne Form, men ogsaa derved, at de to Stene, *a* og *b*, som staae hver paa sin Side af Dørtærskelstenen *c*,

have paa Gladen adskillige meget svagt indhugne eller indgnedne Figurer, som af Nogle ansees for en Slags Runeskrift. Gravstuerne bleve først opdagede 1837, men da der navnlig i den aflange og største aldeles Intet fandtes, synes det i hvert Tilfælde høist rimeligt, at Høien har været udgravet og undersøgt i en tidligere Tid, fra hvilken da de omtalte Figurer vel sagtens maae antages at have deres Oprindelse. Det bør i denne Henseende ikke forbigaaes, at der i Sjælland ved Herrestrup i Odsherred indeni en Gravhøi er opdaget et steensat Gravkammer, paa hvis Overligger ligeledes nogle yderst svagt indhugne Figurer sees. Men da disse baade have en Deel Lighed med Forestillinger paa Klipper i Sverige og Norge, som sikkert maae hidrøre fra Hedenskabets senere Perioder, og tillige ikkun findes paa Overliggerens udvendige Side, kunne vi ikke andet end antage, at de hidrøre fra en tidligere Tid, end den, hvori Steenstuen, der, som sædvanligt, ikkun indeholdt Steenredskaber, oprindelig maa være bygget. Dette er dog Noget, som neppe kan afgjøres nu med tilstrækkelig Sikkerhed, men som rettest bør overlades til fremtidige nærmere Undersøgelser.

Naar vi betragte de høist mærkelige imponerende Steendysser og Jættestuer, maa det uvilkaarlig vække vor Forundring, at Danmarks ældste Beboere have formaaet at opreise saadanne vældige Mindesmærker. At de store Dækstene kunde bringes til at ligge ovenpaa Bærestenene, er vel ikke ganske ubegribeligt. Det vilde jo vistnok lade sig gjøre ved at anlægge skraae Baner af Jord og Træstammer fra den øverste Deel af Bærestenene ned til den omgivende Marks Overflade, og ved at vælte Stenene med Røstestænger op ad disse Baner. Hertil kommer endnu, at Indbyggerne muligen forstode at tæmme og benytte Hesten, som fra de ældste Tider af maa have levet her i Landet. Mærkeligere er det, hvis de allerede dengang uden Bærktøi af Metal skulde have været istand til at fløve de store Overligger og Bærestene, saaledes at de bleve fuldkomment flade paa den Side, der vender indad mod Ramrene. Thi det synes høist rimeligt, at mange, eller vel endogsaa de fleste af disse,

ere fløvede med Kunst; deels er Antallet af dem altfor stort til at man skulde kunne troe, at de alle ere af naturlig Form, og deels er det ganske tydeligt, at de mindre, flade Steensliser, som udfylde Mellemrummene mellem Bærestenene, ere fløvede. Muligviis have derfor Urbeboerne kjendt den simple Maade at fløve store Granitstene paa, som endnu bliver anvendt i adskillige Egne. I en vis Retning, langs med Aarerne i Stenen, hugges nemlig nogle Huller, som fyldes med Vand. I disse Huller fastholdes dernæst Riler af Træ, paa hvilke der slaes saalænge med Røller, indtil Stenen skilles ad i to lige flade Stykker. Man maatte rigtignok i saa Fald forudsætte, at Urbeboerne kunde hugge de omtalte Huller eller For- dybninger i Graniten ved Hjælp af andre Stene, men dette er i og for sig heller ikke utroligt. Da det imidlertid under alle Omstændigheder er vist, at det har kostet uhyre Anstrængelse at opføre Steendysserne og Jættestuerne, ere disse et talende Beviis for, at vort Fædrelands ældste Indbyggere neppe førte et Nomadeliv, men snarere havde temmelig faste Bopæle, og at de vare et kraftigt Folk, som viste Omhu og Erbødighed for deres Afdøde — et Træk, der er saa meget mere priseligt, som de isvrigt kun vare raae og uden nogen egentlig Cultur.

II. Grave fra Bronzealderen.

Gravhøiene fra Steenalderen og Bronzealderen ere indbyrdes grundforskjellige. Gravhøiene fra Steenalderen udmærke sig fornemmelig ved deres svære Steenomfætninger og store Steenkamre, i hvilke Ligene ere henlagte ubrændte ved Steen- og Kavsager. Gravhøiene fra Bronzealderen derimod have ingen svære Steenomfætninger, ingen Steenkamre, i det Hele ingen store Stene i Bunden, med Undtagelse af smaae sammenstillede Steenkister, der dog vel maae skilles fra Steenkamrene; de bestaae i Reglen, paa Dynger

af Smaastene nær, af lutter Jord, vise sig altid for Diet kun som Jordhøie, der i det Høieste i sjeldne Tilfælde ere omgivne af en lille Kreds af Stene, og indeslutte Levninger af brændte Liig, nedsatte i Leerkruffer ved Sager af Metal.

Allerede af den Omstændighed, at Ligene i Broncealderen bleve brændte, kunde man med Rimelighed formode, at Broncealderen maatte henføres til en nyere Tid, end Steenalderen, i hvilken det var almindelig Brug, at begrave de Døde uden at brænde dem. Thi ligesom den sidstnævnte Begravelsesmaade er den eiendommeligste for ucultiverede Folkestammer og unægtelig tillige er den simpleste og naturligste, saaledes forudsætter den Skik, at brænde Ligene, visse udviklede Religionsbegreber, som kun kunne findes hos Folk, der have tilegnet sig nogen Cultur. En ganske anden Sag var det, at man i Slutningen af Hedensketet her i Norden, da Culturen havde naaet et endnu høiere Trin, atter optog den Skik, at lægge Ligene i Høi uden at brænde dem. Herved omstyrtes naturligviis ikke den Sætning, at Begravelsesmaaden i Steenalderen var den ældste. At Steenalderen ogsaa virkelig ligger længst tilbage i Tiden, derpaa indeholde Gravhøiene fuldgyltige Beviser. I Toppen og Siderne af en Jordhøi findes meget ofte Leerkruffer med brændte Been og derved Broncesager, medens man i Bunden af Høien træffer det egentlige gamle Gravsted, en Jættestue med ubrændte Liig og Steensager. Det er altsaa klart, at senere hen, maaskee efter Aarhundreders Forløb, have fattigere Folk, som ikke havde Evne til selv at lade opføre Høie, benyttet de gamle Gravsteder fra Steenalderen, hvilket de kunde gjøre dobbelt trygt, da en Jordhøi, der er sammendynget over en Jættestue, har ganske samme Udseende, som en Jordhøi fra Broncealderen. For at forebygge mulige Misforstaaelser, maa det imidlertid her bemærkes, at Mange jævnlig omtale, hvorledes Udgravninger af Høie have viist, at Steen- og Broncealderens forskellige Begravelsesmaader, at lægge Ligene hele ned i Steenkamrene og at brænde dem, vare almindelig herstende paa een og samme Tid. Denne Slutning er nemlig i de

allerfleste Tilfælde bygget paa en aldeles løs Grundvold, idet man tidligere ikke tilstrækkelig har skjælnet mellem de forskjelligartede Begravelser i Høiens Bund og Top; thi deraf, at der i samme Høi findes to Begravelsesmaader, følger aabenbart ingenlunde, at disse ogsaa skulle være fra samme Tid. Ligeledes har man ogsaa ofte ladet sig vildlede af den Jagttagelse, at der ved Siden af ubrændte Liig i Steendysserne og Jættestuerne findes Leerkrucker hensatte. Disse indeholde jo, som vi have seet, ifkun Muldjord, men forhen gik man stedse ud fra den falske Forudsætning, at alle i Gravhøiene forefundne Leerkrucker vare Askekrucker, der havde været fyldte med brændte Menneskebeen. Vi ere vel ikke berettigede til ganske bestemt at nægte, at der en høist sjælden Gang muligen kunde findes brændte Been i en ægte Grav fra Steenalderen, men saameget har dog Erfaringen hidtil viist, at der mellem Steenalderens og Broncealderens Grave er en ligesaa skarp og, om muligt, endnu skarpere Forskjel, end imellem Oldsagerne fra de to nævnte Tidsrum.

Den almindeligste Begravelsesmaade i Broncealderen synes at have været følgende. Der opreistes et stort Baal, hvorpaa Liget blev lagt. Naar da Baalet var udbrændt, samlede de smaa tilbageblevne Beenstykker tilligemed noget af den nærmeste Aske i en Leerkrukke, som blev hensat midt paa Brandstedet og omgivet med Stene. I Krukken lagdes desuden ovenpaa Benene og Asken forskjellige Smaating af Bronze, saasom Naale, Knapper, Knive, Tænger o. s. v., og ved Siden af den de Baaben og Smykker, som den Afdøde havde været i Besiddelse af. Efterat dernæst Askekrukken omhyggelig var tilluftet med et ordentligt Laag, eller sædvanligst med en flad Steen, bedækkedes det Hele med Smaastene, hvilke man som oftest lagde i en spids opadgaaende Dynge, og herovenover blev nu den egentlige Jordhøi opkastet. Istedetfor Askekrucker brugtes ogsaa ganske smaae, omtrent $\frac{1}{2}$ Allen lange Steenkister af 4 sammensatte Stene, som vare bedækkede med en femte Steen. Overhovedet er det eiendommeligt for denne Periode, at

Levningerne af de brændte Liig ikke nedfattes paa nogen bestemt Maade eller paa bestemte Steder i Høiene. Paa Midten af Brandstedet henlagdes saaledes undertiden ifkun den Dødes Sværd og Smykker, som tildækkedes med en sammenfastet Steenhob; i den derefter paafyldte Jord blev da Askekrukken nedgravet. I Bunden af nogle Høie ere Baabnene gjemte i smaae, aflange Steenkister, og atter i andre findes Intet der uden enkelte Beenstumper, hvorimod Askekrukkerne sidde i Udkanten. Selv i Kanten af Høie træffes Broncesværd og andre Baaben saavelsom Smykker liggende mellem løse brændte Been, der ikke have været samlede i Askekrukker, men kun ere omgivne med Smaastene. De fleste Høie i dette Tidrum vare Æthøie, eller tjente til Gravsteder for enkelte Familier. Ikke alene kan derfor Bunden i en Høi være besat med en heel Deel Askekrukker eller smaae, beensyldte Steenkister, men det er navnlig meget almindeligt, især i den østlige og sydlige Side og neppe et Spadeslag under Græsdaækket, at støde paa talrige, steenomsatte Askekrukker, som useilbarlig Tid efter anden ere nedgravede. Antallet af dem beløber sig ofte til mellem tredive og halvtredstindstyve; formodentlig er dog dette ogsaa en Folge af, at mange Fattige efterhaanden have stukket deres Askekrukker ind i de Riges Høie. Da der iøvrigt saavel paa flad Mark som i Torvemoser ikke sjelden opgraves Askekrukker, er det høist sandsynligt, at fattige Folk maatte vælge en saadan simpel Begravelsesmaade, naar der ikke var nogen Leilighed for dem til at nedfatte deres Slægtningers Aske i en Høi.

En mærkelig Gravhøi af særegent Indhold blev undersøgt i Maret 1827 ved Landsbyen Bollerslev i Nærheden af Haderslev. Ved fra den sydlige Side af Høien at borttage Jorden fandt man, omtrent 3 Alen over den omgivende Marks Overflade, en lille Askekrukke af Leer, og dybere nede henimod Bunden en Hob sammenfastede Haandstene. Efter at disse vare borttagne, blottedes en meget tyk 5 Alen lang flækket Egebul, som var raat tilhuggen, og uden Spor til at nogen Saug havde været anvendt. Den øverste Deel af denne saaes at være Laaget til en i Egebulen udhulet

Kiste, $3\frac{3}{4}$ Alen lang og næsten 1 Alen bred. Heri fandtes en Kappe, forfærdiget af flere Lag grovt Badmel, som ved Syninger holdtes sammen, fremdeles nogle lange Løkker af brune Menneſtehaar, et Broncesværd med Grebtunge, en Broncedolk, en ſaakaldet Paalſtav, et Spænde, ogsaa af Bronze, en Kam af Horn og endelig et lille rundt Trækar med to Drer paa Siderne, i hvilket dog Intet ſporedes uden Noget, der ſaae ud ſom Afſte.

I Beretningen om dette i ſit Slags her i Landet eneſtaaende Fund nævnes aldeles ikke, at der i Kiſten fandtes nogensomhelſt Levning af et ubrændt Liig, hvilket ſynes beſynderligt, da Træſtammen netop var udhulet ſaaledes, at Liget af et fuldvorent Menneſte kunde ſaae Plads deri. Men det er ogsaa muligt, at der ved Opførelſen af denne Høi er fulgt en Regel, hvorpaa vi ovenfor have anført Exempler, nemlig at Baabnene og Smykkerne bleve nedlagte paa det meeſt udmærkede Sted i Høien, hvorimod Leerkruffen, der indeholdt Levningerne af det brændte Liig, ikkun blev ſtuffed ind i den paafyldte Jord.

Gravhøiene i dette Tidsrum bleve, ſaavidt muligt, anlagte paa høie Banker, hvorfra der var en vid Udſigt over den omliggende Egn, og navnlig hvorfra man kunde ſee Havet. Hermed var det vel fornemmelig Henſigten at give den berømte Mand et anſeeligt Gravmæle, ſom ſtadigen kunde gjenkalde hans Minde i de Omkringboendes Erindring, men viſtnok har Lyſten til efter Døden at hvile paa høit- og fritliggende Steder ogsaa været dybere begrundet i Folkets Eiendommelighed. Nærmeeſt maatte den nødvendigviis fremkaldes ved Solivet, ſom udvikler en høi Grad af Alabenhed i Charakteren; thi den Mand, der idelig havde tumlet ſig paa Havet og kæmpet med alle dets Farer, vilde ſikkerlig have følt en naturlig Afſky for at hølægges i en Afkrog eller paa et indelukket Sted, hvor Vinden ikke engang kunde ſtryge frit over hans Grav. Af den Grund findes ogsaa Spor til, at den øverſte Flade paa adskillige meget høie Banker, ſ. Ex. Bøvbjerg i Jylland og Skamlingsbanken i Slesvig, har været benyttet ſom Begravelſesplads

af Uformuende, der ikke kunde lade Høie sammendynge. Afstekrufferne ere her alene nedgravede omtrent en Alen dybt i Jorden og uden andet Værn, end en Omsætning af smaae Stene.

Høiene fra Broncealderen henligge i overordentlig stor Mængde og Udstrækning baade paa Derne og i Jylland, Slesvig og Holsteen. Der, hvor de findes i betydeligst Antal, har rimeligviis Befolkningen dengang været meest udbredt. Paa visse enkelte Steder kan vel ogsaa Høienes Talrighed hidledes fra Slag, efter hvilke de Faldne gjerne bleve begravede paa Kamppladsen. Høiene træffes saavel i de tidligst bebyggede Egne ved Kysterne, som ogsaa i det Indre af Landet, hvilket først i en sildigere Tid lidt efter lidt blev ryddet for Skov. Det er altsaa indlysende, at de ikke hidrøre fra en kort Periode, men at de snarere tilhøre en lang Række, hvori forskjellige, os nu ubekjendte Hændelser, saaledes muligviis flere mindre Indvandringer af beslægtede Folkestammer, gjerne kunne tænkes foregaaede. Da de tilige skrive sig fra en Tid, hvor, især i Slutningen, Forbindelse med andre Lande, og derved Leilighed til at lære og optage disses Sæder og Skikke efter al Rimelighed var aabnet, hvilket ifølge Sagens Natur ikke paa den Maade kunde være Tilfældet i Steenalderen, maa det ligesaalidet undre os, at de undertiden ere af noget forskjellig Indretning og Bestaaffenhed, som at de ganske undtagelsesviis indeholde ubrændte Liig. Disse findes da nedlagte i en egen Slags smaae, smale Steenkister, der ere sammensatte af tynde, flade Steenfliser og dækkede med lignende, men denne Begravelsesmaade er neppe kommen i Brug før i en senere Periode af Broncealderen. Forresten maae ogsaa mange Grave være opførte, efterat Jernalderens nyere Cultur allerede havde begyndt at indvirke paa Folket, og derved kan man lettelig forklare, at de gamle Skikke ikke bleve saa nøie overholdte, som tilforn.

III. Grave fra Jernalderen.

Som Folge af, at Jernalderen først kan have taget sin Begyndelse i Danmark henimod Hedenstabet's Slutning, gives der her ikkun yderst faa Gravhøie, som med Sikkerhed lade sig henføre til Jernalderen, medens der fra Bronzealderen er levnet Høie i overordentlig betydeligt Antal. Naagtet derfor Kjendskaben til de danske Gravhøie fra dette Tidrum endnu er særdeles mangelfuld, kan det dog nok paavises, at der finder nogen Forskjel Sted mellem Gravene fra Bronze- og Jernalderen, ihvorvel Forskjellen ikke er saa skarp, som den mellem Gravene fra Steen- og Bronzealderen. Gravenes ydre Form, og tildeels ogsaa deres indre Bygning er nemlig meget overensstemmende; derimod er det meest med Hensyn til den egentlige Begravelsesmaade, at de afvige fra hinanden, idet Gravene fra Jernalderen hyppigst indeholde ubrændte Lig, istedetfor at Ligene i Bronzealderens Høie i Reglen ere brændte. Rigtig nok var det i en ældre Periode af Jernalderen ogsaa Brug i Sverrige og Norge, at Ligene brændtes, men til en saadan Skik findes enten slet ingen, eller idetmindste meget svage Spor i vort Fædrelands Grave fra det omhandlede Tidrum.

Angaaende Begravelsesmaaderne i Norden i den hedenske Tid bemærker den navnkundige islandske Historiefriber Snorre Sturlesen, der for sex hundrede Aar siden skrev en Krønike om de norske Konger, at først var det Skik at brænde de Døde, og den Tid kaldes Brændalderen; men senere hen, efterat Frej i Upsal var bleven høilagt, begravede mange Høvdinger deres Frænder i Høie, og dermed begyndte Høialderen. I Danmark var Dan mikillate (den prægtige eller den stolte) den første, der ikke blev brændt. Han havde ladet gjøre en Gravhøi og befalet, at han skulde bæres did, naar han var død, og begravet med al hans kongelige Pragt og Rustning, med hans Hest og alt Sadeltoi, samt meget andet Gods. Da begyndte Høialderen i Danmark; „dog vedvarede

Brændalderen længe efter blandt Svenske og Nordmænd". I Danmark vil altsaa Brændalderen nærmest svare til Bronzealderen, og Høialderen til Jernalderen. Men det maa her erindres, at Sagnet gjerne henfører en mærkelig, ved Tidsomstændighederne bevirket, Forandring i de bestaaende Forhold til visse fremtrædende Personligheder; saaledes er i dette Tilfælde Forandringen af Gravstikkene tillagt Frej i Sverrige og Dan i Danmark. Det egentlige historiske Grundlag for Sagnet om Dan mikillates Begravelse, turde snarest være, at i Høialderen bleve Begravelserne langt prægtigere og kostbarere, end tidligere i Brændalderen, hvorom ogsaa Gravhøiene selv afgive mærkelige Vidnesbyrd.

De fleste af de faa Gravhøie fra Jernalderen, som hidtil ere undersøgte her i Landet, have udmærket sig derved, at de ikke alene gjemte Benene af Helten, men ogsaa af hans Hest. Saaledes opgravedes i en Høi ved Hersom i Rinds Herred, Viborg Amt, Skelettet af en Mand tilligemed Beenraden af en Hest og derved et Jernsværd, en Spore, en Stigboile, samt et Bidsel med Kjædemundbid og Tværstang for Enderne. Ligeledes bemærkede man i en Høi ved Hadberg i Galten Herred, Randers Amt, Dele af et Menneske- og et Hesteskelet, hvorved laae en Jernøre, et Par Stigboiler og et Bidsel. I en meget stor Gravhøi paa Møllemosegaard's Mark i Salling Herred, Svendborg Amt, fandtes ogsaa for en Deel Aar siden Beenraden af en Hest og et Menneske, og derved en Mængde Jernsager, hvoriblandt et Bidsel, som har været belagt med tynde Sølvplader. Desuden indeholdt Graven mange meget mærkelige Prydelser til Hestetøi og et stort Metalkar. — I Sagaerne berettes vel, at nordiske Vikinger i Oldtiden ofte skiblagdes, eller begravedes i deres Skib, ovenpaa hvilket da en Jordhøi blev sammenkastet, men en saadan Begravelsesmaade er dog endnu, saavidt vides, ingensinde opdaget i nogen dansk Høi, omendstjøndt det ikke er usandsynligt, at Tegn dertil engang maatte kunne findes. Det er saa naturligt at Vikingen kunde ønske at hvile sine Been i det Skib, som var hans

kjæreste Eiendom og som havde ført ham omkring i fremmede Lande til Hæder og Bytte.

Paa Grund af den større Rigdom, som ved Vikingstogene hidbragtes til Norden, bleve Høiene ogsaa anlagte efter en betydeligere Maalestof, end forhen. Til de anseeligste og kostbareste Gravsteder i Jernalderen hørte Høie med Trægravkamre. Af denne Art er der i Særdeleshed bevaret een Høi, der saavel ved sin særegne Indretning, som ved de historiske Minder, der knytte sig til den, søger sin Lige i Norden. Kong Gorm den Gamle, der i Slutningen af det niende, eller Begyndelsen af det tiende Aarhundrede første Gang samlede Danmarks mange Smaariger til et sammenhængende Hele, var gift med Thyre, en Datter af en Underkonge i Jylland eller Holsteen. Denne i Sagn og Sange forherligede Dronning udmærkede sig allerede i sin tidlige Ungdom ved den Kjærlighed til Fædrelandet, Snildhed og Djærvhed, som sikrede hende et varigt Minde i de Danskes Hjerter. Det fortælles, at da Gorm var paa Frieri, havde han Drømme, som Thyre tydede, hvorved der afvendtes en beklagelig Hungersnød for Danmark. Af Taknemlighed herover kaldte de Danske hende „Danebod“ eller „Danmarks Prydelse“, et Tilnavn, som hun med Rette fortjente, da hun senere i Slesvig anlagde den berømte Bold Danevirke, der skulde tjene Danmark til Forsvar mod fjendtlige Indfald.

Thyre Danebod blev efter sin Død begravet paa gammel nordisk Vis i en vældig Høi, som endnu er at see tæt norden for Sællinge Kirke i Jylland. Ovenpaa Høien samlede sig efterhaanden en Beholdning af Vand, som troedes at besidde lægende Kraft, og hvortil der i en Række Aar gjordes Balsarter af Syge og Krøblinge. Men da Vandet udtørredes, vilde man udrense den tragtformige Abning, i hvilken Beholdningen tidligere havde været: dette gav Anledning til Høiens Undersøgelse. Man stødte nemlig først paa en heel Deel store Stene, og neden under disse paa en mærkværdig Gravstue, bygget af Tømmer. Den var 11 Alen

lang, 2¹/₄ Alen høi og dækket med Egebjælker. Væggene, der havde været beklædte med uldent Løi, dannedes af Egeplanter, bag ved hvilke var faststampet et Leerlag, hvorpaa Loftsbjælkerne hvilede. Gulvet bestod af Egebræder, som laae meget nøiagtig ved Siden af hinanden, uden dog at være sammenpløiede. Ogsaa Loftet havde været beklædt med Egeplanter. I denne, forhen vistnok yderst pragtfulde Gravstue opdagedes aldeles ingen Levninger af Been; derimod forefandt man et næsten opraadnet Skrin, af Form som en rund Kuffert. Ved dette laae en Fuglefigur af Guldblik, og det ovenfor (Pag. 56-57) beskrevne Solbæger, som indvendig er belagt med en Guldblade. Iøvrigt fandtes kun end en Fuglefigur og nogle andre mindre betydelige Ting, saasom Levninger af Metalbeslag, malede Træstykker m. m. Marsagen til, at Indholdet af denne mærkelige Høi var saa ringe, maa søges deri, at Graven tidligere havde været opbrudt. Det saaes tydelig, at i Loftet vare fire af Bjælkerne fra ældre Tid af overhuggede, og at saaledes en forhen anstillet Eftergravning, maastee af de i Middelalderen bekjendte Høibrydere, maatte være skeet. Opdagelsen af et lille Stykke Borlys, som var hensat paa en af de overhuggede Tømmerstokke i Loftet, bestyrkede end mere Formodningen herom.

Ligeoverfor Thyres Høi paa den anden Side af Jellinge Kirke sees en lignende Høi, hvori hendes Egtefælle Kong Gorm ligger begravet, men som endnu ikke er undersøgt. Disse Gravminder ere de største og anseeligste i hele Landet; deres Høide er henved 35 Alen og deres Omfreds ved Foden over 250 Alen. Af saadanne Høie gives ogsaa kun ganske enkelte i Norden. Sædvanligviis have Gravhøiene en Høide af 5 til 10 Alen; de af den sidste Størrelse høre endogsaa til de ualmindeligste.

Det fortjener megen Opmærksomhed, at omtrent paa samme Tid, som store Jordhøie opkastedes over fornemme Afdøde, begra-vedes ogsaa Ligene af velhavende Folk i naturlige Sandbanker. Flere Steder her i Landet, f. Ex. i Herfølge Sogn, ved Himling-øie under Stiftet Ballø, ved Sanderumgaard og ved Marslev i

Fyen, er der i Sandbanke, hvor ingen kunstige Jordhøie vare synlige, opgravet ubrændte Liig, Smykker af Guld og Glas, deriblandt et Spænde med Runeskrift, Mosaikperler, kort sagt Ting, som baade med Hensyn til Form og Materie utvetydig viste hen til Hedenskabets seneste Tid. Den Omstændighed, at der her gjerne findes flere Liig jordede, bringer os til at troe, at der i Slutningen af Hedendommen gaves almindelige Begravelsessteder, hvilket i saa Fald dannede Overgangen til den Skik, som strax i den christne Tid blev herskende, nemlig at de Døde begravedes paa Kirkegaardene.

IV. Grave i andre Lande,

(især i Sverrige og Norge).

For at vore danske Mindesmærker kunne fremtræde i deres rette Forbindelse og Belysning, vil det være af Bigtighed at undersøge, i hvilke Strækninger af andre Lande lignende Oldtidsminder ere iagttagne. Uden en saadan mere alsidig Betragtning vilde neppe nogensinde paalidelige historiske Resultater kunne udgaae af Forstningen.

Vi vende os da først mod Syden. Steenkamre paa lave, steenomfattede Jordforhøininger, der fuldkomment stemme overeens med Steenalderens Dysser, findes i Pommern, Brandenburg, Mecklenborg, Hannover, eller omtrent hele Nordtyskland, i England, Holland (især i det Nordlige) og i den vestlige og sydlige Deel af Frankrige. Overalt er Indholdet det samme. Hvor de ikke tidligere ere undersøgte findes Skeletter med Steen- og Kavsager, ellers træffes Steenredskaber og Skaar af Leerkar, ligesom i Danmark. Saaledes ere t. Ex. i Frankrige aldeles karakteristiske Steendysser, som indesluttede Skeletter og Redskaber af Flintesteen, opdagede ikke alene paa Vestkysten, men ogsaa enkeltviis i Midten

af Landet, ja selv i det Sydlige i Nærheden af Pyrenæerne og Marseille. Det synes ligeledes, at de forefindes i Portugal og Spanien, hvorimod de aldrig vides at være paatrusne i Sydtyskland, Italien, Østerrige eller det østlige Europa, fra hvilke Landes hedenske Grave de ved deres særegne Bygning og simple Grav-gods væsentlig adskille sig.

Slet saa bestemte Grændser ere vi endnu ikke istand til at angive for Udstrækningen af Bronzealderens Høie, da disse med Hensyn til Form og øvrige Bestaffenhed have megen Lighed med de fleste Gravhøie i Tyskland fra hiin Tid, hvor den Skik, at brænde Ligene, var almindelig herskende. Imidlertid maae vi gjøre opmærksom paa den Forskiel, at Høie, der indeholde saadanne Broncesager med Spiral- og Ringzirater, som vore danske, ikke findes synderlig længere mod Syden, end i Mecklenborg og maaskee Hannover, og at derimod Høie med Broncesager af nogen anden Art forekomme i de fleste Lande i det sydlige og vestlige Europa.

Vende vi herefter vore Blikke mod Norden ville vi see, at Gravhøiene i de tre nordiske Riger ere indbyrdes meget forskjellige. Steenalderens Dysser og Jættestuer, der ere saa almindelige hos os, fremtræde ifkun i den sydvestlige Deel af det nuværende Sverrige, nemlig i det gamle danske Land Skaane og i Vestergothland (tvivlsomt i Halland og Bahuslehn), men findes aldeles ikke i det østlige og nordlige Sverrige, og heller ikke i hele Norge. Gravhøiene og Steensætningerne i disse Landstrækninger have en ganske anden Charakter; de store eiendommelige Steenkamre forsvinde saavel fra Høienes Ydre som fra deres Indre; men fremfor Alt maa det mærkes, at Ligene her ikke ere begravede ubrændte, uden fra en langt sildigere Tid; fra den ældre findes de stedse at have været brændte. Men uagtet det netop var denne Begravelsesmaade, som i Danmark var herskende i Bronzealderen, have dog de Høie, der i Norge og Sverrige ligge nord og øst for Steendyssernes Grændse, næsten ingen Overensstemmelse med Danmarks Grave fra Bronzealderen;

thi disse have omtrent selsamme indstrænkede Udstrækning paa den skandinaviske Halvø, som Steenalderens Dysser og Sættestuer. En kort Beskrivelse over Sverriges og Norges Mindesmærker vil nærmere tydeliggjøre Forskjellen mellem Gravene i de tre nordiske Riger.

Saa snart man fra det sydvestlige Sverriges fuldkomment danske Egne drager længere mod Østen eller Norden ind i Landet, træder med en fremmed Natur tillige fremmede Oldtidsminder imøde. I stedet for vidtstrakte, frugtbare Sletter sees efterhaanden flere og flere golde, eller med sparsomme Træer bevorede Klipper og ved dem tallose nedrullede Steenmasser. Denne Overflodighed af Stene og deraf følgende Mangel paa Muldjord, kan ikke have været uden Indflydelse med Hensyn til Gravhøienes ydre Bestaffenhed. Høie, sammendyngede af Jord, blive fra nu af i Almindelighed betydelig lavere, end i Danmark, hvorimod Høie, der for størstedelen bestaae af Stene, ere de meest fremherskende. Saagodtsom ukjendte hos os ere saaledes de paa de høieste Klippe-spidses jævnlige beliggende „Steenrør“, under hvilken Benævnelser man indbefatter Høie, som aldeles mangle Jordbedækning og alene dannes af en sammenkastet Hob Stene, i Bunden af hvilke der gjerne træffes en aflang Steenkiste. De have undertiden en meget anseelig Størrelse, f. Ex. en Høide af henved 10 Alen og foroven et Gjennemsnit af 50 Skridt. En heel Deel mindre ere de øvrige nok saa talrige, tildeels med Jord blandede, Steenhøie, idet de ere opførte af ganske smaae, sammenhobede Stene og derved ikkun sjelden hæve sig mere, end 1 à 2 Alen fra den omliggende Jord. I disse Form kunne flere Forskjelligheder paa-vises. Sædvanligviis ere de runde eller aflange og indhegnede af en Steenkreds, hvori de enkelte Stene af og til slutte ganske tæt sammen; snart ere de firkanterede, hyppig med en større Steen i hvert Hjørne, snart igjen findes de i Form af Trekanter. De sidstnævnte, som gjerne have stærkt indadboiede Sider, ere ofte prydede med en opretstaaende, temmelig høi Steen paa Mid-

ten, hvor den egentlige Grav er, og med en lignende i hver af de tre Ender. Dog gives der ogsaa runde Steenkredse og fir-kantede Steensætninger, som ikke indeslutte nogen jordblandet Steendynge, men alene en jævn Flade, hvilke man desaaarsag har kaldet Domringe (eller Tingsteder) og Kamppladse. At disse alligevel, idetmindste som oftest, ere Grave, bliver indlysende deraf, at de findes liggende samlede i stor Mængde, og ovenikjøbet indeholde Leerkruffer med brændte Been og Aske og andre Oldsager. Som de mærkeligste Gravsteder i Sverrige maae de saakaldte Skibshøie unægtelig ansees. Ved en Skibshøi forstaaes nemlig en langagtig,

mod Enderne spids tillobende Steensætning, der er udfyldt med en Hob Smaastene, blandede med Jord; undertiden er dog nu Mellemrummet ganske fladt. I hver Ende sees fordetmeste en høi opretstaaende Steen, hvorved For- og Bagstavnen paa Skibet upaatvivlelig skulde antydes. Ligheden med Skibe bliver endnu mere isinesaldende derved, at der gives saadanne Steensætninger med en høi Steen i Midten som Efterligning af en Mast, og med flere Rader smaae Stene, der gaae tværs over Steensætningen og forestille Roerbænke. De ligge meest i Nærheden af Havet, f. Ex. paa Gothland og Dland, men fornemmelig i Blefingen, hvor de paa flere Steder træffes i betydelig Mængde i Forening med runde, fir-kantede og trefantede Grave; alene paa den saakaldte Listerby Nas sees henved hundrede, uagtet mang-

foldige i Tidens Løb ere gaaede tilgrunde. Deres Størrelse er meget forstjellig, de forekomme fra 8 til 60 Skridts Længde og 2 til 12 Skridts Brede; Endestenene have ved de større en Længde af 6 til 8 Allen. I Almindelighed maae de antages for Vingers Gravsteder; i enkelte Tilfælde kunne de maaskee være opreiste til Minde om en eller anden Sotræfning. Uomtvistelige Mindestene vare de høie, smale, opreiste Stene, de saakaldte Bautastene, som jævnlig ere fra 4 til 8 Allen lange, og som staae

paa Midten eller ved Siden af Gravhøie. Paa Stene Hede i Bahuslehn sees 9 hele og 3 ituslaaede saadanne i en 50 Skridt lang Række mellem aflange og runde Gravhøie, men endnu mærkeligere er den ikke langt derfra beliggende Valplads ved Greby i Tanum Sogn, hvor der paa en temmelig lille Strækning findes omtrent 130 ganske lave, deels runde deels aflange, steenomsatte Gravhøie, af hvilke henved et halvhundrede synes at have været prydede med opreiste Stene fra 3 til 7 Allens Længde. Endnu ere omtrent fyrrethve af disse Stene levnede, men ifkun sexten staae opreiste.

Med Undtagelse af de ved Gammel-Upsala Kirke beliggende vældige Kongehøie, der i Størrelse kunne maale sig med Gorms og Thyres Høie i Jellinge, og saaledes med Rette henregnes til

Nordens anseeligste, af Jord opførte Mindesmærker, ere Gravhøiene i Sverrige, som forhen antydet, paafaldende lave. De indeslutte derfor ogsaa kun enkeltviis større Bygninger af Steen eller Træ. I denne Henseende ere de noget forskjellige fra Norges Gravhøie, hvilke, naar de bestaae af Jord, i det Hele ere mere storartede saavel i deres ydre, som indre Bestaaffenhed. De dække da ikke sjelden endog flere Træbygninger, hvori mange og kostbare Oldsager ere henlagte; dette gjælder ogsaa aldeles om de norske Steenrør. Forresten er Ligheden mellem Norges og Sverriges Gravminder meget iøinesfaldende. De samme lave steenomfattede, runde Høie, Firkanter, Trekanter og Skibsfætninger saavel som høie, opreiste Stene forefindes i begge disse Naboriger.

Til Oldtidsminderne der henregnedes ogsaa tidligere en egen Art store Stene, som have en saadan Beliggenhed paa Kanter af Klipperne, at de kunne roffes med Haandskraft uden at tabe Ligevægten, hvorefter de almindeligen kaldes Roffestene; enkelte af dem ere ligeledes opdagede paa Bornholm. Man antog dem endog i sin Tid for hedenfke Altare eller Drafler. Men det er aldeles vist, at de ikkun ere Kullestene, som ved adskillige Naturbegivenheder have løsrevet sig fra Klipperne og som tilfældigviis have faaet et saadant Underlag, at de kunne bevæges uden derfor at glide længere ned.

Gravhøiene i Sverrige og Norge have ikke alene en særegen ydre Form, ogsaa med Hensyn til deres Indhold ere de væsentlig forskjellige fra de danske Gravhøie. Disse gjemme sædvanlig Oldsager fra Steen- og Bronzealderen, men dette er ikke Tilfældet med de svenske og norske Høie, som næsten uden Undtagelse indeholde Oldsager fra Jernalderen, saasom Vaaben og Redskaber af Jern, skaalformede Spænder med gjenembrudt Arbeide, og Perler af Glas og Mosaik. Derhos ere de i dem begravede Liig brændte, medens Ligene i de danske Grave fra Jernalderen næsten altid ere nedlagte ubrændte. Spor til en saadan Høilægning

forekomme sjelden i de norske og endnu sjeldnere i de svenske Høie, og da stedse fra Dvergangstiden mellem Hedenskabet og Christendommen. Herved bestyrkes ogsaa Snorres Udsagn, at Brændalderen vedvarede længere i Sverrige og Norge, end i Danmark. Kun er der den Omstændighed, som ikke bør lades upaaagtet, at Brændalderen falder sammen med Bronzealderen i Danmark, men med Jernalderen i Sverrige og Norge.

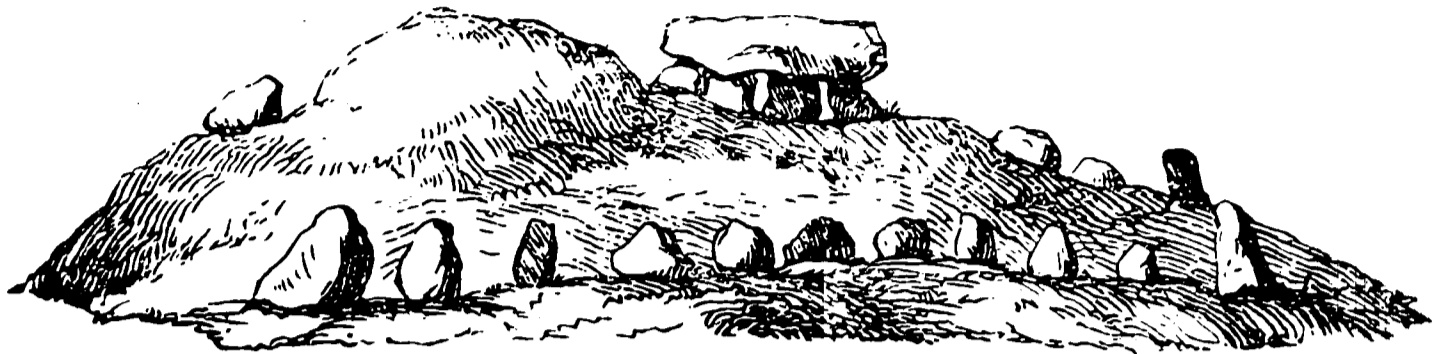
For Tidsbestemmelsens Skyld maa det endnu anføres, at der paa Island, som først i Slutningen af det niende Aarhundrede blev bebygget af udvandrede Nordmænd, sees Grave, der aldeles svare til de i Sverrige og Norge sædvanlige lave, steenomsatte Gravsteder, som i mange Egne henligge ved Skibshøie og tre- og firkantede Steensætninger. Af de foregaaende Undersøgelser vil det allerede være bekjendt, at saadanne Steensætninger og lave Jordhøie tilligemed de ved dem opreiste lange, smale Stene neppe kunne paavises i Danmark. Rigtignok Hayes Efterretning om, at der i Nabenraa Amt i Nærheden af Havet tidligere skal have været adskillige Skibssætninger, de saakaldte „Dannebrogs-skibe“. Ligeledes forefindes der ogsaa paa Hjarnøe en Deel Steensætninger, som synes at have nogen Lighed med Skibssætninger. Men disse ere i al Fald ganske enkeltstaaende, og da desuden deres Oprindelse er meget tvivlsom, kunne de naturligviis ikke komme i Betragtning mod alle de øvrige Gravhøies aabenbart overensstemmende Vidnesbyrd. Resultatet af Sammenligningen mellem Danmarks og det øvrige Nordens Mindesmærker bliver altsaa: at der i Danmark og den sydvestlige Deel af det nuværende Sverrige gives mangfoldige Gravhøie fra Steen- og Bronzealderen, men ikkun meget faa Grave fra Jernalderen, og selv da fra dennes seneste Tid; hvorimod der i det øvrige Sverrige og Norge hverken findes Høie fra Steen- eller Bronzealderen, men i Stedet derfor en stor Mængde særegne, fra de danske forskellige, Jordhøie og Steensætninger, der hidrøre baade fra Jernalderens seneste og tidligste Periode.

Gravhøiene samstemme følgelig fuldkomment med Oldsagerne i at vise, at Steenalderen og Bronzealderen ikke gjælde saaledes for Norge og Sverrige som for de gamle danske Lande, samt at den nyere Jernalder vel omfatter alle tre Riger, men at den dog nærmest har sit Hjem i Norge og Sverrige, hvorfra den først seent har strakt sig ud over Danmark. Dette tyder klart nok hen paa, at der i den ældste Tid var en fuldstændigere Bebyggelse i Danmark, end i det øvrige Norden.

Idet vi ved en saavidt muligt omfattende Kundskab til vore Gravhøies Bestaffenhed, Ælde og Forhold til andre Landes Mindesmærker blive satte istand til at adskille de forskjellige Tidsalderes Grave, kunne vi tillige herved gjendrive mange enkelte feilagtige Sagn, som Tid efter anden have indsneget sig i Historien. Noogle oplysende Exempler herpaa ville neppe være ganske uden Interesse.

I det i Oldtiden saa berømte Slag paa Braavalla Hede i Sverrige mellem den danske Konge Harald Hildetand og den svenske Konge Sigurd Ring, faldt Harald Hildetand. Hans Liig blev, saa sig de gamle Efterretninger, lagt paa et Baal og brændt, hvorefter hans Aske førtes til en ved Leire opkastet Gravhøi. Denne veed Sagnet endnu at paavise. Den er noget beskadiget, men bestod i ældre Tid af en langagtig Jordforhøining omtrent 35 til 40 Alen lang og 12 Alen bred; paa begge dens lange Sider stode en halv Snees opreiste Stene, og de fire Hjørnestene vare noget større, end de øvrige. I den nordlige Side fandtes en liden Jordhøi, ved hvis Fod den egentlige Grav var at see. Denne var steensat med tre store og to mindre Stene i Firkant, mellem hvilke Rummen vare udfyldte med smaae flade Stene. Ovenpaa de store Stene havde i sin Tid hvilet en svær Dverligger, som for omtrent hundrede Aar siden blev sprængt. Gravens

hele Udseende bliver tydeligere ved høstaaende Afbildning. Af

denne vil det imidlertid formeentlig aldeles utvivlsomt fremgaae, at Graven er en ganske almindelig Dysse fra Steenalderen, især da der i den fra Kamret udkastede Jord er fundet Riler af Flint, og at den saaledes umulig kan være opreist for Harald Hildetand, der, ifølge de gamle Sagns Beretninger, maatte have levet i en langt sildigere Tid. Man vilde kunne paavise en Mængde lignende ugrundede Fortællinger om Grave, hvori visse bekjendte Konger, f. Ex. Humble og Hjarne, skulde være høilagte, men vi ville her endnu kun omtale den mærkeligste og navnkundigste af dem alle, den nemlig, at Kong Frode den Fredegode, hvis Liig førtes 3 Aar om Land, førend det blev begravet, siges at ligge i en lang, svær Høi ved Bærebros Mølle i Nærheden af Frederiksfund i Sjælland; Sagnet er saa gammelt, at allerede den bekjendte Historiestriver Saxe Grammatiker for sex hundrede Aar siden har optegnet det efter en dengang gammel Vise. Den saakaldte Frodehøi er en meget lang Banke, som synes at være tilbannet ved Menneskehænder, og som tidligere har været omsat med store Stene, af hvilke for saa Aar siden endnu adskillige vare tilbage. I den ene Ende af Høien sees en rund Fordybning, hvorfra gaaer en Lavning ud til Høiens Side. I dette Hul ligge adskillige store Stene, Levninger af det forstyrrede Gravkammer. For omtrent tre hundrede Aar siden havde Biskop Konnov ladet Kamret undersøge, men Intet fundet, uden en heel Deel Menneskebeen, som sædvanlig forekomme i Steendysserne, til hvilke ogsaa Frodehøien

maa henregnes. Hvis overhovedet Frode den Fredegode kan ansees som en historisk Person, da er det efter de gamle Sagn nok muligt, at han kunde være begravet ved Bærebros, men vi maae i høieste Grad betvivle, at han skulde ligge i den Grav, som Sagnet har givet hans Navn; thi i hans Tid begravedes Folk sikkerlig ikke mere i Steendysser. — I det Hele er Egnen omkring Bærebros og Leire overmaade riiig paa Dysser fra Steenalderen, og det af den naturlige Grund, at disse Steder, som vare gunstige for Jagt og Fiskeri, maatte have noget særdeles Tiltrækkende for de ældste Beboere. At saaledes ogsaa „Leirekongernes store Dffersted“, som ligger tæt ved Snoldelev under Frue Sogn i Roeskilde, og bestaaer af en steenomsat Høi med tre Gravkamre, ikke er andet end en Steendysse eller en Grav fra den ældste Tid, kunne vi, efter alle Kjendsgjerninger, trygt paastaae.

Bigtigheden af de paa denne Maade gjennem Gravhøiene erhvervede kritiske Oplysninger indskrænker sig dog ikke til, at nogle enkelte ugrundede Sagn, der tildeels ere sammensatte i senere Tider, blive modbeviste og udryddede af Historien. Men, hvad der er af lige saa stor Betydning, vi lære desuden heraf, at man ifkun med den største Barsomhed maa fæste Lid til lignende Sagn, selv om disse ere henførte til bestemte Steder og Gravhøie, og selv om de ere opskrevne adskillige hundrede Aar tilbage i Tiden, naar ikke særegne Omstændigheder maatte tale for deres Ælde og Paalidelighed.

V. Runestene.

Oldsager og Gravhøie vilde meddele langt sikkrere Efterretninger om Oldtiden, naar de jævnligen vare forsynede med Indskrifter. Af Sprogene, hvori disse vare affattede, maatte vi i saa Fald navnlig kunne slutte os til Nordens tidligste Indbyggeres Herkomst og Slægtsskab, da det jo er vist nok, at Folk, der høre til den samme Stamme, ogsaa tale idetmindste beslægtede Tungemaal. Men desværre ere Indskrifter fra Oldtiden saare sjeldne. I Steenalderen synes Skrift, muligviis med Undtagelse af enkelte hieroglyphiske Tegn og Forestillinger, at have været aldeles ukjendt. Fra Bronzealderen vides endnu heller ikke bestemte Spor til Indskrifter at være fundne; først i Jernalderen forekomme Indskrifter, hvilke altid ere optegnede med de saakaldte Runer eller Runebogstaver. Det almindelige Alfabet, som bestaaer af sexten Charakterer, er følgende:

F.	N.	D.	F.	R.	Y.	K.	T.	L.	H.	T.	B.	M.	Y.	A.				
F.	U.	Th.	D.	R.	K.	G.	S.	N.	J.	A.	G.	T.	D.	B.	L.	M.	Y.	A.
														(D)	(i Enden)			

Dog gives der Afændringer af dem og flere Maader, hvorpaa de fremtræde; desuden er der ogsaa andre forskjellige Arter af fremmede, mere afledte Runer, f. Ex. de angelsachsiske. Indskrifter med disse ere i det Hele taget, vistnok paa Grund af endnu ubekjendte Egenheder i deres Indretning, som oftest meget vanskelige at udtyde.

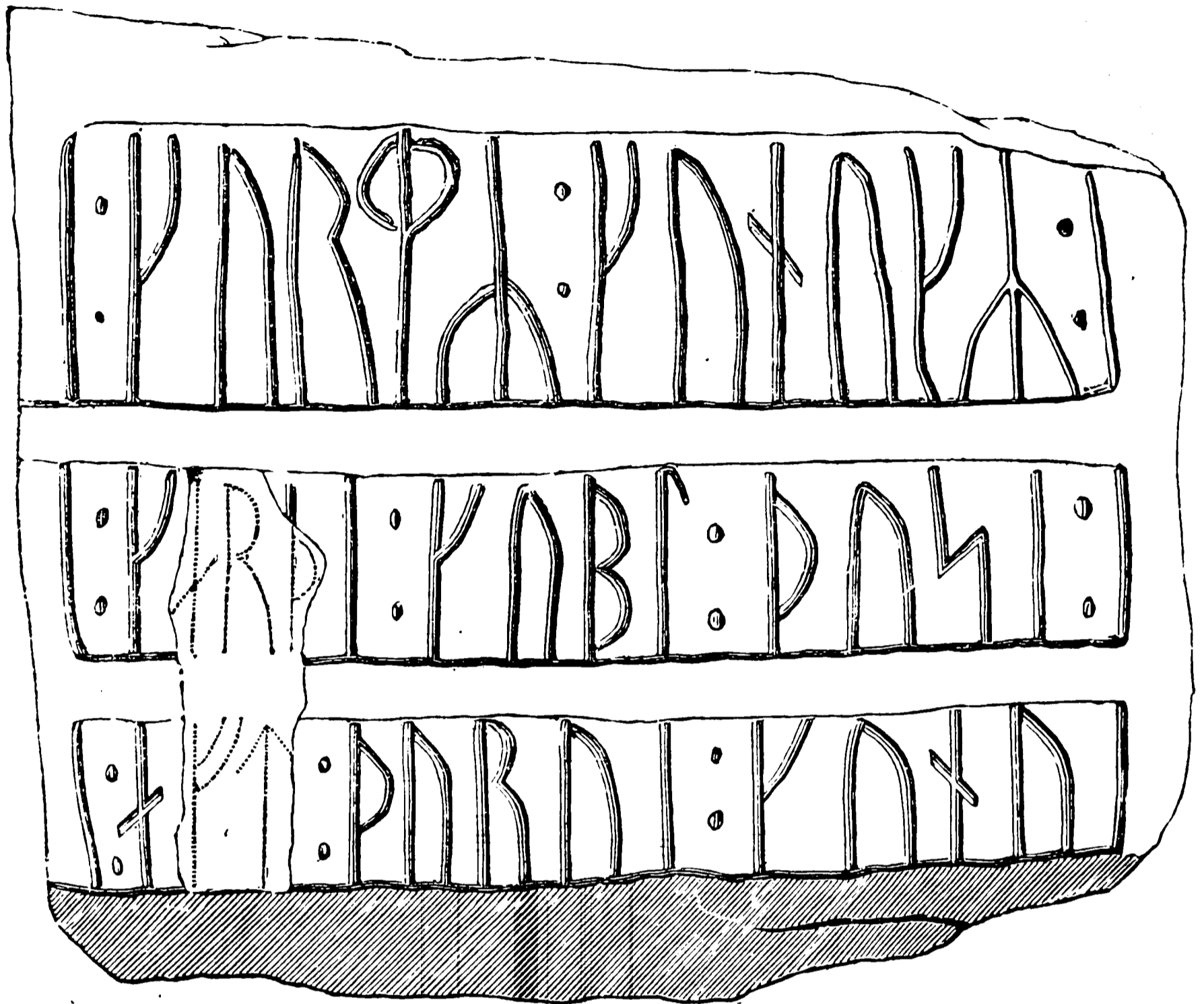
I Oldtiden bleve Runerne indridsede i Metal, saasom paa Smykker, eller indskaarne i Træ, fornemmelig paa Træstokke, og i Bark, men ogsaa indbuggedes de i Stene. Da Træ, Bark og tildeels Metal fortæres af Ulde i Jorden, ere de Indskrifter bedst bevarede, som findes paa de store Stene, der efter Runerne kaldes Runestene. Disse vare sædvanligviis Mindestene, som bleve opreiste ved berømmelige Afdødes Grave. Runestene hidsvare snart fra den hedenske, snart fra den første christelige Tid. Som en

uomtvistelig hedensk Rune-steen maae vi nævne den i Begyndelsen af dette Aarhundrede opdagede Glavendrupsteen i Fyen. Indskriften er fordeelt paa tre Sider, og er paa nu brugeligt Dansk omtrent følgende: 1) „Ragnhilde satte denne Steen efter Alle Sølv-gode (en) ve (l) (h) æderværdig Mand." 2) „Alles Sønner gjorde denne Høi efter deres Fader og hans Kone efter sin Mand, men Sote ristede disse Runer efter sin Herre. Thor hellige disse Runer!" 3) „Til Rust vorde den, som vælter denne Steen, eller drager (den bort, for at sætte den) efter en anden". Det fortjener især Opmærksomhed, at Thor, en hedensk Gud, er paakaldt her. I Almindelighed indhuggedes der kun paa Stenene, af hvem og for hvem de vare opreiste, med Tilføielse af forskellige Omstændigheder. Indskrifterne maatte saaledes naturligtviis ofte blive noget eensformige, men de yde dog værdifulde og interessante Oplysninger for Historien, fornemmelig med Hensyn til de indre Forhold, sjeldnere angaae de de ydre, store, fremtrædende Begivenheder.

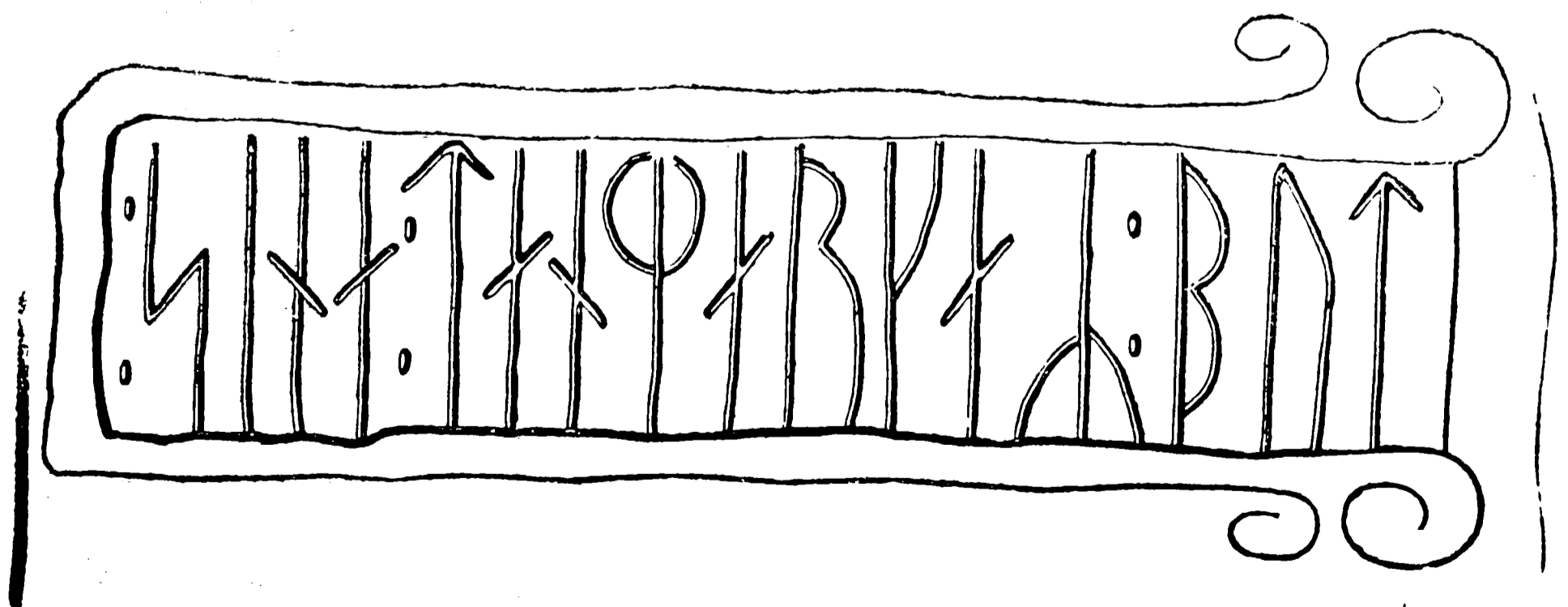
Til de i denne Henseende mærkeligste Rune-stene i Danmark høre de to Mindestene i Jellinge over Thyre Danebod og Gorm, og Stenen i Søndervising. Af Jellingestenenene, der begge sees staaende udenfor Kirkedøren, er den mindste sat af Gorm for Thyre. Den er af Granit, 2½ Alen høi, 1½ Alen bred og temmelig flad. Paa de to brede Sider findes Indskriften.

(Afbildningen følger nærmest herefter.)

Forsiden.

Indskrift paa Bagsiden.

Indskriften paa Forsiden er, lige efter Bogstaverne: „Gurmr kunugr garþi kubl þösi aft þurvi kunu“ og paa Bagsiden: „sina Danmarkarbut“, „Kong Gorm gjorde denne Høi efter sin Kone Thyre Danmarksbod“. At Gorm her siges at have opført Høien efter sin Kone, er særdeles paafaldende, da alle Skribenter ere enige i at fortælle, at Thyre overlevede Gorm. Hvis man derfor ikke vil antage, at Høien er opreist og Stenen udhuggen allerede i Thyres levende Live, hvilket isøvrigt ingenlunde vilde være uden Exempel eller uberettiget, maa man nødvendigviis troe, at Skribenterne have efterladt os feilagtige Beretninger om disse Begivenheder, og at Thyre virkelig er død førend Gorm.

Den største Jellingesteen er opreist til Minde baade om Gorm og Thyre af deres Søn Kong Harald Blaatand. Den er 5½ Alen høi og har paa tre Sider en Indskrift, der oversat omtrentlig lyder saaledes: „Kong Harald bod gjøre disse Høie efter sin Fader Gorm og efter sin Moder Thyre; den (samme) Harald som sig vandt hele Danmark og Norge og (antog siden) Christendommen (eller christnede sit Folk).“ Paa Stenens tredie Side er desuden udhugget en Christusfigur, som er kjendelig derved, at der i Glorien om Hovedet sees Enderne af et Kors. Med dette Tegn udmærkedes Christus altid fremfor de katholske Helgene i de ældste Fremstillinger. Runestenen indeholder følgerig ved Indskriften og Christusfiguren et paalideligt samtidigt Vidnesbyrd om Christendommens første Fremtrængen i vort Fædreland. Den er ikke alene et Minde om Gorm og Thyre, den er ligesaameget et Minde om Christendommens Seier over Hedenstabet, og den kan derfor ogsaa med Rette kaldes den mærkeligste Mindesteen i Danmark, for ikke at sige i hele Norden.

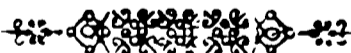
Runestenen i Søndervising (Lyrsting Herred, Skanderborg Amt), som først blev funden for faa Aar siden, synes at være opreist omtrent paa samme Tid, som den store Jellingesteen. Dens Indskrift er: „Tuva löt görva kubl, Mistivis dotir uft muður sina, kuna Haralds hins guða Gurmssunar.“

Det er med nogle flere Ord og tydeligere: „Tuva lod gjøre denne Høi; hun var Datter af Mistivi, gjorde den efter ſin Moder, og var Harald Gormſøn den godes Kone“. Ved Harald Gormſøn kunne vi ikke undlade at tænke paa Harald Blaatand, og hvis det vinder Beſtyrkelse, at det er ham, der omtales, møde vi her den Mærkelighed, at Indſkriften giver os Underretning om en hidtil ganſke ubekjendt Omſtændighed, at hans Kone heed Tuva. Hele den Tids Historie er ſaa mangelfuld, at det ikke kan undre os, om en Dronnings Navn ikke er blevet optegnet af Hiſtorieſkriverne. Runeſtenen føier endnu til, at Tuva var en Datter af Mistivi — et Udsagn, der i ſaa Fald vilde være dobbelt mærkeligt, da vi af andre Kilder vide, at der paa den Tid levede en vendiſk Fyrſte Mistivi (muligen den ſamme Mand, ſom Runeſtenens Mistivi), der i Aaret 986 ødelagde Hamborg. Harald Blaatand maatte ſølgelig have ſtaaet i et Forhold til Benden, ſom i politiſk Henſeende ikke kunde være uden Betydning for Danmark.

Omendſkjøndt det hører til de ſtorſte Sjeldenheder, at Runeſtenene meddele ſaadanne vigtige hiſtoriske Eſterretninger, fortjene de dog alle, ſelv de, der ere forſynede med tilſyneladende høiſt ubetydelige Indſkrifter, fortrinlig Opmærkſomhed. Idet nemlig Indſkrifterne ere de ældſte Sproglevninger, vi nu have tilbage, blive Runeſtenene at betragte ſom Mindesmærker baade om Sprogets Udſtrækning og Beſtaffenhed i Oldtiden. Med Henſyn til Afgjørelſen af det meget omtvistede Spørgſmaal angaaende det danſke Sprogs tidligere Grændſe mod Syden, er det ſaaledes af ikke ringe Vægt, at man ved den øſtlige Ende af den gamle ſleſvigſke Bold Krograven, ſom ligger noget ſønden for Danevirke, og ſom upaatvilelig er endnu ældre end denne, har fundet Runeſtene med ægte gammel-danſke Indſkrifter. Da det fremdeles af Hiſtorien er bekjendt, at der i Oldtiden taltes eet Sprog over hele Skandinaviën, hvilket ogſaa har vundet yderligere Bekræftelse derved, at Indſkrifterne paa Runeſtenene i-de tre nordiſke Riger ere af-fattede i eet og ſamme Sprog, kun med enkelte, ved ſæregne Om-

ſtændigheder bevirkede Afvigelfer, kan det neppe omtvovles, at nøiagtige Underſøgelſer af ſamtlige nordiſke Runemindesmærker ville give vigtige Bidrag til Kundſkab om vort Modersmaal i dets ældre Skikkelfe og ſaaledes ogſaa medvirke til dets fremtidige Uddannelfe. Imidlertid er Runeſtenenes Antal i Danmark ikke meget betydeligt. Skulle derfor de nævnte Underſøgelſer faae den fornødne Fremgang, er det ikke alene nødvendigt at have et vaaget Øie med Bevaringen af de allerede opdagede Runeſtene; Opmærkſomheden bør i ligefaa høi Grad henvendes paa at finde dem, ſom hidtil ere ubekjendte. Mangfoldige Runeſtene ligge ſikkerlig endnu enten nedgravede i Jorden, eller henſtaaee paa Steder, hvor Indſkrifterne ikke komme tilſyne; idetmindſte er der temmelig ſtadig fundet ſaadanne Stene, af hvilke enkelte ere meget mærkelige. Naarlig vilde det ved Sprængning af Steenblokke være ſærdeles nyttigt, i Forveien at forviſſe ſig om, at der ikke fandtes Indſkrifter paa nogen af Siderne; thi var dette Tilfældet, burde Ste-
nen under alle Omſtændigheder bevaeres til nyere Underſøgelſe.

Tidligere, da man ikke havde nogen klar Bevidſthed om Runeſtenenes virkelige Værd, bleve mange mærkelige Mindſtene aldeles tilintetgjorte. Men i vore Dage, hvor Kjærlighed til vort Modersmaal levende yttres ſig, er det at haabe, at de ældſte danſke Sprogmindesmærker ikke ſkulle gaae tilgrunde ved Ligegyldighed eller Attraa efter en ringe Fordeel.

Credie Afdeling.

I. Oldtidsminderne's Betydning for Historien.

Ifølge de ovenfor fremstillede Kjendsgjerninger, kunne vi af Oldsager og Gravhøie danne os en langt klarere Forestilling om vort Fædrelands Bebyggelse og Culturudvikling i Oldtiden, end af de usikre og ufuldstændige skriftlige Efterretninger. Dette træder bedst frem i en almindelig Oversigt over det Udbytte, som Oldtidsmindesmærkernes Betragtning maa antages allerede at have ydet for Historien.

I den allercældste Tid, i den saakaldte Steenalder, medens Danmark var et raat og tæt skovbevokset Land, boede her et Folk, som fornemmelig havde udbredt sig langs med Kysterne, og som stod paa et meget lavt Culturtrin. Brugen af Metaller var endnu ubekjendt, og af den Grund bleve alle Redskaber forfærdigede af Steen, Been eller Træ. Med saadant Værktooi kunde Indbyggerne ikke lægge megen Binde paa Agerdyrkning; derimod udgjorde Jagt og Fiskeri deres fornemste Erhvervskilder. Til Fiskefangsten i Strømmene og i Havet brugte de Medefroge, Harpuner og Landsfer af Flint; desuden havde de Både af udhulede Træstammer. Paa Jagten førte de ikke alene Buer og Pile med sig, men ogsaa Landsfer og Jagtknive, for bedre at kunne fælde de store Dyr, hvis Huder tjente dem til Klædninger. Deres Boliger vare rimeligviis byggede af Stene, Træstammer og Jord; thi selv deres Døde begravede de med megen Omhyggelighed i Kamre, der vare opførte af store, paa den indadvendte Side flade Stene.

I det næste Tidsrum, eller i Bronzealderen, var en større Cultur trængt ind i Landet, og derved bleve alle Forhold fuldkomment forandrede. Indbyggerne vare nu i Besiddelse af to Metaller: Bronze og Guld; de havde vævede Tøier og smukt

udarbejdede Smykker, Baaben, Skjolde, Hjelme og Lurer, som gjerne vare prydede med eiendommelige Zirater, isærdeleshed Spiralzirater. Redskaber af Bronze fortrængte de gamle af Steen, og saaledes maatte ogsaa Jagt og Fiskeri træde tilbage for den begyndende Agerdyrkning. Skovene ryddedes lidt efter lidt i det Indre af Landet, eftersom Agerdyrkingen udbredte sig videre og Folkemængden tiltog. Samfærdselen med andre Lande aabnedes deels ved Krigstog, deels ved Handel, og Søfarten fik nu først nogen Betydning, da Skibene bleve større og byggede paa en bedre Maade, end Steenalderens simple Fartøier af udhulede Træstammer. I denne Tid brændte man Ligene af de Døde, og begravede de tiloversblevne Beenstykker i Askekruffer, smaae Steenfister eller under Steendynger inden i sammenfjorte, store Jordhøie.

Endelig, men, som det synes, først henimod det ottende eller niende Aarhundrede, traadte den tredje Alder eller Jernalderen i Kraft. Med den kom to hidtil ukjendte eller ubenyttede Metaller, nemlig Jern og Sølv, i Brug her i Danmark. Alle skjærende Redskaber og alle Baaben forfærdigedes nu af Jern istedetfor af Bronze, og bleve desuden ganske forandrede med Hensyn til Form og Zirater. Overhovedet gjorde en heel ny Smag sig gjældende i dette Tidsrum, hvilket var en naturlig Folge af, at Nordens Forbindelser med andre Lande havde faaet en større Udstrækning; thi herved hidbragtes mangfoldige fremmede Sager, der senere bleve efterlignede af indenlandske Emede. Mod Osten og Syden stode Nordboerne fornemmelig i Handelsforhold til det østromeriske Rige, Landene ved det kaspiske Hav, Rusland og Rystlandene ved Østersøen; men størst Indflydelse paa Culturens Udvikling i Norden havde dog Nordboernes hyppige Vikingstog til de vestlige Lande: England og Frankrige. Herfra havde Jernalderens almindelige Zirater, symmetriske Slynngninger og Arabesker, deres Oprindelse, og herfra hjemførtes store Rigdomme og manganen en Spire til vordende nyttige Indretninger. Agerdyrkingen gjorde neppe synderlige Fremskridt i Danmark i denne

frigerste Tid, da Folket idelig kæmpede enten paa Vikingstoge, eller i Landet selv mod Indfald af Fremmede. Det er endog saa rimeligt, at Sandsen for Agerdyrkning og lignende fredelige Sysler maatte tabe sig paa samme Tid, som Sotogene indbragte baade Hæder og fuldt op af Bytte. Gravstikkene bleve nu af nogen anden Art, end i Bronzealderen. Eigene begravede man fordetmeste ubrændte, enten i store Høie eller i naturlige Sandbanker tilligemed mange prægtige og kostbare Sager. Vifingen jordedes i sit Skib, og Helten fik ofte sin Yndlingshest med sig i Graven.

Denne Inddeling af Danmarks Oldtid i tre Aldere er ene og alene grundet paa Oldsagernes og Gravhøienes overensstemmende Vidnesbyrd; thi de gamle Sagn ommelde ikke engang, at der forhen her var et Tidsrum, i hvilket Vaaben og skjærende Redskaber, af Mangel paa Jern, bleve forarbejdede af Bronze. Tildeels derfor paastaae ogsaa Mange, at den nysnævnte Inddeling i tre Aldere ikke bør tillægges nogensomhelst Betydning eller Troværdighed; idet navnlig Sagerne fra disse Aldere, hvilke vi for Kortheds Skyld ville kalde Jernsager, Broncesager og Steensager, meget godt kunne hidrøre fra een og samme Tid, men fra forskellige Klasser. Saaledes antage Nogle, at Broncesagerne, som udmærke sig ved deres smukke Forarbejdning, have været brugte af de rigeste Folk, hvorimod Jernsagerne have tilhørt de mindre Formuende, og Steensagerne de Fattige. Denne Indvending er dog neppe bygget paa Sandsynlighed eller paa tilstrækkelig Kjendskab til Mindesmærkerne fra Oldtiden. Sæt nemlig, at Broncesagerne have tilhørt de rigeste Folk, hvorledes er det da tænkeligt, at der ikke skulde have været rige Folk i det egentlige Sverrige og Norge, hvor jo, som bekjendt, ingen Broncesager forefindes? det er ogsaa kun lidet sandsynligt, at rige Folk benyttede det mindre gode Metal, Bronze, til Redskaber og Vaaben, medens de Uformuende allerede havde det bedre Metal, Jern. Desuden træffes langt færre Kostbarheder og især langt færre store Guldsmykker

ved Broncesagerne, end ved Jernsagerne; ved Broncesagerne er der endnu ingensinde fundet Sølvsmykker, kufiske eller østromerske Mynter, saaledes som ved Jernsagerne. Antager man nu endog, at Jernsagerne have været de Riges og Broncesagerne de mindre Formuendes Eiendom, bliver det dog lige usandsynligt; thi i saa Fald havde der næsten ikke været en eneste uformuende Mand i hele Sverrige og Norge. Hvad ogsaa Steensagerne, eller de formeentlige Fattiges Nedstaber angaaer, da maa det vel mærkes, at disse almindeligviis opgraves i Kamrene paa Steendysserne og i Jættestuerne. Men Steendysserne og Jættestuerne ere meget større og meget prægtigere Gravminder, end de Høie, som indeholde Broncesager; man maatte altsaa slutte, at de Rige bleve begravede i en Jordhøi, som var opfastet over en ubetydelig Steendynge, og at derimod de Fattige bleve hvilagte i Steenkamre, som ofte ved deres Størrelse og omhyggelige Bygning vække Nutidens Forundring. Dette er naturligviis fuldkomment utroligt. Tilhørt fremdeles Bronze- og Jernsagerne een og samme Tid, vilde der dog være al Sandsynlighed for, at de vare forarbejdede omtrent i samme Smag eller at Formerne og Ziraterne havde idetmindste en fjern indbyrdes Overeensstemmelse, om endog Metallet var forskjelligt. Men Broncesagerne røbe baade ved Form, Zirater og Forarbejdning i det Hele en ganske anden Smag, end den, der afpræger sig i Jernsagerne. Hvis endelig de forskjellige Arter af Oldsager vare samtidige, maatte man ligeledes vente, at vore Gravhøie, der da ogsaa bleve at betragte som samtidige, havde i Hovedsagen, og nærmest med Hensyn til de egentlige Gravstikke, en vis kjendelig Lighed med hinanden. Imidlertid vide vi, at de store Steendysser og Jættestuer indeslutte Steensager og ubrændte Ligg, og at de Høie, der gjemme Broncesager tilligemed brændte Ligg, have en heel anden Indretning, samt at Høiene med Jernsager i det Væsentlige ere forskjellige fra alle de øvrige Høie. Da det nu aldeles ikke kan antages, at der i Oldtiden fandtes en saa skarp Adskillelse mellem de tre Klasser Rige,

Uformuende og Fattige, at hver Klasse skulde have havt særegne Gravstikke og derhos Baaben, Redskaber og Smykker, som baade i Form og Materie var grundforskjellige fra de andre Klassers, saa maa det følgerig ansees for utvivlsomt, at den oftnævnte Inddeling af Oldsagerne og Gravhøiene i tre Aldere er bygget, ikke alene paa Sandsynlighed, men paa tilforladelige Kjendsgjerninger og i det Hele paa en fastere Grundvold, end man kunde haabe, hvor Talen er om en Tid, der ligger forud for de paalidelige historiske Efterretninger. Vi tage derfor ikke i Betænkning at stride til Undersøgelsen af det Spørgsmaal, om det kun var een Folkestamme, der her i Oldtiden gradviis udviklede sig gjennem de tre Aldere, eller om det var flere Stammer, som Tid efter anden trængte ind i Landet og bevirkede de forskjellige Forandringer i Culturen.

Erfaring har lært, at Gravstikke, med hvad dertil hører, er noget af det, som Folkestammer paa et lavt Culturtrin meest agte og bevare og som de først da opgive, naar de, efterat være underkuede af mægtigere Fremmede, med det samme have opgivet deres Nationalitet eller ophørt at være selvstændige Folk. I Steenalderen og Broncealderen vare Gravstikkene og Gravhøiene aldeles forskjellige; vi ere saaledes ogsaa berettigede til at paastaae, at den Folkestamme, der i Broncealderen beboede Danmark, var en anden, end den, som i Steenalderen grundlagde Landets Bebyggelse. Dette vise ogsaa Oldsagerne tydelig, idet der ikke findes nogen gradviis Overgang fra de simple Redskaber og Baaben af Steen til de smukt udarbejdede Redskaber og Baaben af Bronze. Derimod er det ikke sagt, at Folket i Jernalderen ogsaa skulde være en tredie Stamme, som var indvandret senere, end Indbyggerne i Broncealderen; thi vel ere disse to Alderes Oldsager og Gravhøie ingenlunde af samme Art, men Forskjellen er dog langt fra saa skarp eller saa fremtrædende, at vi paa den turde bygge en Slutning om to forskjellige Folkestammer. En mere udviklet Cultur, og isærdeleshed en mere levende Forbindelse med andre Lande, kunde i en nyere Periode af Hedenstabet nok fremkalde en

mærkelig Forandring baade i Smag og tildeels ogsaa i Gravstikke. Det Høieste man for Dieblicket vil kunne sige er, at Danmark i Jernalderen ved gjentagne mindre Indvandring fra Nabolandene muligen har modtaget nye Bestanddele i sin Befolkning. Da altsaa Mindesmærkerne vise, at der i Oldtiden boede to forskjellige Folkestammer i Danmark, maae vi i de ældste historiske Efterretninger sege Oplysning om, til hvilke Folkeracer disse Stammer nærmest maatte kunne henregnes.

Som nogle af de første Indbyggere i Europa nævner Historien Finnerne og Kelterne. Finnerne boe nu høit oppe imod Norden, men forhen strakte de sig længere sydpaa idetmindste over største Delen af Sverrige og Norge og, efter Manges Mening, over endnu flere Lande, fra hvilke de bleve fordrevne af senere indvandrende Folkfærd. Levingerne af Kelterne ere ligeledes nu trængte indenfor meget snevre Grændser i England og Skotland, hvorimod de i Oldtiden vare det mægtigste og meest udbredte Folk i det vestlige Europa. Historieforskerne have derfor hidtil antaget, at Finnerne og Kelterne i den ældste Tid grændsede til hinanden i Norden, og at de her dannede Landenes tidligste Befolkning.

Efter dette maatte man naturligviis snarest troe, at Danmarks Indbyggere i Steenalderen vare enten Finner eller Kelter. Om Finnerne fortæller den bekjendte romerske Skribent Tacitus, der levede i det første Aarhundrede efter Christi Fødsel, at „de vare forfærdelig vilde og fattige. De havde hverken Baa- ben, Heste eller Huse. De spiste Urter, klædte sig i Dyrehuder, og toge deres Leie paa den bare Jord. De satte ene Lid til deres Pile, som de, af Mangel paa Jern, gave en Spids af Been. Selv deres Børn havde intet Tilflugtssted mod Uveir og Regn- skyl; de bleve kun tildækkede med Fletninger af Grene.“ Denne Skildring af Finnernes Levemaade stemmer i det Væsentlige ogsaa overeens med andre gamle Beretninger. Da nu Danmarks Indbyggere i Steenalderen ikke kjendte Metaller og tillige levede af Jagt og Fiskeri, er den Mening ofte yttret, at disse Danmarks

tidligste Beboere vare Finner, og at saaledes alle Steendysser Jættestuer og Steenoldsager ere Mindesmærker fra denne ældgamle finste Bebyggelse. Som yderligere Grund herfor paaberaaber man, at den samme Slags Redskaber af Steen opgraves i de tre nordiske Riger: selvfølgelig har Norden oprindeligt været bebygget af een Stamme, men hvilket andet Folk skulde det vel være, end Finnerne, som fra de allerældste Tider af vides at have boet i Sverrige og Norge? En saadan Slutning er imidlertid ikke paalidelig. Det er nemlig aabenbart, at man ikke deraf, at der i Sverrige, Norge og Danmark opgraves allehaande Redskaber af Steen, som indbyrdes have den største Lighed, bør ansees berettiget til at udlede, at disse Redskaber have været benyttede af det samme Folk. Thi da man ligeledes paa Japan, i Amerika, paa Sydhavsøerne og flere Steder træffer ganske lignende Steenredskaber, maatte man nødvendig antage, at Grene af den samme Stamme, som i den ældste Tid beboede vort Norden, ogsaa havde strakt sig til disse Egne. Oldsagerne kunne alene vise, at de Folkeskæder, der benyttede ligeartede Redskaber af Steen, have staaet omtrentlig paa samme Culturtrin; skal et større Udbytte vindes for Historien, maa Gravenes eller de faststaaende Mindesmærkers Form og Indhold væsentlig tages med i Betragtningen. Men det er en afgjort Sag, at Steenalderens eiendommelige Dysser og Jættestuer hverken nogenstunde ere foresundne i det nordlige Sverrige og Norge, hvor dog Levninger af Finnerne vedligeholdte sig indtil den historiske Tid, eller i de Lande, som endnu beboes af finste Folkeskæder. Forholdene her ere ganske anderledes. Indbyggerne i Steenalderen kunne saaledes ikke have været Finner, som efterhaanden bleve trængte mod Norden af andre Folkestammer; thi det er aldeles utroligt, at de paa et Tilbageog, som netop anstilledes, for at de kunde forsvare deres Selvstændighed, pludselig skulde ganske have forandret deres gamle Begravellesmaade og deres fra Fædrene nedarvede Skikke. Dvenisjøbet traf de sig dybere ind i Landstrækninger, som vare opfyldte med Granitklipper og løse Steen-

blokke, saa det her endog saa havde været lettere for dem at bygge Steendysser og Jættestuer, end i Danmark. Finnerne synes i det Hele taget ikke at have efterladt sig Minder om deres Ophold i de sydlige Egne af den skandinaviske Halvø; de vare nærmest et omvandrende Folk, som ikke havde ordentlig faste Bopæle, og som følgelig let kunde forsvinde sporløst fra en Egn, saasnart den ikke var istand til længere at yde dem Næring. Indbyggerne i Steenalderen derimod maae utvivlsomt have staaet paa et noget høiere Culturtrin, end de gamle Finner. De maae i det mindste have haft faste Bopæle, ellers vilde de neppe have opført de mærkelige Steendysser og Jættestuer, som vidne om en ikke ringe Kraft og en betydelig Udholdenhed. Det er derfor nok muligt, at en med Finnerne beslægtet Nomadestamme engang for Aartusinder siden kunde have streifet om i Danmark, hvilket ligesaalidet kan nægtes som bevises, men saameget er dog indlysende, at Danmarks Indbyggere i Steenalderen ikke vare Finner.

I Dverbeviisningen herom have andre Skribenter udviklet, at Finnerne ikkun dannede Grundbefolkningen i Sverrige og Norge, men at Kelterne vare de ældste Indbyggere i Danmark. Dette turde ved første Diefast have megen Sandsynlighed for sig, da det er bekjendt, at Steenalderens Grave og Oldsager forekomme paa Kyststrækningerne af hele det vestlige Europa, altsaa i Lande, hvor netop Kelterne have boet fra ældgammel Tid af. Men i disse Lande gives der ligeledes Gravhøie, som have megen Overeensstemmelse med vore Høie fra Bronzealderen; man kunde altsaa med samme Ret sige, at saadanne Høie hidrøre fra Kelterne, da de findes i Lande, som beviisligen i Oldtiden vare bebyggede af Kelter. Af Gravene tør man saaledes i denne Henseende ikke slutte noget. Desuden udmærkede Kelterne sig, ifølge alle historiske Efterretninger, ved en temmelig tidlig Cultur; de havde Vaaben og Smykker af Metal; der vare ordentlige Stæder i deres Lande, ja man har endog saa fundet, at de i visse Egne prægede Mynter. Da de derhos brændte Ligene af de Døde, vil

Enhver lettelig see, at Kelterne vare et ganske andet Folk, end Indbyggerne i Steenalderen, som begravede Eigene ubrændte, og som ifkun havde simple Redskaber af Steen og Been. Det kunde jo vel tænkes, at Kelterne oprindeligt havde staaet paa et ligesaa lavt Culturtrin, og at de lidt efter lidt havde erholdt Metaller og derved Leilighed til større Uddannelse. Hertil maa dog erindres, at Kelterne, paa den Tid de først nævnes i Historien, strakte sig fra Italien af gjennem det vestlige Europa (eller Gallien) til England (Britannien). Saaledes havde de rigtignok omtrent de Lande inde, hvor Steendysserne forefindes. Men dengang vare de allerede trængte mod Vest af tydske Stammer; forhen havde de, saavidt man med Rimelighed kan skjønne, havt langt større Udbredelse over det nuværende Tydskland, især over det Midterste og Sydlige, i hvilke Egne de karakteristiske Steendysser med ubrændte Liig, Flintredskaber og Navsmykker hidtil ikke ere fundne. Bare disse Dysser de ældste feltiske Grave, maatte man fornemmelig vente, at træffe dem i de af Kelterne først bebyggede Lande.

Efter al Sandsynlighed maae vi derimod antage, at det Folk, som i Steenalderen beboede Danmark, og som, ifølge Oldtidsmindernes Vidnesbyrd, strakte sig ud over Kysterne af Nordtydskland og det vestlige Europa saavel som af England og Irland, heller ikke var af feltisk Herkomst, men snarere hørte til en ældre, endnu ubekjendt Stamme, der i Tidens Løb ved mægtigere Folks Indvandring er gaaet tilgrunde, uden at efterlade sig andre Mindesmærker, end de store Steenkamre, hvori de begravede deres Døde, og de Redskaber, som ved deres Beskæftighed vare sikrede for Tilintetgjørelse. Historien har neppe opbevaret os Mindet om alle de Folkfærd, der fra Begyndelsen af have beboet Europa, og det er derfor forsængeligt at troe, at Folketammer uomtvistelig ere de ældste, fordi de ere de første, der nævnes i de saa, og tildeels usikre skriftlige Efterretninger. Imidlertid er der dog en Vej, ad hvilken vi rimeligviis med Tiden

ogsaa ville erholde Kundskab om, til hvilken Menneſkerace vort Fædrelands forſte Bebyggere horte. Ved at underſøge og ſammenligne Skeletter fra Jordklodens forſkjellige Folkefærd og Egne har man bragt i Erfaring, at de forſkjellige Menneſkeracer frembyde i Skeletternes Form mærkelige Forſkjelligheder, og at diſſe ere ſtærkeſt fremtrædende ved Hovedſkallernes Dannelſe. Adskillige Lærde have derfor ogsaa begyndt at underſøge og beſkrive en Deel af de i Steendyſſer og Jættestuer opgravede Hovedſkaller og Skeletter. Det er vel herved godtgjort, at de ældſte Indbyggere med Henſyn til Legemsbygning hverken vare over eller under Middelftørrelſe, men til hvilken Menneſkerace de helſt maatte kunne henregnes, er endnu ikke ganſke bragt paa det Reene. Skeletterne bleve tidligere ikke værdigede ſynderlig Opmærksomhed, af hvilken Grund forholdsviis ifkun yderſt faa, og tilmed ufuldſtændige, ere opbevarede i Samlingerne. Førſt naar Interenſen for vor Oldtid levende er vaakt og ſom Folge heraf en ſtor Mængde Skeletter ere bragte tilveie, kunne vi have grundet Haab om, ved Sammenligninger at udbringe et ſikkert Reſultat for Historien angaaende Urbeboernes Herkomſt, ſom muligen vil lede til andre og vigtige Opdagelſer.

Giver end Historien ingen Oplyſninger om det her omhandeledede Folk, kunde man dog muligen gjennem rimelige Slutninger komme til en foreløbig Kundskab om dets Plads i Nord- og Veſteuropas Bebyggelſeſhistorie. Alle Kjendſgjerninger viſe nemlig, at Europa ikke paa eengang er bleven bebygget af en Folkeſtamme, der i ſig bar Spiren til hele den ſenere Cultur, men at den eſterhaanden har optaget nye Folkeſtammer, ſom ſtadigen fortrængte de andre og lagde Grunden til en ſtorre Udvikling. De forſte Folkefærd i Nord-Europa vare ſaaledes udentvivel Nomadeſtammer, af hvilke Lapperne eller, ſom de forhen kaldtes, Finnerne i det yderſte Norden ere Levninger. De havde ingen faſte Bopæle, men ſtreifede om fra Sted til Sted, og levede af Urter, Rodder, ſamt af Jagt og Fiſkeri. Eſter dem indvandrede en anden

Stamme, der kjendelig var kommen et Skridt videre, da den havde forladt det omvankende Liv og havde faaet ordentlige faste Bopæle. Dette Folk udbredte sig langs med Kysterne, hvor der var beqvem Veilighed baade til Jagt og Fiskeri; Søfart, og maaskee ogsaa Agerdyrkning, synes nu at være begyndt. Fra denne Tid hidrøre Steenalderens Dysser, Jættestuer og de i dem opgravede Oldsager. Derpaa kom igjen Stammer, som vare i Besiddelse af Metaller og en ikke ringe Cultur, og som derfor indtog saavel de tidligere beboede Strækninger ved Kysterne, som ogsaa det Indre af Landene. Hos dem blev Agerdyrkningen og den dermed følgende Cultur grundfæstet. Blandt disse Stammer vare i Besten de ovennævnte Kelter. Danmarks og det vestlige Europas Indbyggere i Steenalderen blive paa denne Maade nærmest at betegne som et Overgangsled mellem de ældste Nomadestammer og de nyere agerdyrkende og cultiverede Folkfærd. Allerede deraf sees, at Steenalderen nødvendigviis maa ligge overordentlig langt tilbage i Tiden. Naar Kelterne for over to tusinde Aar siden havde faste Bopæle i det vestlige Europa, hvor meget ældre maa da ikke den Bebyggelse være, som gik forud for Kelternes Indvandring? Et stort Antal Aar skulde forløbe, inden et Folk, som Kelterne, kunde udbrede sig over Vest-Europa og opdyrke Landene; det er derfor ikke overdrevent at tillægge Steenalderen en Velde af idetmindste tre tusinde Aar.

Indbyggerne i Broncealderen vare her i Danmark det Folk, som først medbragte nogen egentlig Cultur. Dem skyldes saaledes Metalleres Indførelse, Agerdyrkningens og Søfartens Opkomst, ikke at tale om, at de forhen ubeboede Egne i det Indre af Landet ved dem bleve ryddede for Skov og opdyrkede. Dette Folk stod følgelig omtrent paa samme Culturtrin, som Kelterne, og havde ikke mindre Betydning for det nordlige, end disse havde for det vestlige Europas Udvikling. Er det da maaskee rimeligt, at Indbyggerne i Broncealderen selv skulle ansees for en keltisk Stamme?

De gamle Beretninger om Nordens Oldtid afgive ikke tilstrækkelig Hjemmel for den Antagelse, at Kelterne engang have boet i Danmark, men de indeholde nok enkelte Bink, som muligen kunde henpege paa noget Saadant. Navnligen ommelde vore ældste Sagn og Sange, at de senest til Norden indvandrede Stammer levede i fredelig Forstaaelse med et Folk ved Navn Alfer, som fra tidligere Tid af boede i Alfheim i det sydlige Norge, og i det nordlige Jylland. Da nu Alferne, ifølge det, der fortælles om dem, allerede besad nogen Cultur og kjendte Agerdyrking, have adskillige Historiefriivere troet i dem at kunne gjenfinde Levninger af Kelter, som i saa Fald forhen havde indtaget større Strækninger af Danmark, hvorfra de efterhaanden vare bleve fortrængte af andre Folkfærd. Ligeledes siges den jydsk Halvø at have været bebygget af Kimbrerne, der vistnok var af keltisk Herkomst, hvorefter den fik Navnet: „den kimbriske Halvø.“ Ogsaa disse Kimbrer maatte da betragtes som Levninger af den ældre, og mere almindelig udbredte keltiske Befolkning. Ved Hjælp af saadanne, naturligviis usikre Slutninger vilde man nok kunne yderligere sandsynliggjøre, at Indbyggerne i Bronzealderen havde været Kelter, naar ikke netop Oldtidsminderne, som her maae komme i fortrinlig Betragtning, talte saa afgjort derimod. Baade Oldsager og Gravhøie vidne nemlig, at Bronzealderen ikke kan være sluttet her i Danmark før henimod det ottende eller maaskee selv det niende Aarhundrede. Vilde man endogsaa føre Bronzealderen et Par Aarhundreder længere tilbage i Tiden, saa er den alligevel under alle Omstændigheder sluttet saa sildig, at en keltisk Befolkning dengang forlængst maatte have mistet al væsentlig Indflydelse i Danmark. Allerede ved Christi Fødsels Tid, og vist i Aarhundreder før, boede her en Green af den store gothiske Folkestamme, som synes i flere Afdelinger at være indvandret i Norden, og som tilsidst udbredte sig over de tre nordiske Riger; efter hiin gamle Stamme kaldtes Jylland „Reidgotaland“ eller Gothernes Fastland, og de danske Der „Eygotaland“ eller Go-

thernes Land. Upaatvivelig er det derfor disse Gotter, og ikke Kelter, der i Broncealderen udgjorde Danmarks Grundbefolkning, om saa ogsaa en enkelt keltisk Stamme kunde i nogen Tid have havt Ophold paa den jydsk Halv. Thi hvis Broncealderens Høie og Oldsager skulde ansees for Minder om et keltisk Folk, hvor vilde man da i Danmark paavise Levingerne fra den gamle og vidtudstrakte gothiske Stamme? Jernalderens Mindesmærker kunne ikke løse denne Tvivl; dertil ere de hverken talrige nok eller gamle nok. Saalænge dette henstaar uoplost, maae vi ansee det for afgjort, at Indbyggerne i Broncealderen ingenlunde vare et fra Gotterne forstjelligt, ældre Folk, men snarere den første gothiske eller gammeldanske Stamme. Danerne fremtræde i Sagnene som et mægtigt og herskende Folk, hvilket stemmer vel overeens med den Cultur, der, som Oldsagerne vise, var udbredt i Broncealderen. Det er heller ikke uden Bægt, at Oldsagerne og Gravhøiene fra dette Tidsrum findes i saa stor Mængde i de danske Lande, men træffes aldrig, eller kun ganske undtagelsesviis i de nordligere Egne af den skandinaviske Halv. I Alfernes, eller de formeentlige Kelters Land Alfheim i det sydlige Norge ere de t. Ex. endnu ingensinde opdagede. Mod Syd og Sydost strække de sig rigtignok ud over Østersøens Kyster, men ogsaa her boede der i Oldtiden, efter gamle Skribenters Udsagn, gothiske Folk. I det første Aarhundrede efter Christi Fødsel nævner Historieskriveren Tacitus „Gotonerne“ som boende i Nærheden af Østersøen; og han siger om dem, at „de havde runde Skjolde og korte Sværd“ — en Beskrivelse, der passer meget godt paa Skjoldene og Baabnene i Broncealderen. Da Gotterne saaledes havde Slægtninge i Nordtyskland, er det ikke usandsynligt at de fra denne Kant af, og vistnok tildeels over Østersøen ere indvandrede i Danmark, hvor de enten ganske tilintetgjorde eller underkuede Landets tidligere Indbyggere. Havde de blandet sig med dem, maatte man i Gravene finde Tegne til denne Sammensmeltning, og Forskjellen imellem Steen- og Broncealderens Grav-

flikke vilde da ikke altid være saa ivinesaldende, som den virkelig er. Muligviis bleve de ældre Indbyggere i den Grad underkuede, at de maatte tjene de nye og mere cultiverede Folk som Trælle, og at de herved gif over til at danne Grundstammen for den Trællestand, der heelt op i Middelalderen vedligeholdte sig i vort Fædreland.

I Norge og den nordlige Deel af det nuværende Sverrige forekomme, som nys anført, ingen Oldsager og Gravhøie fra Bronzealderen; derimod findes der i disse Lande en stor Mængde Grave og Oldsager fra Jernalderen. Da nu Bronzealderen utvivlsomt ligger længere tilbage i Tiden, end Jernalderen, er det vistnok med fuld Føie vi slutte, at Danmarks Indbyggere i Bronzealderen vare den ældste gothiske Stamme i Norden, og at de øvrige gothiske Folkesfærd i Sverrige og Norge først i en senere Tid kunne være indvandrede her. Nærmest op til den gamle gothiske Stamme i Skaane boede saaledes et nærbeslægtet Folk Gøtherne i Gøthaland (omtrent det nuværende Øster- og Vestergothland), hvis nordlige Grændse dannedes af Gøtha-Elv, den store Sø Venern og en Biig af Østersøen, kaldet Braavigen; mellem Venern og Braavigen var Landet desuden bedækket med uhyre Skove. Disse Gøther hørte vel allerede ved Christi Fødsels Tid til Indbyggerne paa den skandinaviske Halvø, men estersom Oldtidsminderne i de af dem bebyggede Lande almindeligviis have et ganske andet og nyere Præg, end de skaanske Mindesmærker, er der al Grund til at troe, at Gøtherne alligevel maae være indkomne senere paa Halvøen, end de gothiske Beboere af Skaane. Herom vidner ogsaa det, at Gøtherne netop nedsatte sig i de Landstrækninger, som laae lige østen og norden for de ældre gothiske Besiddelser; de foresandt de bedre Egne befolkede og maatte saaledes lade sig nøie med de mindre gode. Forøvrigt ligger det ikke alene i Sagens Natur, at de frugtbare danske Lande, hvor ingen Klipper fandtes, og hvor Klimaet ikke var saa strengt, som i Sverrige og Norge, maatte i Norden blive Agerdyrkingens egentlige Hjem, af hvilken

Marsag den første agerdyrkende Stamme, som endnu ikke havde
 Medstaber af Jern, ogsaa indskrænkede sig til at besætte disse
 Egne, men selv de paalideligste Sagn og de ældste historiske
 Efterretninger tjene til at bekræfte, at Oldtidsmindernes Vidnes-
 byrd om Nordens Bebyggelse af flere gothiske Stammer, hvis
 første Erobring Danmark var, i det Hele taget maa ansees for
 høist troværdigt. Saameget synes nemlig vist, at baade Gøtherne
 boede i de danske Lande og Gøtherne i Gothaland paa den Tid,
 da de mærkelige Indvandring foregik, som bebyggede det egent-
 lige Sverrige og Norge. Disse formedelst Klipper og Skove
 næsten utilgængelige Lande vare dengang, maaskee med Undtagelse
 af det sydligste Norge, hvor der muligen boede Slægtninge til
 Gøtherne i Skaane eller i Gothaland, aldeles ikke besatte af
 andre Folk, end finske Nomadestammer, der streifede om, uden at
 have faste Bopæle. Som Følge heraf bliver det strax let for-
 klarligt, at Danmarks Mindesmærker kunne være saa gamle, me-
 dens Sverriges og Norges Oldtidsminder hidrøre fra en meget
 nyere Tid. Af samme Grund maa det ogsaa forholde sig rigtigt,
 hvad Oldsager og Gravhøie lære, at den nyere Cultur, der i
 Jernalderen udbredte sig over Norden, havde sit egentlige
 Hjem i Sverrige og Norge, og at den først længere ned i
 Tiden kom til Gøtherne i Gothaland og Gøtherne i Dan-
 mark. Dette trænger imidlertid til en næiere Udvikling.

Den sidste af de gothiske Folkestammer, som indvandrede i
 Norden, kom useilbarlig fra Osten, og bestod af to Hovedgrene:
 Svear (eller Svenske) og Nordmænd. Svearne satte over det
 siden saakaldte Aalands Hav og toge deres Hovedsæde i det nu-
 værende Uppland omkring Mælarsøen, hvor Landet tildeels er fladt
 og overmaade frugtbart. Herfra opryddede de og besatte efter-
 haanden de tilgrændsende Landstaber, af hvilke de to vigtigste med
 Hensyn til Beliggenheden for Uppland fik Navnene Westmannland
 og Södermannland. Hele den saaledes indtagne Landstrækning
 kaldtes efter Svearne Svithiod eller Svearige. Ifølge Udsagn

af den troværdige romerske Historikskriver Tacitus havde Svearne faste Bopæle i Norden i det første Aarhundrede efter Christi Fødsel; Indvandringen maa altsaa være foregaaet idetmindste ved Christi Fødsels Tid, eller rimeligviis endogsaa noget før. Nordmændene, som sikkert udgjorde den største Deel af Stammen, synes at være indkomne i Norden efter Svearne, da de ellers upaatvilelig først vilde have bemægtiget sig de frugtbare Egne omkring Mælarsøen. Nu traf de dem allerede beboede, og bleve vistnok derfor nødsagede til længere mod Nord at gaae om eller over den nuværende bothniske Bugt og søge deres Lykke paa den anden Side af Kjölen's Fjelde. Her udbredte de sig fornemmelig langs med Kysterne og droge lidt efter lidt ind i det Indre af Landet. Begge disse Indvandringer bevirkede, at de gamle finiske Nomadestammer bleve trængte høit op imod Nord, efterat de nye Indbyggere sandsynligviis havde gjort mange af dem til deres Trælle. Svearne og Nordmændene udmærkede sig ved en høiere Cultur, end Nordens ældre Beboere. Isærdeleshed vare de, som Gravene ogsaa vise, i fuldstændig Besiddelse af Jernet, hvilket baade gav dem en anseelig Overvægt i Krigsførelse, og desuden satte dem istand til med Kraft at rydde og opdyrke de skovbegroede Klippeegne. Ved deres Ankomst til Norden tog Jernalderen sin Begyndelse i Sverrige og Norge, men den dermed følgende nyere Cultur maatte dog have lang Tid til at udbrede sig over det øvrige Norden. For det Første havde Svearne og Nordmændene fuldt op at gjøre med at rydde og besætte de indtagne Landstrækninger, hvilket naturligviis hindrede dem i strax at erholde Indflydelse i Gothaland og Danmark. Dernæst vare Forholdene i disse Lande heller ingenlunde saa gunstige for den nye Culturs Udbredelse, som Forholdene i Sverrige og Norge. Her fik Culturen uden Banstælighed Indpas, da der ikke tidligere fandtes nogen tilstrækkelig uddannet Stamme, som kunde byde de fremtrængende Erobrere Spidsen. Derimod i Gothaland og Danmark, hvor Folket alt i Forveien stod paa et for den Tid ikke ringe Udviklingsstrin, og

hvor Bebyggelsen var vidt udbredt, blev Seiren ikke saa let. Naarlig kunde der ikke være Tale om nogen egentlig Erobring af disse Lande, og endnu mindre om en fuldkommen Underkuelse af de derboende Folkestammer; thi selv efterat Svearne havde udvidet deres Herredømme over de tilgrændsende Gøther, hvilket først skete i en temmelig sildig Tid, vedbleve dog Gøtherne at betragtes som en særegen Stamme ligeoverfor Svearne. Gøtherne i Danmark vedligeholdte sig som et selvstændigt Folk, og først da Forbindelsen med Nordmændene - og Svearne var bleven ret levende, og da herved muligen mange enkelte Slægter af disse Nabofolk havde bosat sig i Danmark og saaledes forberedet Indførelsen af den nyere Tingenes Orden, kunde de herboende Gøther ikke længere haandthæve deres gamle Cultur. Naturligviis gjorde de dog Modstand saa længe som muligt, og det er derfor ligesom begrundet i Forholdene, at Jernalderen, efter hvad ovenfor blev paaviist af Oldtidsminderne, ikke med nogen Sandsynlighed kan siges at være grundfæstet i Danmark, før omtrentlig henimod det ottende eller niende Aarhundrede. Ved denne Tid var det, at Kræfterne begyndte for Alvor at røre sig i Norden, da Vikings-togene fik en saa betydelig Udstrækning. Fra nu af herskede der et vildere Liv i Danmark, end tilforn i Bronzealderen. Hedenstabet udtømte sin Kraft, før at Christendommen skulde kunne trænge frem, og, efterat have formildet Sæderne, føre Folket en større Oplysning imøde.

Ikke alene fra Norden optog vort Fædreland en ny Cultur og nye Bestanddele i sin Befolkning, ogsaa fra Syden vide vi af Historien, at nedertydske Folket vare oprykkede gjennem Holsteen til visse Egne af Sønderjylland eller Slesvig, hvor de tildeels blandede sig med de nærmest boende Jyder. Dette kunde ikke blive uden Indflydelse paa de øvrige Jyder; i nogle Egne af Jylland tales ogsaa endnu en egen Mundart af det danske Sprog, som rober Forbindelse med tydske Stammer.

Betragtningen af Nordens Oldsager og Gravhøie fremstiller altsaa vort Fædrelands Bebyggelse paa en naturlig Maade, som ogsaa snarere finder mærkelig Bekræftelse, end Modsigelse i de ældste og paalideligste historiske Efterretninger. Imidlertid er det en Selsfølge, at de fleste Punkter i den foregaaende Oversigt først ved fremtidige Forskninger ville erholde deres rette Belysning; thi Videnskaben er endnu for ny til at man skulde kunne vente at erholde alle forønskede Underretninger. Det har derfor ogsaa fornemmelig kun været Hensigten at sammenstille de Resultater, som for Øieblikket gjælde i Videnskaben, med Historien, for saaledes at godtgjøre, hvorledes Oldsager og Gravhøie allerede have givet, og hvorledes de i Fremtiden ved fortsatte Bestræbelser upaatvivlelig ville kunne give vigtige og uundværlige Bidrag saavel til Nordens, som til hele Europas ældre Historie. Om det hidtil formeentlig vundne Udbytte af Oldtidsmindernes Undersøgelse maae der nødvendigviis være deelte Meninger, men derom ere dog sikkert Alle enige, at en nøiagtig Jævnførelse mellem de forskjellige Landes Oldtidsminder i Tiden vil angaaende Europas første Bebyggelse og Menneskeslægts ældste Historie bringe Oplysninger, om hvis Udstrækning og Vigtighed vi nu ikke engang kunne danne os en tydelig Forestilling.

II. Oldtidsmindernes Betydning for Nationaliteten.

Den forchristelige Tidsalder, ved hvis Betragtning vi her have dvælet, danner et eget, og saare mærkeligt Afsnit i Danmarks Historie. Vi finde vel vore Forfædre hengivne til et grumt og vildt Hedenstøb, men alligevel kunne vi dog ikke nægte dem vor Beundring. Deres Kjærlighed til Hjemmet og Friheden, deres

Trofasthed og Tapperhed, som endog satte Europas mægtigste Stater i Skræk, vare Bidner om en Sjælsadel og Kraft, der i vore Dage tilfulde fortjente at efterlignes. Saa vist som det derfor er, at Læsningen af vore gamle herlige Sagn maa mægtigen bidrage til at vække Følelsen for vor Eiendommelighed og Selvstændighed, saa vist er det ogsaa, at Oldsager og Gravhøie, idet de oplyse Sagnene, tillige som nationale Mindesmærker have dyb Betydning for os. Ved dem ligger Oldtiden ligesom aabenbaret for vore Dine. Vi see vore Fædre førstegang trænge ind i Landet og med skarpe Vaaben underkue de derboende udannede Folk; vi see dem udbrede Kundskab om Metaller, Agerdyrking og i det Hele en høiere Cultur. I vore Hænder have vi deres Sværd, hvormed de gjorde det danske Navn anseet og frygtet; ja vi kunne endog fremvise det Bytte af Smykker og Kostbarheder, som de hjembragte fra deres Færd i fremmede Lande. Det er saaledes, at Levningerne fra Fortiden binde os fastere til vort Fædreland. Bakker og Dale, Marker og Enge træde i en mere levende Forbindelse med os; thi gjennem Gravhøiene, som kneise paa deres Overflade, og gjennem Oldsagerne, som de i Aarhundreder have bevaret i deres Skjød, tilbagefalde de stadig i Erindringen, at vore Fædre, som et eget, uafhængigt Folk, fra umindelige Tider af have boet her i Landet, og de opfordre os herved kraftigen til at værne om vore Enemærker, at ikke Fremmede skulle raade over en Jordbund, som gemmer vore Fædres Been og hvortil vore helligste og ærværdigste Minder ere knyttede.

Den Opmærksomhed, som allerede nu vises Oldtidens Mindesmærker, er derfor visselig ikke uden dybere Grund. Den er et Tegn paa, at det danske Folk i sin forestaaende høiere Udvikling ikke blindt vil slutte sig til andre Lande, men at det snarere, ved at vende Blikket indad mod sig selv, vil føie Oldtidens Kraft til Nutidens Kløgt og saaledes uddanne sig selvstændigt og frit.

Tillæg.

Om Udgravning af Høie og Oldsagers Opbevaring.

101112

Tillæg.

Det er i Almindelighed ikke ønskeligt, at de gamle Høie fra den hedenske Tid blive udgravede eller borttryddede. Rigtignok findes de paa sine Steder i Landet i meget stor Mængde, saa de ofte ere til Hinder for Agerdyrkningen, og desuden indeslutte de jævnlig store Stene, som i mange Tilfælde vilde kunne bruges med Nytte. Men alligevel fortjene de at fredes og bevares i saa stort Antal, som muligt. De ere nationale Mindesmærker, der tildeels gjemme vore Fædres Aske, og de ere saaledes et nationalt Arvegods, som gjennem Aarhundreder er overantvordet fra Slægt til Slægt. Skulle vi da ligegyldigen tilintetgjøre disse ærværdige Oldtidslevninger uden at tænke paa vore Efterkommere? Skulle vi forstyrre de Dødes Fred for en ubetydelig Binding?

Utallige Gravhøie ere ødelagte af Folk, som have meent at finde store Skatte i dem. Men mangfoldige Erfaringer lære, at kostbare Oldsager træffes saa sjelden i Gravhøie, at af 200 Høie neppe 2 indeholde Sager af Værdi. De fleste saadanne ere nedlagte under store Stene, i Sandgrave, eller forresten skjulte i Jorden. Altsaa fra denne Side er der ingen Opfordring til at undersøge Høie. Det eneste Tilfælde, i hvilket dette kan blive ønskeligt, maa være, naar man ene har til Hensigt at erhverve nyere Oplysninger til vore Fædres ældste Historie. Men selv deslige Udgravninger kunne ikke altid ansees for lige ønskelige; de maae ikke foretages af utidig eller overfladisk Nysgjerrighed; de maae derimod ledes med Omhyggelighed af kyndige Folk, der ville vide at anvende Udbyttet til virkeligt Gavn for Videnskaben. Imidlertid tor det hverken forlanges eller ventes, at alle, eller vel endog de fleste Gravhøie i Fremtiden skulle blive staaende for Udelæggelse. Paa den anden Side vilde det dog ogsaa være meget beklageligt, hvis den tiltagende Agerdyrkning fuldkomment udryd-

dede ethvert Spor af vore Oldtidsminder. Vi kunne derfor ikke andet, end lægge fædrelandssindede Mænd paa Hjerte, idetmindste at frede de Mindesmærker, som henligge paa høie Banker, paa Heder og i Skove, hvor de ikke kunne bevirke Ophold i Pløining og hvor de heller ikke indtage noget af Algerjorden. Under alle Omstændigheder kan det nok haabes, at Folk, som erholde Oplysning om Oldtidsmindernes Betydning, ikke ville ødelægge Høie, uden at være opmærksomme paa deres indre Bygning og paa det Gravgoods, der er nedlagt i dem. Det er en ringe Uleilighed, som ofte har bevaret vigtige Oldsager, og det maa dog glæde Enhver at gjøre Sit til, at Kundskaben om vort Fødelands og vore Forsædres Skjæbne i den ældste Tid udvides og forbedres. For ogsaa at bidrage til at fremhjælpe en saadan Opmærksomhed, ville vi søge at give en kort Anviisning om den Maade, hvorpaa man i Almindelighed rettest maa udgrave Høie og opbevare Oldsager.

Skal en Høi nødvendig bortryddes, bør der først tages en nøiagtig Beskrivelse over dens ydre Form, Høide og Omfang. Det maa deri oplyses, hvorvidt den var omsat eller belagt med store Stene, om der paa dens Midte fandtes Steenkamre, om den havde noget Navn, om der knyttede sig Sagn til den og endelig om der i Egnen gives lignende Mindesmærker, og da i hvilket Antal. Kunde Beskrivelsen tillige ledsages af Tegninger over Høiens Udseende, vilde det naturligtvis være saameget bedre. Da det dernæst er magtpaaliggende at vide, hvorledes Høiens indre Beskaffenhed er, og i hvilken indbyrdes Forbindelse Gravstederne og de nedlagte Oldsager staae til hinanden, maa Gravningen selv foretages med den størst mulige Barsomhed. Er Høien en sædvanlig toppet Jordhøi, gjør man fordetmeste bedst i at gennemskjære den fra Sydøst til Nordvest med en Grøft af omtrent 4 Alens Længde, som man ved nøiere Undersøgelser atter igjen kan overskjære med en lignende Grøft fra Sydvest til Nordøst. Forøvrigt vil det ogsaa ofte være tilstrækkeligt at udgrave Høien fra Toppen, saaledes at der graves en stor, rund Fordybning ned til Høiens Bund, der altid ligger lige med den omgivende Marks Overflade; paa Midten af Bunden ere nemlig de vigtigste Gravsteder gjerne anlagte. Men ved denne Udgravningsmaade er det dog tilraadeligt, at føre en Grøft fra den midterste Fordybning ud til den sydøstlige Side af Høien; da der baade her hyppig findes Begravelser, og da det ellers kunde blive meget vanskeligt at bringe den opgravede Jord ud af Fordybningen, naar denne har naaet en Dybde af flere Alen. Saasnart Gravningen er begyndt og

det første Græs- eller Lyngdække aflaget, maa det noie efterspores, om der ikke skulde træffes Leerkrucker med brændte Been og Aske hensatte mellem Smaastene. Disse Krucker ere, som Følge af deres høie Alder, meget skrøbelige, saa de ikkun ved Anvendelsen af stor Forsigtighed kunne bringes ubeskadigede ud af Høien. Naar de omgivende Stene varsomt ere borttagne, flytter man dem sikkest ved at stikke et Bræt ind under dem; derpaa hensættes de i fri Luft og efter nogle Timers Forløb har Leret igjen fæstet sig. Hvis Krucken er heel, maae de brændte Been rettest blive liggende i den; mellem disse finder man jævnlig oveni Krucken adskillige Smaating, som stedse fortjene at bevares. Træffes der nu ikke ved Siden af eller omkring saadanne Leerkrucker andre Mærkeligheder, saasom smaae Steenkister med brændte Been og Aske eller deslige, fortsættes Gravningen og det vil da snart vise sig, om Høien indeholder Steenkamre eller ikke. Støder man paa meget store Stene, som ere Overliggerne til et Steenkammer, følges den Retning, i hvilken Stenene ligge, for at finde Kamrets Indgang, der dog som oftest vender mod Ost eller Syd. Gjennem Indgangen, hvor ikke sjelden Liig ogsaa bleve begravede, maa man trænge ind i Kamret, som altid er opfyldt med Muldjord og Leergrus. Ved saa omhyggelig og forsigtig, som muligt, at udrense dette, kommer det fornemmelig an paa at bemærke, hvorledes Ligene og Oldsagerne have været nedlagte. Skeletter og især Hovedskaller bør opbevares ligesaavel som Oldsagerne; ogsaa Been af Dyr, der i sin Tid ere begravede med de Døde, kunne have Værd for Videnskaben. Tillige maa det undersøges, om der ikke kunde være eet Steenkammer til ved Siden af det andet. Indeholder Høien derimod ingen Steenkamre, bliver det egentlige Gravsted som oftest at søge i Bunden af Høien, og det er da gjerne enten omgivet af en Steenkiste eller dækket af en Steenhob. I saa Fald maa man ingenlunde strax optage Stenene, da herved de i Graven værende Sager saare let kunne blive beskadigede. For desuden at vinde Plads til Undersøgelsen, maa man helst udvide den gravede Fordybning saameget, som det lader sig gjøre, og først borttage Bedækningen over Gravstedet, naar al Jorden omkring det er skaffet tilside. Det er i det Hele af stor Bigtighed ved saadanne Udgravninger, at Fordybningerne ikke blive anlagte for snevre; isærdeleshed i Udfanten af Høien maae de være meget vide, da de altid skulle gjøres noget snevrere nedad mod Bunden, for at hindre dem i at styrte sammen. — Er Gravhøien endelig en Steendysse med eet eller flere Steenkamre, skeer Under-

søgelsen langt lettere, idet man strax udrenser Jorden af Kamrene, hvorved der iøvrigt gaaes frem paa samme Maade, som ved Udgravningen af Steenkamre inden i Jordhøie. Ogsaa i Røpsten af Dysser maa det eftersees, om der ikke findes Leerkrutter med brændte Been og Aske. — For alle muligen indtræffende Tilfælde ved Høiudgravninger kan man ikke give bestemte Regler. Men skulde det hændes, at der i en Høi opdagedes enten ualmindelig store Steenkamre, eller Gravkamre af Træ eller lignende mærkelige Ting, maatte der rettest standses med Gravningen, indtil Høien var taget i Diesyn af en kyndig Mand.

Gravhøiene ere de Steder, hvor Oldsager hyppigst forefindes. Desuden bringer Sandgravning, Grøstegravning, Pløining og andet Markarbejde stadigen mange mærkelige Oldsager for Lyset. Ved at oprykke enkeltliggende store Stene har man ogsaa ofte i ringe Dybde under Stenene truffet paa Kostbarheder, som i gamle Dage der ere gjemte. Nogle faa Spadeslag paa et Sted, hvor en stor Steen forhen har ligget, kunne derfor give rigt Udbytte. At store Stene heller ikke bør sprænges, før de ere vendte og før det saaledes er undersøgt, om de have Indskrifter, er alt ovenfor antydet. Næst efter Gravhøiene ere dog Tørvemoserne de vigtigste Findesteder for Oldsager. De her opgravede Stykker have sædvanlig det forud for dem, der findes i Jorden, at de ere langt bedre bevarede. Fra Moserne kan man saaledes t. Ex. vente at erholde Steenøxer tilligemed deres gamle Træskifter, da selv Liig fra Oldtiden, indhyllede i Klædningsstykker, flere Gange ere paatrufne ved Tørvessjæring. Ved Gravninger i Moser er det af denne Grund dobbelt vigtigt, at anvende den største Varsomhed, saasnart noget Mærkeligt spores. Stedet maa helst omgraves med Forsigtighed, hvorefter man søger at optage alt det, der findes, uden at beskadige det. Den omgivende Tørvemasse borttages derfor heller ikke strax; Jorddelene falde let af, naar de tørres noget i Luften. Imidlertid er det ikke raadeligt at tørre alle Stykker i Solen eller stærk Varme; Ting, som ikke ere af Steen eller Metal, ville nemlig derved sammenkrumpes. Den indbyrdes Forbindelse mellem Sagerne fortjener megen Opmærksomhed; ligeledes maa det eftersøges, om der ikke i Nærheden kunde findes mere. Naar overhovedet Oldsager spores ved en eller anden Leilighed, bør man altid forvise sig om, hvorvidt der i den nærmeste Omkreds henligge flere Sager eller ikke; thi det har viist sig, at Kostbarheder ere fundne neppe et Skridt fra det Sted, hvor lignende Ting adskillige Aar isorveien vare opdagede.

De fleste Oldsager ere overtrukne med Rust, eller have paa anden Maade mistet deres oprindelige Udseende. Alene Guldsagerne ere uforandrede, da Guldet aldrig rustet i Jorden. Sølv antager gjerne en sortagtig Farve. Bronze eller Kobber bliver i Moser rødligt eller sortagtigt, men i Jorden oftest grønt. Jernet rustet stærkt, undtagen i Moser. Bly forkalkes. Kvas faaer gjerne Lighed med Harpiz naar det ligger i Jorden. Glasstet overdrages med en mat Skal og seer ud som Perlemor. Been forkalkes, men bliver bruunt i Moser, hvor det ligesom Træ bevares bedst. Ikke destomindre maae Oldsager aldrig afpukses, da de for det meste herved beskadiges og tabe i Værd. Endnu mere bør man vogte sig for at itubrakke opgravede Ting, hvilket Findere desværre saa ofte gjøre, for at see, om de ikke skulde være af Guld.

Det er en Hovedregel, at alle, selv de tilsyneladende ubetydeligste og almindeligste Oldsager skulle opbevares. Smaa Ting kunne ofte give mærkelige Oplysninger, naar de sees i Forbindelse med en større Samling. At de ere almindelige, gjør Intet til Sagen; thi historiske Resultater fremgaae først ved Betragtningen af mange eensartede Stykker. I adskillige Tilfælde have ogsaa Oldsager Værd ene med Hensyn til det Sted, hvor de ere fundne. Lovene paabyde, at alt Guld, Sølv og andre Kostbarheder, som findes i Jorden, skulle indsendes til de kongelige Samlinger, imod at den fulde Metalværdi erstattes Finderen. For Sager af Træ, Steen eller Leer gjælder vel denne Bestemmelse ikke; men det er dog ønskeligt, at ogsaa saadanne Ting blive indsendte til Samlingerne, hvor de først ret kunne gjøre nogen Nytte.

I Danmark indsendes Oldsager, hvis Findested tillige nøie ønskes opgivet, saavel som Efterretninger om Undersøgelsen af Høie og andre Oldtidsminder til Museet for de nordiske Oldsager i Kjøbenhavn. For Sager af Guld og Sølv bliver den fulde Metalværdi strax foranstaltet udbetalt gennem vedkommende Embedsmand. Naar Ting af andre Materier ere behandlede varsomt og henhøre til de sjeldnere, erholder Finderen gjerne en passende Belønning for dem, om de end ikke have nogen egentlig Værdi i Penge. Ogsaa i Kiel er en Samling af Oldsager anlagt.

Folk, som selv ere uden Kjendskab til Oldsager, maae helst, naar noget Mærkeligt findes, henvende sig til Præsten, Skolelæreren eller en anden kyndig Mand, som kan være tilstede og optegne, hvad der maatte være værd at bemærke. I denne Henseende vilde det blive til stor Nytte, hvis der omkring i Landet, f. Ex. i hvert Herred, eller idetmindste i hvert Amt vilde træde nogle indsigtsfulde Mænd sammen, som kunde have Tilsyn med, at redde de mærkeligste Oldtidsminder fra Ødelæggelse, og som kunde gaae Niemigmand tilhaande med at udgrave Høie og opbevare Oldsager.

I n d h o l d.

	Side.
Forord.	
Indledning	1.
Første Afdeling.	
Om vore Oldsager	6.
I. Oldsager fra Steenalderen.....	8.
II. Oldsager fra Bronzealderen.....	20.
III. Oldsager fra Jernalderen.....	37.
Anden Afdeling.	
Om vore Steensætninger og Gravhøie m. m.	60.
I. Grave fra Steenalderen.....	62.
II. Grave fra Bronzealderen.....	72.
III. Grave fra Jernalderen.....	78.
IV. Grave i andre Lande (især i Sverrige og Norge)	82.
V. Runestene.....	92.
Tredie Afdeling.	
I. Oldtidsmindernes Betydning for Historien	98.
II. Oldtidsmindernes Betydning for Nationalitetten	115.
Tillæg.	
Om Udgravning af Høie og Oldsagers Opbevaring.....	117.
